

ARAKS 2019/3. (74. SZÁM)

ARAKS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2019. augusztus 20.

XIX. évfolyam, 3. sz.

ISSN1451-1762

HALLGATNI ARANYT!

Online hangskönyv

Arany János legszebb versei kiváló színészek előadásában, levelezések a korszak meghatározó személyiségeivel.

RAOVÁNY

VÁC

ARANY-TÚRA

- Arany János életének legfontosabb helyszínei.
- Fotó, film- és hangfelvétel, helyszíni tudósítások.
- Interaktív térkép.

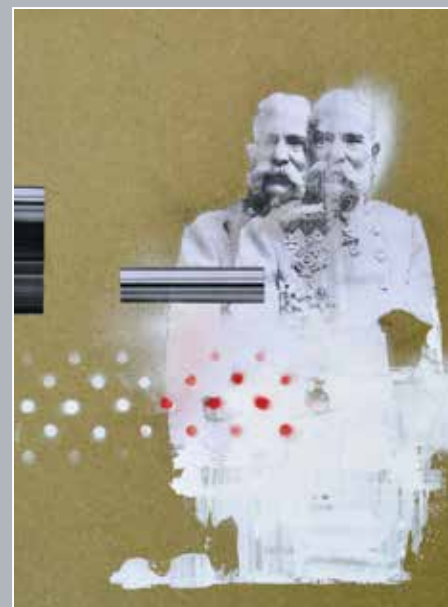

NAGYSZALONTA

HALLGATNIARANYT.HU
Hallgatni Aranyt!

MMA
MÁGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Uralkodó

Fejfájás az acetaminofen előtti korból

Strandszezon

Kitinkockák

Piknik a parkban

Sárga csíkok

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2019. augusztus 20.

XIX. évfolyam, 3. sz.

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Harangozó Attila

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Mirnics Károly, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: gubasagi@gmail.com

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban Lázár Tibor munkásságát mutatjuk be.

A címlapon: Liliomok #1

A hátlapon: Házi kedvenc #5

Támogatók:

Számunk szerkesztésében együttműködő partnerünk volt a Magyar Művészeti Akadémia.

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
– Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Iancu Laura	Gondviselten; Kövekkel álmodtam; Három levél	5
Bata János	Csapó Endre képe alá	6
Csapó Endre	A Nyugat alkonya	7
Bakos István	Búcsú a Magyar Élettől – búcsúzás Csapó Endrétől	10
Molnár Pál	Csapó Endre laudációja	12
Kondor Katalin	Egy különleges ember emlékére, akit Lovas Istvánnak hívtak	16
Mérey Katalin	Mezsgyén	18
Döbrentei Kornél	Magyarok kenyere	20
Domonkos László	A harapófogó érintése	22
Madár János	Vér és intelem	25
Bencze Izabella	Kollektív gyűlöletkeltés	26
Marcsók Vilma	Kackiás légtornász; A tabu	30
Ács Margit	Bezzeg a Nyugat!	32
Dobos Marianne	Korunk pártfogója	37
Radnai István	Mélyenszántók	41
Stanyó Tóth Gizella	„A határok által egymástól elválasztott reformátusság összetartozás-tudata töretlen”	42
Marton Árpád	Te és a táj; Dél a keresztúri temetőben; Állókép; Ítélet-idő	58
Huszár Zoltán	Tévedések színjátéka – Harmadik rész	59
Mezey Katalin	Naplójegyzetek VII.	61
Sági Zoltán	Végességszorongásaink	64
Tráser László	Cédulák XXIII.	68
Diószegi György Antal	Huszárvilág és kereskedelem a Rákóczi-szabadságharc idején	71
Gyémánt Richárd	A Bánság visszafoglalása, avagy III. Károly első háborúja a törökök ellen (1716–1718)	80
Major Anita	Mint örmény szőnyeget	92
Mezey László Miklós	Nyelvjárási nagyszótár – transzszilván „szótárregény”	93
Beszédes István	Robbanás-belülnézet – Lázár Tibor munkáiról	97
Lázár Tibor	Életrajzi vázlat	98
Színes melléklet	.....	101

Házi kedvenc #6

lancu Laura

Gondviselten

Árnyéktalan
 déli harangszót hallok,
 és azt hiszem: ajtóban állsz,
 visszajöttél, mint oly sokszor,
kezdetlen vizet inni a leszögelt kútból.
 Az ágy szélén ülök, nem érem el a földet,
 darabokban látom a festett eget,
 tőled tudom: az ott Isten göndör haja,
 mellette *fehér fodor Bárány*, nyomában Mária –
 de őt már nem látom –

a túlvilág nagyon messze van –

Ha látnak is, a kapunk zárva,
 és a kutya is szabadon.
 Sarutlan lábam ölhöz szokott,
 csak karon ülve bírom a gondot.

Kövekkel álmodtam

nem szoktam reggel köszönni
 de a hajamat megigazítom
 két lépésre vagy
 a képedről
 visszalátom
 árvíz utáni partnak tetsző ágyamat

arcod ma is a tegnapi
 félbarna kezeden szerzetes pecsét
 melletted
 bűnbánó keretben
 én is szentkép lehetnék

Három levél

Tárnokon sokat áll a vonat
 füst szakadozik szótlantul
 és gyufaszaga van a kalauznak

ha zongorázni tudnék
 hidakról énekelnék és görbe utcákról
 s a tételek közt lenne egy szünet
 a fügefához nyúlnék akkor
 három levél elég volna
 szerelmes arcomra

a lámpa zöldre vált
 az estnek emberarca lesz
 szeplői a csillagok
 futnék vissza
 futnék oda
 ahol kiáltanak

Csapó Endre
(1921. november 11., Répcelak – 2019. június 24., Sydney)

1994. február 24-én, Jégtörő Mátyás napján, Tóthfaluban a délvidéki magyar értelmiség oly nagyon várt találkozásán, amelynek azonban hozadéka nem sok lett, mert sokan azt akarták, hogy ne is legyen, szerencsém volt személyesen is találkozni Csapó Endrével, akit Hornyik Miklós úgy mutatott be, hogy ha ő (Hornyik) lenne egyszer Magyarország miniszterelnöke, Csapó Endrét kérné föl a biztonsági tárca irányítására, mert

tapasztalatokban, tudásban és széles látókörben hozzá hasonló képességekkel rendelkező ember nincs még egy. Hornyik Miklósból nem lett miniszterelnök, Csapó Endréből sem miniszter, és már nem is lesz, mert azóta ők ketten más dimenziókban gondolkodnak rólunk, Vajda Gábor, Juhász György, Csurka István és Szabados György társaságában. Hiszem, ott van velük Lovas István is.

B. J.

A Nyugat alkonya

Spenglertől kölcsönöztem a címet ehhez az írásomhoz, ifjúkoromban olvasott híres könyvének címe jutott eszembe a mai állapotokról.

Nézzük előbb a lexikonadatokat.

A Nyugat alkonya (Der Untergang des Abendlandes) című munkájában Oswald Spengler német filozófus a Hegelre, Marxra és másokra is jellemző lineáris fejlődésszémével, illetve az ész és az emberiség uralmának az eljövételébe vetett hittel egyaránt szakított. Rendszerének alapegységei – Khaldúnhoz hasonlóan – a zárt és körülbelül ezeréves belső időtartalmú kultúrák, amelyekből nyolcat különböztetett meg: a kínait, az indiait, a babilóniaiakat, az egyiptomit, a mexikóit, az ókori antikot, az arabot és a nyugatiakat, vagyis az európaiakat. Ezek a kultúrák az élőlényekhez hasonlóan születnek, kibontakoznak, elérik fejlődésük legmagasabb pontját, majd hanyatlani kezdenek, és elpusztulnak. Ez alól a szabály alól nincs kivétel, az európai kultúra éppúgy el fog pusztulni – a kötet címe e pusztulás kezdeti fázisára utal –, mint ahogy a régi kínai, az egyiptomi vagy az antik kultúra elpusztult.

Valamely kultúra azonban mindig meghatározott pályáivet fut be; ha elérte fejlődésének csúcspontját, kibontotta a benne rejlő eredendő lehetőségeket – a fausti kultúra esetében a XVIII. század végének és a XIX. század elejének nagy művészeti és tudományos teljesítményei jelentik ezt –, bekövetkezik a hanyatlás. E hanyatló szakaszt Spengler civilizációnak nevezi, s minden kultúrkör civilizációs szakaszában azonos jelenségeket, történéseket észlel. Szerinte a fausti kultúrában a civilizációba való átfordulás politikai vonatkozásban a francia forradalommal és Napóleonnal kezdődik, gazdasági vonatkozásban pedig az ipari forradalommal és a modern gyáriparral.

A kultúra szakaszában a hangsúly a vallásra, a művészetre, a filozófiára és részben a tudományra esett, tehát elsősorban a szellemi javakra. A civilizációban viszont a technika, a jog, a politika és a gazdaság kerül előtérbe. A kultúra

fázisában az ember túlnyomórészt befelé és organikusán építkezik, a civilizáció embere pedig már jobbra kifelé terjeszkedik, és a világot egyre inkább meghódítandó prédának tekinti.

Spengler azért adta művének *A Nyugat alkonya* címet, mert elsősorban azt kívánta ábrázolni, hogy mi jellemző a fausti civilizációs időszakra, milyenek a jövőbeni kilátásaink. Már az 1910-es években ezt vetette papírra: *„Ma már világosan érezzük annak az [...] eseménynek az első jeleit, amely majd a következő évezred első évszázadaiban következik be – a Nyugat alkonyát.”*

*

A XX. század utolsó évtizedében lezárulni látszott egy évszázad, annak elején Európa hatalmai egymásnak estek, majd két, iszonyú következményekkel járó háború után Európa 45 évig megfelezt állapotban, két idegen kontinens aránylag mozdulatlan ellenőrzése alatt élte a számára előírt életét. Ez alatt az idő alatt megváltozott a világ hatalmi szerkezete.

A Szovjetunió összeomlásával és vele az európai hatalmi és ideológiai szétválással elmúltával felvillant Európa népei számára a felszabadulás reménye. Valóban innen elindulhatott volna Európa szorgalmas népei életének egy új szakasza, a sikeres jövő érdekében eltemették volna a régi, egymástól elszennvedett sérelmeiket.

A két győztes téridegen hatalom Európa legyőzését és megszállását ideológiai indoklással (a „nácizmusnak” mint világveszedelemnek a legyőzése) felszabadításként deklarálta. Majd a megfelezt európai térség mindkét fél részéről gyakorolt tartós megszállását ugyancsak ideológiai érdekvédelemmel indokolta – emitt a liberális kapitalizmus, amott a kommunizmus lett az emberiség megmentésének egyedüli eszméi alapja. Egyik a kommunizmustól, a másik a kapitalizmustól való megszabadulást hirdette. Ennek egyetlen eredménye a kialakított helyzet 45 évig tartó jegelése volt. Ennek a két ellentétes

ideológiának európai alkalmazása példás meg-
egyezéssel folyt – eltekintve a politikai szintéren
megrendezett „háborús feszültségtől” – a koeg-
zisztenciának nevezett együttműködésben.

Európa népe természetesen érzekelte a kü-
lönbséget – amely valóban létezett is – az álla-
mi központi terv irányította kapitalizmus (amely
indokolatlanul viselte a szocializmus, kommuniz-
mus elnevezést) és a piac (valójában bankháló-
zat) irányította kapitalizmus között. Ilyen össze-
vetésben természetesen főleg csak a gazdasági
módszer szempontjából történik a szembesítés.

Minden politikai irányzat valamilyen ideológiai
alapozottságra épül. A természet rendjét követő
ideológia a nemzeti szolidaritás, amely a történelem
folyamán alakult ki az együtt élő, azonos identitású
népek országának veszélyeztetettsége nyomán.

A kommunizmus a társadalom történetét osz-
tályok ütközésének tekinti, és nemzetellenes. A
liberalizmus az egyéni szabadság, az áruk és
munka szabad áramlása elvének alapján nem-
zetellenes.

Európa közös (US–USSR) megszállásának
45 éve alatt a keleti szolgaságra rendelt orszá-
gok népe nem tette magáévá a részére kiosztott
ideológiát. Ezzel szemben a nyugati részben az
ugyancsak egyedül érvényesíthető ideológia, a
liberalizmus sikeresen beépült majdnem minden
ország társadalmi, politikai rendjébe. Ennek leg-
főbb oka a nyugati országok sikeres gazdasági
felemelkedése. A tartós, békés időszak mentes
volt ideológiai villongásoktól. A politikával nem
zaklatott társadalom megszokta és elfogadta a
liberalizmust, vele együtt a nemzeti és vallási kö-
tődések elutasításának divatját. A korábbi idők
politikai pártjai számára közös nevező lett a szé-
les mezőnyt felölelő, minden fórumon nagyszer-
űnek hirdetett liberalizmus.

Európa keleti felének felszabadulása, a sza-
badság világába való belépés és a gazdasági
fejlődési lehetőség valóságos kollektív élmény
volt. Úgy élte meg a keleti táborból szabadult
ember, mint aki hazatért a fogságból, és leülhe-
tett az asztalhoz mint családtag. Olyannak hitte a
nyugati részen jelen levő amerikai befolyást, mint
(ahogy hirdették is) egy nagy, gazdag szövetsé-
gest, mint aki a most már minden ellenségtől
megszabadult állapotban, világhatalmi pozíciójá-
ban őrzője lesz a világ békéjének.

Globalizmus

A sok meghatározás egyikeként **Veress Jó-
zsef** a globalizációról szóló könyvében a követ-
kezőképpen fogalmaz: „A globalizáció olyan,
alapvetően hatalmi-gazdasági természetű folya-
mat, amelynek során a világgazdaság legerő-
sebbé váló szereplői a legjelentősebb nemzetkö-
zi intézményeken keresztül, az adott és általuk
formált jogi keretek között, saját érdekeik alap-
ján egységesítik és általános érvényűvé teszik a
gazdasági és politikai szabályokat.”

Ebben a meghatározásban benne van a lé-
nyeg: a világméretű gazdasági hatalom hozza
létre a nemzetközi intézményeket, biztosít nekik
jogi keretet és politikai igazolást.

A tények tükrében: az országok közötti keres-
kedést felváltja a multinacionális vállalatok sok
országra kiterjedő termelése.

A fejlett országok még gazdagabbak lesznek,
másoknak esélyük sincs bekapcsolódni a globa-
lizációba.

A második világháború óta a hatalom egy-
re inkább kezdett eltolódni a szuverén államok
szintjéről a multinacionális vállalatok és intézmé-
nyek felé.

Nemcsak globalizációról, vagyis csupán gaz-
dasági jelenségről, hanem hatalmi globalizmusról
és politikai ideológiáról is beszélhetünk.

A politikai igazolás mögötti ideológiai varázs-
ige a **demokrácia** és a **liberalizmus**. Mindkét
fogalom magyarázatra szorul, mert önmagában
tág értelmű, azonban állandóan hangoztatottan
krédóként tudatosulva alkalmas olyan egye-
temleges és kizárólagos érvényű minősítésre,
amelytől eltérni eretnokség, pogányság, reakci-
ós, klerikális, rasszista, kirekesztő stb. bűnözés
– a fogalommal való visszaélés szándéka sze-
rint. Ez így már tudatba rögzített pszichológiai
termék.

A globalizmus mindezek értelmében nemzet-
ellenes.

Az Európai Uniót a globalizmusnak és a li-
beralizmusnak az érvényesítésére tervezték és
hozták létre.

Amikor a szovjet állam összeomlása után a
sokáig vágyott nyugati demokrácia, szabadpiac,
liberalizmus megjelent teljes valóságos tulajdon-
ságaival, a sokáig vágyakozók ráébredtek az el-

adósodás és a privatizáció következményeire. Valamint a nyugati demokrácia testvéri összefonódására az éppen elmúló diktatúra vezető elitjével, aminek eredménye volt a szabadjára eresztett demokraták (SZDSZ) nemzetellenes kormányzása a korábbi állampárt kapitalistává vedlett (MSZP) kommunistáinak a szövetségében.

Ez alatt az idő alatt kifejlődött a nyugati nemzetellenes kapitalizmus magyarországi vetülete, a privatizációs tolvajlás által létrejött honi kapitalisták vagyoni és politikai elitje. Háromszor négyéves kormányhatalmi ciklusban (Horn–Medgyessy–Gyurcsány–Bajnai) garázdálkodtak, és csak 24 év elteltével jöhetett létre nemzeti kormány.

Szemben a keleti résszel, ahol megszabadultak a rabság állapotától, Európa nyugati országaiban a liberalizmus diktatúrája teljesen kiterjeszkedett. A szabadpiac elve a nagyvállalatokat gazdasági versenyre készítette, a már nemzetek feletti gazdaság által az országokat csak a termelés telephelyének, nagy műhelyének tekintve bevezették a munkaerő-áramlást. Így telítődtek meg a volt gyarmattartó országok egykori gyarmataik népeivel. Németország főleg Törökországból, a Balkánról hozott eleinte még vendégmunkásokat. Milliós számra ott is maradtak. Ez a folyamat eddig elfogadható a munkáskéz hiányának pótlásaként.

A nemzetközi bankárvilág által alapított Európai Unió a liberális pártok politikai műhelyeként a multikulturalizmus által propagált kevert népeségű társadalom létrehozását nem gazdasági követelményként alkalmazta, hanem a nemzeti kötelek felbontására rendelt ideológiai kötelezvényként.

A Közel-Kelet rendjét folyamatosan felkavaró amerikai háborúskodás nyomán menekültek tízezrei indultak Európa felé. Ezt a folyamatot az amerikai és a nyugat-európai liberális diktatúrán alapult államok felkarolták. Szervezett „magántársaságok” toboroztak nemcsak menekülteket, hanem bevándorlókat előbb a Közel-Keletről, majd Líbia tönkretétele után Afrikából is. Mérhetetlen mennyiségű pénz forog folyamatosan ennek a példátlan tömegű népáradatnak a lebonyolításában.

A migrációs áradat mérete és széles körű politikai támogatása kapcsán felrémlik egy értelmes kérdés: Vajon mindez, a kontinens létét veszélyeztető elárasztás nem Európa szándékos tönkretételének gonosz művelete-e? Elképzelhetetlen, hogy a tettesek ne látnák tisztán műveleteik következményeit, azt, hogy a kontinensre zúduló tömeg előbb nyomorba dönti, majd faji állagában elpusztítja Európa fehér népességét.

Február

Búcsú a Magyar Élettől – búcsúzás Csapó Endrétől

„Elmegyek, elmegyek messzi földre,
nem leszek senkinek a terhére,
nem írok levelet, és nem is üzenek,
lesz még tavasz, lesz még nyár,
de én nem leszek...”
(Mezőségi halottkísérő)

2018 karácsonyán „Ausztrália egyetlen magyar hetilapjától” e mottóval búcsúztam. Éppen fél év múltán e szívhez szóló népdalt dúdolva, magányosan köszöntem el főszerkesztőjétől is... Az Aracs új, nyári számában *Európa Trianonja* c. írását olvasva kedden hívtam telefonon, hogy gratuláljak. Fia, Mick vette föl a kagylót: „Apa tegnap meghalt...” Lélekben hozzá siettem: föl-idéztem a ritka találkozásainkkal, tartalmas levélváltásainkkal, szellemi kapcsolatainkkal teli négy évtizedet, amelyet együtt éltünk meg. Égi ajándék volt távoli figyelme, barátsága, amelyet jórészt az Ausztráliai Magyar Élet révén kaptam-kaptunk tőle „magyar” munkánk során.

Sisa István *Őrtállás Nyugaton* c. könyvében (2004) a magyar diaszpóra nagy alakjai között szerepel Csapó Endre, akinek az *Életutam* c. vallomását közölte. Ő Budapest védelmében, hadapród-örmesterként, hadifogságba került... „Trianon gyermekeként megfogadtam, ha innen kikerülök, mindent megteszek, hogy a Nyugat tudomására hozzam az igazságot. Mások is úgy vélték nagyon sokáig, hogy a Nyugatot fel kell világosítani. Végül Nyugaton rájöttem arra, hogy minket kell felvilágosítani. Ennek érdekében minden tőlem telhetőt megtettem életem további szakaszában.” Sorsfordító fogadalom! Csapó Bandi megcselekedte, amit megígért: Ausztráliából a nemzet egészét tudósította; a Haza szívdobbanására fegyelt: rendületlenül.

Deák Ernő jóvoltából a Bécsi Naplóban köszönhettem „a magyar diaszpóra Pátriárkáját”:

„Csapó Endre, az Ausztráliai Magyar Élet főszerkesztője 2011. november 11-én töltötte be a 90. évét. Hetvenhárom éve az ötödik kontinensen él, mégis a nemzethűség példája, a magyar érdekek és a magyar nyelvű hiteles hírlapírás elszánt védelmezője maradt a tengeren túl is. Profetikus, igazságkereső és valóságigénnyel elemző írásai magukkal ragadják az olvasót.” A Magyar Élet hetilap és főszerkesztője példás helytállásáért, nemzetszolgálatáért egy évtizede páros Magyar Örökség díj kitüntető elismerést kapott. Megtiszteltetés volt számomra a méltatás, amelyből egy bekezdést idézek emlékeztetőül: „A Magyar Élet és főszerkesztője, Csapó Endre cselekvő létevel, hetente megjelenő nívós lapszámaival, írásaival fontos nemzetmegtartó szerepet vállalt a diaszpórában. Erről mindenki meggyőződhet, aki rendszeres olvasója a Magyar Életnek, vagy megismerkedik a főszerkesztő »Ilyen a világ« című, 1961 óta hetente írott vezércikkei válogatását tartalmazó, eddig megjelent kötetivel... Mindazok, akik olvasták, tanúsíthatják, hogy a főszerkesztő – aki 1948–1991 között nem járt szülőhazájában – jobban érzékeli és elemzi helyzetünket, mint itthoni kollégáinak zöme. Azért, mert hű maradt önmagához, vállalt küldetéséhez, nemzetéhez. Nemcsak írásaiban, éltében is.” A Teleki Pál-éreméremmel 2006-ban kitüntetett Csapó Endre – az ausztráliai Szent Korona Társaság egyik alapítója, vezetője; az „Egy a nemzet” szellemi mozgalom elindítója – az ötödik kontinensen igen népszerű. Őszinte,

mértéktartó, humánus gondolkodású és szerény közéleti ember volt. Nélküle és lapja nélkül nem találánk igazi önmagunkra, nemzetünkre, s nem lenne olyan jó minőségű a sokfelől rekrutálódott, sokszínű ausztráliai magyar diaszpóra sem, mint amilyenek alkalmunk volt megismerni és több ízben méltatni. Az elmúlt évtizedben zajlott sorsfordító események közepette Csapó Endre és lapja, a Magyar Élet hűséges helytállásával igazolta, hogy méltán kapott helyet a Magyar Szellem Láthatatlan Múzeumában. Az 1978-ban – éppen 40 éve egyesült; két régebbi lapból – újjászületett Magyar Élet főszerkesztőjének fogadalmából idézek: „**Állampolgári hűségünk Ausztráliához köt, de szellemi hűségünk a magyar népé, amely ezer esztendőn keresztül építette, csiszolta azt a sajátos ízű, színű**

műveltséget, ami különös szép nyelvünkön oly egyénien fejeződik ki. Hűségünk nem pártoké, vagy csoportoké...Mennyezetünk az a magyar égbolt, amely mindazokat betakarja, akiknek szívét-lelkét még melegíti a magyar érzés. Újságunk ehhez kíván lenni szellemi fűtőanyag. Hűségesek kívánunk lenni a magyar égbolt világló csillagaihoz is, szellemi életünk, irodalmunk nagyságaihoz” (Bemutatkozás, 1978).

Csapó Endre (1921. nov. 11., Répcelak – 2019. jún. 24., Sydney, Ausztrália) a nemzet újságírója, a magyar diaszpóra őrlelke; 98 évét élt. Áldott legyen az emléke! Isten nyugosztalja!

Buda, 2019. július 4-én

Házi kedvenc #7

Csapó Endre laudációja*

„A magyarországi magyarságot ma olyan elenség emészti, amely nem hord idegen egyenruhát, amely nem idegen nyelven szól hozzá, amely nem sikátorok között leselkedik rá, hogy leüsse, hanem a múlt századi bolsevizmus szellemiségével magyar nyelven végzi nemzetellenes programját.”

Tíz évvel ezelőtt Sydney-ben, a Magyar Házban fogalmazott így Csapó Endre – minthogy 97 éves kollégáról van szó, nevezhetem így –, a magyar újságírás doyenje. Az idézett mondat is érzékelteti, hogy szakmailag élvonalbeli újságíróról van szó, hiszen tökéletesen leírja a súlyos valóságot, ugyanakkor nem lehet azzal vádolni, hogy megsérti a „politikailag korrekt” néven nevezett mesterséges korlátozást. Annak tökéletesen megfelelően, azaz a sorok között juttatta el az igazságot akkor a hallgatónak, később az olvasóknak.

Ezt a mesterségbeli tudást esztendők alatt szerezte meg, a jellegzetes „csapóbandis” stílust évtizedek alatt finomította, alakította ki, a magyarságért való felelősségérzetet azonban már fiatalon vitte ki magával a tengeren, az óceánon túlra, Ausztráliába, még az 1940-es évek végén.

Kereskedőcsaládba született Répcelakon, ám gyermekkorának nagy részét már Sárváron töltötte. Tanítója egy, a Felvidékről menekült pedagógus, Varga Endre volt: tőle a gyerekek érzékelten megtanulták, mint jelent Trianon.

A kereskedelemé a jövő – ezt a jelszót az apa, a Hangya szövetkezet egyik Vas megyei, később országos vezetője adta ki a családban, de a három Csapó gyerek közül – noha felső kereskedelmi iskolát végeztek – egyik sem vált kereskedővé (legalábbis hosszabb távon nem).

Csapó Endre húszévesen – apja fölemelkedése révén – a családdal a magyarok fővárosába költözött. Ekkor már érdeklődött a politika iránt, ám nem a pártok, hanem a civil szervezetek gyakoroltak vonzást rá: ezek egyike, a Magyar Közösség a Kecskeméti utcában székelt. Írt egy ta-

nulmányt Önállósító iskolaszövetkezetek címmel, ennek alapgondolata az volt, hogy a magyart kereskedő szelleművé kell tenni. Még egy korábbi miniszterelnök, Imrédy Béla akkor ellenzéki vezető is fogadta a fiatal embert a tanulmány ügyében, és a később, 1945 után kivégzett politikus egy munkatársához küldte, s noha a tanulmány végül elenyészett, jó állást hozott a fiatal Csapó Endre számára a halkereskedelemben.

22 éves korában, a háborús front közeledtével katonai behívót kapott, és meglehetősen veszélyes fordulatokat hozott sorsában a hadi szolgálat a következő két évben. Még egy konzervgyár parancsnokaként is tevékenykedett, mígnem – ahogy visszatekintésében fogalmaz – „átment rajta a front”, és orosz fogságba esett. Viszontagságos hónapok következtek, felrémlt előtte a szibériai tábor rémképe is, ám a Gondviselés egy, az oroszokkal szövetséges huszárparancsnok képében jelent meg: ő kiszóltotta a hadifogolysorból. Még parancsnokhelyettesé is emelték, ám viszonylag rövid idő után levethette a mundért. A civil élet és a menyasszony Alsógödre sodorta. A tehetséges após segédletével Duna-parti vendéglőt működtetett, sikerrel, ám a nyomuló kommunizmus nem nézte jó szemmel a fiatalok gyülekezését, és megfogalmazódott Csapó Endre ellen a fegyverrejtegetés – egyelőre csak – gyanúja. Mindössze pár nappal előzte meg a ház elé hajnalban érkező fekete kocsit: a fiatal férj és apa útja 1948 februárjában Szentgotthárdra vezetett, ahol negyedmagával átlépte a magyar-osztrák államhatárt. Alkalmi munka, egészségügyi deportálás, áristom, átszökés Németországba, végül a Passau melletti Waldwerke magyar menekülttábor jelentett rövid nyugópontot. Kalandregénybe illik: ezután visszajött Alsógödre, hogy feleségét és csecsemősbarnban lévő gyermekét magával vigye Németországba. Sopron–Alsógöd–Sopron két nap alatt. Gyalogtúra nyugatra, ausztriai őrizetbe vétel, majd egy jóindulatú sváb csendőr – és a

folytatás: busszal Passauba. Ott már megvolt a korábban előkészített hely. A táborban szemfülesnek kellett lennie, hogy Afrika helyett Ausztráliába juthasson, ám a Gondviselés itt is segített. Olaszországi táborozás után a Skaugum nevű hajóval 1949 novemberében érkeztek meg Sydney-be.

Ausztráliában újabb kisregény fogalmazódott meg: több város, számos munkahely, szorgalmas angolnyelv-tanulás, tanfolyamok végzése, majd visszatérés Sydney-be, és 1954-ben lendületet kap a család és a kenyérkereset után, pontosabban mellett, a harmadik életterület: a magyar munka.

Hogy mennyire értékes magyar emberek mentek el a II. világháború után (is) a Kárpát-medencéből, ennek érzékeltetésére egy mondatot idézek Csapó Endre egyik visszaemlékezéséből: „Sydney-ben 1954 elején összetalálkoztam olyanokkal, akikkel együtt voltunk Németországban, például dr. Megay László korábbi ungvári polgármesterrel, aki a passauai magyar menekülttábor parancsnoka volt. Ő fogta össze egy közös szervezetbe Sydney-ben, röviddel az 1948–1950 között lezajlott első magyar bevándorlási hullámmal érkezett magyarok szervezeteit New South Wales-i Magyar Közösségek Szövetsége néven, amelynek hamarosan főtitkára lettem.”

Ekkoriban Sydney-ben a Szent István Egyesület adott ki egy *Becsülettel...* című havi értesítőt, aztán Melbourne-ben jelent meg egy másik magyar nyelvű lap. Kicsivel később Sydney-ben *Ausztráliai Magyarság* címmel adtak ki újságot, ez már profi sajtótermék volt, hirdetésekkel, ezekért fizetni kellett. Csapó Endre lett a főszerkesztője, mindenese. A havilap kétezer előfizetővel működött hosszú időn át, évi *Kalendárium* is megjelent 1964 és 1977 között.

És akkor jött a *Magyar Élet*.

Ezt a lapot Gordon Dezső 1957-ben alapította, nagyrészt az '56-os menekülteknek. 1976-ban a lapot a költői nevű Ady János autókereskedő vette meg, és szóltak neki, hogy Csapótól is kérjen írást. A kapcsolat úgy fejlődött, hogy a sydney-i és a melbourne-i újságot összevonták, és országos magyar hetilap jött létre. Ezt szolgáltatta öt évig Csapó Endre mint sydney-i szerkesztő és terjesztő. Az újságírói munka kedvéért 56 évesen előrehozott nyugdíjba vonult.

Mindennek történetét Csapó Endre úgy írja le, hogy a nyomdatechnikai fejlődést szakszerűen is részletezi. Sorából kiderül, hogy műszakilag is meglehetősen nagy tudást gyűjtött össze, és a nyomdászat fejlődésének történetét is alaposan ismeri. A históriából pedig azt sem hagyja ki, hogy az első magyar nyelvű lapot Rát Mátyás Pozsonyban adta ki Magyar Hírmondó néven 1780-ban. Az ausztráliai magyar lapok természetesen büszkén vállalják ezt a pozsonyi örökséget Melbourne-ben, Sydney-ben és a többi városban.

A Magyar Életet öt év után Márffy Attila vette meg, ő ezután Melbourne-ben végezte a szerkesztést és a terjesztést, nagy tehetséggel. A 12 oldalas lap 24 oldalasra, időnként 36 oldalasra bővült, karácsonykor 48 oldalon jelent meg. A lap a hetvenes évek közepétől 1995-ig dinamikusan fejlődött, onnantól kezdve zuhant az előfizetők száma. Csapó Endre szerint azért, mert kihalt az a nemzedék, amelynek a magyarságtudat fontos.

Visszatekintve a kilencvenes évekre: Csapó Endre akkor már többször járt Magyarországon. A Széchenyi Társaság harminc évéről szóló, a közeljövőben – a közeli napokban – várhatóan megjelenő könyvben erről az időről így nyilatkozik: „Tollas Tibor járta a világot »üzleti úton«. Kitűnő előadó volt, emigrációs szervezetek meghívták, vendégül látták. Ő pedig előfizetőket toborzott a *Nemzetőrré*, könyvekre. Nálunk is járt vagy öt-hat alkalommal. Lelkesen beszélt az otthoni írókról, ellenállókról, Lezsák Sándor fiatal költőről különösen, és persze Kunszabó Ferencről is. Ővelük tartotta a kapcsolatot illegálisan, és gondolom tájékoztatta őket emigrációs dolgokról, írókról. Így történt, hogy postán érkezett a nevemre dedikált Széchenyi-könyv Kunszabótól annak idején. Majd amikor már beléphettem Magyarországra, kerestem a kapcsolatot Ferivel, eljártam rendezvényeire, amikor ott tartózkodtam, a 90-es években. Széchenyi konferenciákra, Széchenyi-bálokra nem emlékszem. Egy alkalommal meglátogattam Fitos Vilmost, amennyire visszaemlékszem: a régi 45–48 közötti helyzetről beszélgettünk, én 48-ban szöktem világgá.”

Az itthon tapasztalt állapotokról egy folyóiratnak adott interjúban így fogalmazott: „A kapitalis-

tává privatizált kommunisták a mai, Amerikából irányuló, liberális kapitalizmus szövetségesei. A nemzetközi baloldal már nem keletről támad, hanem nyugatról, tehát ott van a magyarellenesség fészke.”

A nemzetünk elleni, részben szellemi támadások fölöttébb érzékenyen érintették. A Kárpát-medence félmúltját így értékelte egy interjúban: „Amíg Csehországban, Szlovákiában, Romániában, Szerbiában a kommunizmus nemzeti alapokon állt, addig Magyarország kommunizmusa kivételesen egészen határozottan nemzetellenes volt.” Később hozzátette: „A magyar nemzeti középosztályt egyszerűen kiirtották...” Mindezekről Csapó Endre szorgalmasan és magas színvonalon írt, és a világhálón otthonról haza küldte írásait, a *Kapu* című folyóirat húsz éven át minden számában közölt egy „csapóbandis” cikket.

Az óhaza elismerte az óceánon túlról is itthonra figyelő, a magyar társadalomért aggódó főszerkesztő, vezércikkíró, gondolkodó, felvilágosító elme munkáját. 2011-ben a Magyar Érdemrend tisztikeresztjét vehette át. Ennél is büszkébb a Magyar Örökség címre, mert ezt civilektől kapta. Van olyan kitüntetés, amelynek elfogadása nehezére esett. Még 1991-ben megkapta a Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztet. Erre két évtizeddel később így emlékezett: „Vonakodtam elfogadni Göncz Árpád mint adományozó részéről...” De Pordány László akkori nagykövet meggyőzte őt: fogadja el, mert ha nem tenné, akkor idehaza a baloldalt hozná nyerő helyzetbe. Mindamellettt Gönczcel kapcsolatban vegyes emlékeket őriz. Még 1991-ben Szegeden készített vele interjút, ám a búcsúzásakor azt találta mondani, hogy *ide egy IV. Béla kellene*. Ezt Göncz kritikának vette, merev arccal nézett hátra, egy szót sem szólt, elviharzott.

Másik hazájában is kitüntették. Életműdíjat kapott Csapó Endre ausztráliai magyar újságíró – írta tavaly augusztus végén a sajtó. A NSW Premier's Multicultural Media Awards szervezésében lévő Lifetime Achievement Award elismerést maga a kormányfő, Gladys Berejiklian adta át augusztus 30-án a Sydney Olympic Parkban lévő Bicentennial Park-i Waterview centrum zsúfolásig megtelt rendezvénytermében. Erről – és ez itt a reklám helye – a Présház Hírportálnak (azaz nekem) nyilatkozott pár nappal később. Ebben

az interjúban a multikulturalizmustól a fehér ember fokozatos eltűnéséig sok mindenről beszélt, egy bekezdést idézek: „Balassi szellemében, az 1964-ben indult havilapban, az Ausztráliai Magyarországon irodalmi rovatot indítottam, pontosan a múltidézet varázsának felkeltésével, a magyar Electrával kezdve, eljutva Kölcseyig. Az országos terjesztésű hetilap, a Magyar Élet 1977-től eredményesen támogatta a nemzeti emigráció fontos intézményévé vált Ausztráliai Magyar Szövetség angol nyelvű tájékoztató szolgálatát, amivel az ausztrál politikai szerveket és médiát célozta meg, míg heti rendszerességgel tájékoztatta olvasóit a magyarországi és világeseményekről. A történelemben ágyazott, a jelenkori eseményekre is kiható ideológiák természetével, kártételével, következményeivel kiemelten foglalkoztunk. Az elszakított országrészek, Trianon következményeinek emigrációs szemléletű időszerű követése külön politikatörténeti érdekesség lenne, ha valaki a hetilap számaiból összegyűjtené.”

Csapó Endre évtizedeken át a magyarságért dolgozott. „*Magyarságunk megtartása a magunk részére fontos, nemzetünk részére kötelező*” – ezt a bölcséletet hirdette a sydney-i Ausztráliai Magyarországon, majd a melbourne-i Magyar Életben is. 43, emigrációban töltött év után térhetett haza a rendszerváltozás kezdetén, azóta 17-szer volt itthon 3-4-6 hónapra. Itthonról is írta „otthonra” a heti elemzéseit a Magyar Élet melbourne-i irodájába, a világháló ezt már lehetővé tette.

2015-ben az elsők között ismerte föl azt a politikai aljasságot, amely terrormigrációt zúdított Európára. „Európa elárasztása – lehet szándékos” – ezzel a címmel írt vezércikket 2015. február 26-ai dátummal. Pár hónappal később már kijelentette: a „lehet” szót ki kell hagyni. Történelmi meglátása szerint 100 éve ítélték az áldozati bárány szerepére a kontinenst. Az Európai Egyesült Államok kieroszakolásának rögeszméjével mérhetetlen szenvedést zúdít a földrész társadalmaira a pénzügyi oligarchia, a médiaoligarchia. A valódi tetteseket és a valódi szándékot ő maga, Csapó Endre sem nevezi meg, nem foglalja szavakba – erre jó oka van –, ám körvonalazza a „megfejtést”. Egy ponton a mai Európai Unióban szalonképesnek besorolt, ám a legvisszataszítóbb rasszizmust, a hungarofóbiát gyakorló Beneš szállóigévé vált mondata tűnik

fel sejtetésként: „Csak egy zsebkendőt hagyjanak a magyaroknak, hogy telesírhassák.”

Mennyivel intelligensebb és emberibb az ausztráliai magyar újságíró, amikor egy húsz évvel ezelőtti cikkében írja: „Nincs megszállás, mégis idegen hódítás folyik. Bebizonyosodott, hogy a két egymással szembenálló gondolkodási rendszer, a kollektívizmus és a kapitalizmus egyaránt nemzetközi és nemzetellenes, és nagyon sok közülük van egymáshoz.”

A Horn–Kuncze-garnitúra bukásának évében, 1998-ban a lehető legvilágosabban mutatta be az úgynevezett privatizáció lényegét: „Alaposabb munkát végeztek, mint amikor elkommunizálták a nemzet vagyonát, mert most már azt sem kell mondani hozzá, hogy kollektív tulajdon, közösségi vagyon az, amit összehordtak maguknak.”

A nemzeti kormány előtt álló fájdalmas kihívást így körvonalazta: „Ennek a kormánynak meg kell küzdenie a nemzeti tulajdon magántulajdonosává vált bolsevistákkal. Más szóval a hazai nagytőkével. Ennek a nagytőkének erős külföldi szövetségesei vannak, és kezében tartja a tájékoztatóipart is.”

A hazánk előtti alternatíva innen is, onnan is küzdelmes. Mint fogalmaz: „Magyarországon két élesen elválasztható lehetőség van: vagy a nemzetközi baloldal kiszolgálása, vagy a nemzeti védekezés felvállalása.” Ezt még jóval a terror-migráció kezdete előtt írta.

Szinte perverz összefüggést lát két izmus között: „A bolsevizmus lényege mindig is az volt, hogy kiemelt, kivételezett kasztta fejlessze elvtársainak körét, a liberalizmussal ez törvényesített.”

Egy másik helyen ugyancsak a kommunizmusról és a liberalizmusról ezt állítja: „A nemzet a szerves történelmi fejlődés terméke. Minden mai nemzetközi filozófiai és politikai irányzat a természetes fejlődés ellenében akar érvényesülni.”

Csapó Endre nincs elragadtatva a rendszer-változtatástól. Szerinte ugyanis: „A szamizdatos liberálbolsevisták és reformkommunisták nyugati elvbarátok szolidaritásával végtelenül nagy befolyásra tettek szert a magyar politikai életben a rendszerváltásnak nevezett fordulat idején.”

1956 novemberét, amikor a magyar baloldalnak a befolyását idegen tankok százai állították vissza, Csapó Endre csak a távolból követhette. 1990 után azonban többször, hónapokig hazalátogatva tapasztalta a következőt: „A baloldal abban érdekelt, hogy a külföldi befolyás minél nagyobb legyen, mert azzal ellensúlyozható a belső népszerűtlenség.”

Friss észrevétel Csapó Endrétől az immár a világhálón megjelenő lapjának új számából. Az optimizmus és a feladatkihasználás is benne foglaltatik. Íme: „Minthogy az ausztráliai emigráció tevékenysége fontos része volt az egész nyugati magyarság tevékenységének, az itt kialakuló kép viszonyítható az emigráció összességére. A nemzeti kormány végre eredményesen foglalkozik a határon túli magyar települések és szóróvány dolgaival a *Nemzeti Összetartozás Rendszerében*, de a nyugati magyarság helyzeti előnyeinek, ismerettárának, összeköttetéseinek az egész nemzet javára való hasznosítási programjának még megfogalmazására sem akadtunk a nemzetpolitikával foglalkozó közleményekben.”

Talán erre a hallatlanul fontos és sürgős teendőre is ráirányítja a figyelmet Csapó Endre új, magának az éremnek is rangját emelő elismerése: az Eötvös József-sajtódíj.

*Elhangzott Budapesten, a Magyar Páneurópa Unió ünnepségén, a Szent Imre Gimnázium dísztermében 2018. december 6-án.

Egy különleges ember emlékére, akit Lovas Istvánnak hívtak

Nagy újságíró volt. A szó mindkét értelmében. 190 centi, csupa izom, jó kedélyű és választott hivatásában kőkemény. Nekem meg jó barátom. 72 éves korában váratlanul bekövetkezett halála mindenkit, aki kedvelte őt, mélyen megrázott. Temetése amolyan néma tüntetés volt a megalkuvás nélküli újságírás mellett. Nagyon sokan vannak, akik azóta sem hiszik el, hogy természetes halállal ment el. Őrült világunkban nem csodálkozhatunk azon, hogy így gondolkodnak az emberek, nem ez lenne az első eset, amikor valaki, aki fontos, s aki beelát a jelenségek mélyébe, és szóvá is meri tenni, nem természetes halállal távozik az élők sorából. Összeesküvés-elmélet, mondják erre a folyton okoskodók, akik nem veszik észre, vagy nem akarják észrevenni, ami nekem régi bizonyosságom, hogy összeesküvés-elmélet nincs, csak megvalósul.

Elment tehát sokunk példaképe, aki kétségtelesen két végén égette azt a bizonyos gyertyát. Kalandos élete volt, részletekkel ezúttal csak azért nem szolgálok, mert bárki utánanézhethet az internet segítségével, mi minden történt vele hétköznapi életében és újságíróként.

Pár hónappal a halála után szomorúan ültünk Soltész Péter (neki is barátja volt István) matematikus barátommal egy vendéglőben, s azt tárgyalgattuk, az nem lehet, hogy ne őrizzük meg emlékét valamilyen formában az utókornak. Újságírói díj alapításában gondolkodtunk első sorban, a kitüntetést természetesen Lovas-díjnak neveznénk el, majd elkezdtük összeszedni azokat az embereket, akik közel álltak eltávozott barátunkhoz. A névsor lassan összeállt, sőt, örömeinkre az is megtörtént, hogy Lóránt Károly, az ismert közgazdász és újságíró (eredetileg villamosmérnök) felajánlotta, hogy a következő öt évben saját zsebből fedezi a Lovas-díj egyébként szerény, százezer forintot jelentő összegét.

Végül Gaudi-Nagy Tamás, az ismert jogász, ügyvéd barátunk elkészítette az egyesületi formában működő Lovas István Társaság alapszabályát. Ezennel megalakultunk, és a társaságot már be is jegyezte a bíróság. Elsődleges célunk Lovas szellemi örökségét ápolni, gondozni, és bemutatni, milyen szakmai és erkölcsi mércét képviselt ő. Szeretnénk előmozdítani a nemzet sorskérdéseivel, politikai életével kapcsolatos, nemzeti értékeket védő, tisztességes sajtómunka nagyobb megbecsülését is, valamint az ezt a szellemet képviselő alkotók együttműködését és érdekeinek védelmét. Célunk az is, hogy a határon túli magyar nemzeti közösségek megmaradását segítsük. Nem kis célok ezek, tudom, nem lesz könnyű mindezzel megbirkózni. De hát azt is tudjuk valamennyien, amire a csodálatos magyar irodalom képviselői különböző formákban már sokszor felhívták figyelmünket: „Ne fogjon senki könnyelműen / A húrok pengetéséhez! / Nagy munkát vállal az magára, / Ki most kezébe lantot vesz.”

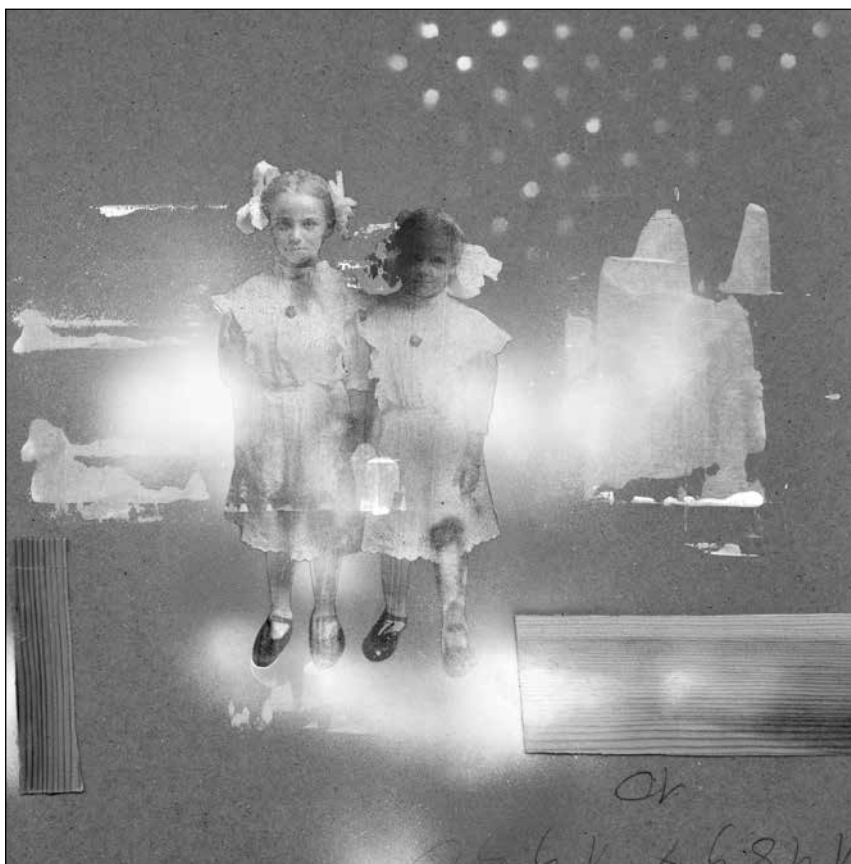
Fontos még elmondanom, hogy egyesületünk tagja lehet mindenki, aki magát a magyar nemzethez tartozónak tartja, feddhetetlen előéletű, és céljainkat elfogadja.

S most, remélem, nem veszik zokon, ha ebben a csodálatos folyóiratban visszaélek Gubás Ágota bizalmával, aki arra kért, írjak az egyesületről, és személyesen is elbúcsúzom Lovas Istvántól, s megpróbálom elmondani, mit is gondolok a halálról.

Nos, a hitem azt mondatja velem, hogy aki bevégezte földi pályafutását, annak már másutt van dolga, nem ebben a világban. Az itt élőknek mondom tehát: sokszor és sokat gondolkodtam azon, hogy vajon egy olyan embernek, mint én, aki hisz az örök életben, miért kell megszenvednie egy-egy szeretett lény halálát. És arra

jutottam, hogy ez a föld, ahol élünk, a tapasztalások színtere. Mint ahogy Jézus Krisztusnak, az Ő egyszülött fiának meg kellett tapasztalnia, milyen emberbőrbe bújva elviselni mindazt, amit a földi életben el kell: megalázást, szenvedést, fájdalmat, úgy nekünk, küzdő és kiszolgáltatott embereknek is meg kell tapasztalnunk mindent, ami fizikai létünkhöz kapcsolódik. Például, hogy milyen az, amikor elvesztünk fizikai mivoltában valakit, akit szerettünk. Ez esetben pedig azt mondhatjuk, akit majdnem egy ország szeretett. Aki már a másvilágról nem hívható vissza. De mert az élet örök – s ezt az energiamegmaradás törvénye, tehát a fizika is bizonyítja, továbbá az élet nem véletlen, hanem nagyon is az isteni terv által megszabott –, hát higgyünk abban, hogy Istennek velünk terve van, s hogy a halál nem elválaszt, legfeljebb csak pihenni enged, és az élet – remélhetően magasabb szinten – folytatódik a halál után. Ha valaki ebben hisz, az ke-

gyelem, s az életét könnyíti meg. S ha arra is rájön, hogy a szeretet is éppúgy örök, s jön velünk, mint az élet, a létezés, akkor azt mondja, bármennyire is fáj fizikailag, lelkileg mindaz, ami történt, hogy nem látom, nem tapinthatom, nem hallhatom, azaz bármennyire is fáj az eltávazása annak, akit szeretünk, mégis, egyszer eljön az idő – mert semmi sem történik értelem nélkül –, amikor rájön az ember arra, hogy ami egyszer egymáshoz tartozott, nem választható el soha. És ha erre rájön, máris magasabb osztályba lépett. Aki eltávazott innen, annak már más dolga van. Mi – egyelőre földhöz ragadtan – maradtunk itt, nyilván azért, mert van még kötelességünk, dolgunk e földön. De bármennyire is tudatában vagyunk ennek, azért egy szeretett ember, egy szeretett lény elvesztése összeszorítja a szívünket. Ez a földi élet nagy büntetése. Istentől kérjünk erőt a fájdalmak elviseléséhez mindig, amikor egy-egy szerettünk eltávazik.

Találkozás

Mezsgyén

Minden, ami megtörtént, fontos. Nem ér véget velünk a világ, nem vihetünk el magunkkal mindent. Sem azt, ami történt, sem azt, amiért történt, sem azt, ami utána történt.

Mire Margit beszélni kezdett, a régi Jugoszláviából végre újra Magyarország lett, s ő velem együtt „magyarok alatti” szokás szerint apukának hívta apánkat. Anyánk a mami volt, s ebben anyám – akkoriban még fennen hirdetett – svábsága is közrejátszhatott.

Változtak az idők, a „magyarok alatt” után jött a „fölszabadulás”, az új Jugoszlávia, s az új ország új életet, új világot hozott. A nagyanyám Járekon tömegsírba került, anyám már sem fennen, sem másképp nem hirdette svábságát, sőt, elhagyva a t betűt a Laubertből a „barátibb” franciásra változtatta a nevét, és az utolsó szótagot franciánsan elhúzta. Zomborban az én gyerekkoromban a franciákat szerették, a svábokat nem. (Szerbia délebbi részein az iskolában franciát tanítottak, a mi házukba is egy ilyen családot telepítettek.)

A szép, új, szabad világ állandósította a félelmet, halálos titkokat szült, sose hallott szavakat hozott nagy hallgatásokkal, elhallgatásokkal és elhallgattatásokkal, nyugtalansággal, létbizonytalansággal, ügyesen szíftott marakodással

és eladogatással;

mindennek az eladogatásával, ami eladható.

A szép, új, szabad világban mi mindent eladtunk, ami valahol valamiképpen valaki szerencsés másnak kellett. Szinte mindennek akadt valahogy valamiképpen gazdája. Kisvárosban jól ismerik egymást a szomszédok, meg aztán mindig akad valaki, aki jól jár.

Az apámat több évre eltiltották a munkától. NEM VOLT SZABAD DOLGOZNI! Ez azért volt kegyetlen, mert nemcsak hogy elvették mindenét, de megfosztották a munka jogától és az ezzel járó önbecsüléstől is. Ezenkívül pedig bennünket, mindnyájunkat sújtott; öten voltunk, meg a nagymama, meg a nagybátyám. Nekünk nem volt földünk, nem volt háztájink, még a házuk-

nak is csak egy részét hagyták meg, s mi mégis éltünk és megéltünk... valahogy. Másodikos, harmadikos lehettem, amikor az apám végre újra dolgozhatott...

Tehát: új ország, új nyelv, új világnézet, új erkölcsök, új értékek; újraírt történelem megfoghatatlan, érthetetlen és megalázó szellemi átértékeléssel és átértékelődéssel.

Minden megváltozott. Apuka simán, ridegen apa lett, esetleg papa; az iskolában a dőlt írást zsinórra váltottuk, a **mi** utcánk **moja** ulica (az **én** utcám) lett, s ez az egyes számú birtokos lényeges szemléleti különbséget tükröz. Meg is éreztük. Megtanultunk úgy viselkedni, úgy beszélni, úgy öltözködni, ahogy kell. Anyánk azonban nem, s ezt én még ma sem értem. Lehet, hogy hanyagságból, lehet, hogy figyelmetlenségből, esetleg butaságból, lustaságból vagy egyszerűen kényeszerű spórolásból (ennél rondább szót a konyhanyelvi magyarból nem ismerek) az iskolai ünnepekre, pionírnapiakra, május elsejére, Tito elvtárs születésnapjára, év végi fényképezkedésre, tehát amikor ünnepi ruhát kellett fölvenni, a háború előtről maradt matróruhában vagy dindli* ruhában küldött minket. Margitot meg engem. Matróruhában! Meg lehet nézni az osztályképeket. A húgom megúszta, pillanatok alatt úgy megnőtt, hogy nem hordhatott régit, háború előttit, így elkerülte a megbélyegzést. Rá nem mutogattak ujjal, őt nem nevelték ki, és nem csúfolták a ruhája miatt; ő nem volt sváb ünneplőben járó, matróruhás burzsoá csökevény.

* * *

Év vége van, bizonyítványosztás. Úgy kapaszkodom az apám kezébe, mint a fuldokló... Nem a ruha teszi az embert... Segítene, meggyőzne... Igyekezni én is, de csak kapaszkodom, kapaszkodom az elbütykösödött, bőrkeményedéses kezébe... Nem tudja, nem tudhatja, csak én tudom, mit mondanak a tanítók, a kedves tanító bácsik, tanító nénik... és persze a gyerekek.

Nem tudhatja, mit mondanak, és hogyan. Mert inkább az számít, ahogy mondják! Kapaszkozdom az apám kezébe! A meleg, burzsuj kezébe, s érzem, hogy az én szegény burzsuj apámnak kerges a tenyere.

Mikor másodikos voltam, a copfomat rángatta a tanító bácsi, mert „mi tudjuk, hogy te hittanra jársz”, nyolcadikos koromban azzal nyomorgatott az osztályfőnöknő, hogy „ti akkor most hány fogásos ebédet esztek, Mérey?”... A gimnáziumban örökké meg akartak buktatni, mert a magamfajtának még az írmagját is ki kell irtani, nem pedig iskolába járatni... Idősebb unokatestvéreimet, agyonvert nagybátyám gyerekeit, ki is buktatták a gimnáziumból, az egyetemről... Ezt különben a képzőben Margittal is elkövették. Neki, hármunk között legidősebb lévén, sok mindenből kijutott. 7-8 évesen ennie kellett a hozzánk beszállásolt oroszok vagy partizánok (vagy ki tudja, miféle felszabadítók) tányérjából: annak a kislánynak mindent meg kellett kóstolnia, hogy lássák, nem akarjuk-e megmérgezni őket... Apám, a nagymama nem volt elég értékes a próbára, csak az a gyerek... És a hét-nyolc évesek emlékeznek; emlékeznek, és félnek, és rettegnek, és rémálmaik vannak... még a szép, új, szabad világban is.

* * *

Szép, új, szabad világ volt akkor is, amikor aláírtam a listát. Nem emlékszem már pontosan... Aláírást gyűjtöttek, hogy valakit, akit ismertem az egyetemről, ne ítéljenek el, vagy mentsenek föl, vagy ne börtönözzenek be, vagy ne tiltsanak el a publikálástól... Nem tudom már. Fiatal voltam, idealista és naiv, tiszta szívvel hittem, és aláírtam. Többedmagammal aláírtuk. Másnap aztán

magához rendelt az ÚR, s szemrebbenés nélkül közölte velem: vagy azonnal kihúzom a neved, vagy többé ne is menjek be dolgozni. Ez az ÚR volt az, aki a háborús években aratás előtt részt vett az érett búza diverzáns akciónak nevezett gyűjtogatásában... Aratás előtt... ott, minálunk, az „aranykalászt termő rónán”**. Kérdésekre azt válaszolta, hogy a CK*** parancsa volt.

KIHÚZTAM a neved, persze hogy kihúztam (akkor már két gyerekem volt, és óriási lakáskölcsönöm, a szép, új világban viszont dúlt a munkanélküliség). Többek nevét kihúzták akkor. Ez nem mentség, nem igazolás, hanem tény. Egy kollégám szívinfarktust kapott, majdnem belehalt, egy másik az első adandó alkalommal otthagya a szerkesztőséget, én pedig a mai napig mélységesen szégyellem.

Változunk? Változik a világ? Dögtemető, szabadkai turul, kidöntött keresztetek, másképp írt nevek, gyanakodás, Úzvölgye, oktatási törvények...

Szép, új és szabad a világ, persze, és benne mi, lecsatoltak, elszakítottak, külhonban rekedtek mezsgyére szorultunk. Mezsgyén vagyunk, mezsgyén leszünk, s ott is halunk meg. Kiváltság ez, a megkopott, az ezerféleképpen megkoptott haza mezsgyéjén élők ősi kiváltsága.

2019. június 18.

* Dindli=dirndli (német) 1. osztrák, bajor népviselet 2. div. az ezt utánzó könnyű női nyári ruha. Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések kéziszótára

** Rádiós kollégáim kedvenc aratási divatszava

*** Centralni komitet – ma talán már nem köztudomású, hogy ez a mindenható és hírhedt Központi Bizottság

Magyarok kenyere

Ideje, a magvető, áldás jutalékát,
mert annyi töretést bírt, Igével igát,
érdemli, magától az Istentől szedje be.
Péter-Pál, aratás, ínségűző kezdete:
teremhet bőség, gyomként éhínség nőhet,
fényes suhanás-ív boltozza a mezőket.
Bár elébb születik a magyarok kenyere.
Évezredes tapasztalatoktól vezérelt
tudás, ösztönünkben buja táptalajra lelt:
életért az Életet e napon nyesi le
lábon-kalász, éhségmenet-tagadó búzát,
az ezüstvillanással sikló kaszapenge,
mintha oltárnál hajlana, kévét köt rendre,
így szenteli meg az aratók koszorúját
veritékével a marokszedő asszony nép.

Vélt valóság s mindig átvérzik a legendán
– bálákat öklend álnok-piros aratógép –,
perc moccan s visszamatat, réved le Szent István:
kell élemedett idők friss csecsemő lehe,
mint szűz pelenkába mi rondítunk bele.
Emberi pórusokból kipréselt vért lát
a földeken, a tarló szuronyrohamra kész,
nyílt pipacs-sebek, nedvük kesermákonyt tetéz.
Éppen megtöri Koppány, Ajtony, Gyula, Konrád
hadi rohamát, ülven az Istennek jobbján,
kegytárgyként az Ő vést jelző karja lent maradt
kíméletlen zsigeri igazságot osztván,
egykor riadoztatott a honvédő harcra,
ma szűk körben teng lélek-állóbúra alatt.
Jöjjék az imaszőnyeg, boruljatok arcra,
föladva az önvédelmet, ha ez kell néktek.
Bűn, nem véték, halálos bűn, bűnbeeséstek!

Koronáján dőlt feszület, végleg letörnék,
ami megőrzi még a szakrális babona:
túlél dűlást keresztetekbe rakott gabona;
intelmeit túrják agyaras, ártány törpék –,
ezek nem vetnek, de minket odavetnek,
haszonért fittyet hánynak nyugatnak, keletnek,
életmű-országát korrodált népközi ék
feszítené szét, robbantná föl alapjait,

rózsálló csücsörrel honáruulásra vadít,
sok fertőző, karanténba való vakarék:
elbújtatják báránybőrbe az ordas farkát,
jámborságuk hamis, és a szándékuk galád!
Vélik, majd széteszik az ezredéves nyáját,
évszázadok cseppkővé töppesztenek nyers nyálat:
falánkságuk maradandón-intő ékkövé,
főljazott mohóságuk máig szítva izzik még,
s érvényben a kirekesztő feketelista,
ki fölkerül, billog sül rá, és esélytelen
mindörökké, ha úgy döntenek titkos helyen,
ezért sem globál-internacionalista
a nép, Világos, Trianon, Potzdam, '56,
sajog benne, földjén vethet, de nem arathat,
majd tán egyszer, ha hosszú táv adatott mégis?!
Kimerült a hit, az állókép így folytonos,
bár gyöngé a bástya, bástyább rajta a rés is,
szilárd-zöld a remény, nem múlékony libafos.

Elvárnák, úgy éljünk, mint kik régen kihaltunk?
Lét-menet közben talpunk alól lopják földünk,
üzérek előre dobra vernék sírhantunk.
Mélygyökerű az Életfánk! Lesik, már kidőltünk?
S aki gyámfaként támasznak odaáll menten,
a megszagosult konzerv-elítet megveti,
hétpróbás összeesküvők a nemzet ellen
szétzúzzák, nem évülő vádjuk, hogy nemzeti.
Miszlikbe vágott honodban hazád nem leled.
Mártír leszel? Magadra hagynak sajátjaid,
meg nem védenek, a közbátorság ernyedett,
nímandok lógnak áldemokrata csalit,
szorgalmazzák felbérelt szakbarbár felcserek,
horgon hosszan időzz, füledben fals hallalik,
gonosz szellemmel lelkiismeret elcseveg,
ne mentsük, kiket torz harmónia andalít.

Új időszámítás, ezért tart ádáz tusa,
nem vagyunk cselédek, senkiknek vazallusa.
Három a magyar igazság, s van a ráadás,
betervezhetetlen fürgeteg a lázadás.
Vértanúság, vért adunk, ám vissza nem veszünk,
egyetlen maradék csöppért is összeveszünk.

Aratópálinka komisz gyönyörre érik,
s fölvilágol bennünk, elmúlásunk csak tévhit.
A kaszások markába a nyél beleégett,
kenyérhéjnal ott a szenvedéstől keményebb
a kéreg; ám lélekzésünket működtető
parancs is, vetésként izmosan nőjük újra:
miként hadúrt, széttekintni serkent dombtető,
Napba öltözött Asszony lendületünk húzva
emel magához, de a Boldog Szűz szomorú,
a cséplés égre tarajló aranykódében,
nem látja, elválík-e búzától az ocsú.
Krisztusarc-formázó felhő úszik fölém,
nem hagyja el az áldott erejű Napot
s fényével egyesülve azért is átragyog
lázadva mundéros csillag-oszlatók ellen;
araszolnak gumibottal, kardlappal verten
tarlón meztéláb taposók, talpuk csupa genny,
a mindenség sziszegtető kínokkal üzen,
fényes elméket nyel kiszögömböc-fekete lyuk,
mázsás gabonaszákokkal eltorlaszoljuk:
oldalukon nemzetiszín csikból a lampasz,
világ világosságáért emelt barikád,
ezer elveszejtő leshelyről rontanak rád,
maradhatsz földeden, ha vívsz érte, s nem lankadsz.

Privatizálni Isten malmait nem lehet,
örlemek lomha kedvük bölcsült ütemére,
Don Quijotéink megzúzták örült jelenek,
komótos kőfordulás az igazság prése,
bár ősrobbanások ködpólyaiban a múlt,
s az emlékezetünkéből már jövőnk is kimúlt?
Ám bizakvással a misztérium megmaradt,
országoljon tovább a nemzetmentő csapat,
hogy hús-vér valóságként hathasson az Ige,
hit kell, búza s jézusi verőér: venyige,
s öntudat, e nép konok, magának vet, arat,
nem tarthatta vissza vasfüggöny, börtönfalak,
vértanúpapok nem hagyták veszni a lelket;
böjti kenyérmorzsa, a konyháról szőlőszem,
közben az ávosok menetrend szerint vertek.
Istentagadó volt, nem éber az őrszem.
Cellákban világra jött a legszentebb ostya,
mert föl sem érte, smasszer-csizma nem taposta,
és a delejző őstitok felmutattatott,
levedlették csíkos fegyencbőrük a rabok.
Ne csak imádkoztatok, tegyetek is érte,
ne csőcselék nyomuljon álmaink helyébe,

trotyog belőle, szüreti mód, bűzös salak,
nincs lelke, kivel átlényegítné a sarat,
trágyiasságuk meddő, sarjaszni hont, hant kevés,
híg szájdíarét nem követhet csodatevés.

Néha ránk káprázik a csoda, a testvéri
ösztön eluralg, az elcsatolt nemzetrészek
magyari pór népe gabonáját úgy méri,
hogy a szíve kiteljesedhessen Egésznek,
ideküldik közös malomba, összehordják,
mint szétszabott tájrögökből királyok dombját,
a búzát, ím az összmagyarság kenyere,
ki ellene árulóként uszul, le vele,
szűnjön a kétely, múljék a kétség, hogy kié,
eredetünkkel fondorkodókat kicsukjuk,
Kárpát-kemencés Magnus Panis Hungariae,
el hadd ügessen lisztfehér lován Szvatopluk.

Vámpír-történelem. Vérszívásnak nincsen vége.
Lengyel szövetség közlekedő véredénye
'56-ban nem volt egyéb, mint a demizson,
abban küldték a segélyvért, ki ne száradjon
a magyar tűz, és a Pilsudszky népe máris
a halált fél vállról kezelve szolidáris
(mint egykor lovasrohamot vezénylettek
német tankok ellen és mind egy szálíg elestek),
Hektószám szállítja aortákból anyagát
ingyért, ára nincs, adomány minden litere,
a szabadság az életet minősíti át
drágábbra, ez egyetemességünk hitele.
Lengyel–magyar szövetségben reál-misztika,
óvd céda Európát Eucharisztia.

Isten zúzalékai vagyunk, nem csak búzát,
árpát, rozst, döngő töretéssel mást is hozott,
ki sejti mennyi szenvedés várakozik rád,
mennyi igazságnak vélt álgazat okozott.
Hitvány-magunkból embert vajon ki dagasszon?
Aki e kannibál világból tágan kilát,
porcikáink áldón átható Boldogasszony.
Keresztet karcolva szegjük meg a kenyeret,
ne mint esküt, adott szót, vétkeztünk eleget!
Ki az, aki minket elveszésig leigáz,
ha megőrizzük, s mindig miénk a kovász?

Pomáz, 2018. október

A harapófogó érintése

Kocsmákban aránylag ritka versek, versrészek művészi megjelenítése a falon, még Magyarországon is. Lehetünk (vagyunk is) irodalmi nagyhatalom: világhatalmi helyzetünk legföljebb csak ha költői magánbűnök és köréje font közerkölcsök, életműszeletek, különös, feltűnő cselekvések, csiklandós kalandok és egyéb, ízlelgetni való privátim „érdekességek” az átlagosnál tán intenzívebb fogyasztását jelenti, többet aligha. A költészet vaskosan hétköznapi megjelenése, gyanítom, mostanság már azt a formát sem éri el, amelyet Déry Tibor az *Ítélet nincs*ben még oly szuggesztív plaszticitással tárt elének Tóth Árpád megidézésével, amint a hajnali napsugárban az ablakban hálóingben, csillogó szemüveggel, lángholón papírja fölé hajoló, egymás alá lázasan verssorokat rovó férfiút látja, s számára „máig is ez a kézírata fölé dőlt, melankolikus sugárzó, karcsú ifjú jelképezi a költészetet”.

Szép kép. Kár, hogy oly távoli, mint Juhász Gyulánál az ég.

Valahányszor – hej, de régen volt, istenem – a Török utcai Pincecsárda lépcsőin lebotorkálva ahhoz az asztalhoz telepedtem, amely fölött a falon – kicsit Zoltánfy Istvánnak, a tragikusan korán elhunyt nagy szegedi festőnek a Szeged étterem sörözőbokszaiban egykoron látható, sajátos, fakeretben pompázó örök-egy kiállításához hasonló kivitelben – elém villant a négy sor: „borrá ha szentül az Ige; / testet, szellemet átítat, / lelkem Istennel összeforr, hozzá emel az áhítat”: mindig enyhe megilletődöttség suhant át rajtam, sokáig nem is tudtam, igazából miért. Nem, nem a szerző Döbrentei Kornélnak szólt, jócskán túl voltunk már akkor minden efféle kezdeti fázison, még csak gátlásos személyiséggel sem magyarázhattam – alighanem a költészet sajátos tacepao-megjelenése előtt tisztelgettem titkon, legbelül, hosszú-hosszú évtizedekkel Déry Tóth Árpádja után. Meglehet, ennyi maradt melankolikus sugárzásból, hajnali sugárkoszorúból, régi magyar világból. Emma asszony város-

szerte legendás káposztás paszulya ott a Margit híd budai hídfője közelében, Kornél törzsasztala a Török utcában, gazdájával a Hitel szerkesztőségéből vagy délutáni focizásból érkezve, többnyire egészen fiatalos ruganyosan, forradalmas szigorral és – gyakran – különlegesen jóízű röhgésekkel.

Hogy a költők minden ellenkező látszattal szemben sohasem naivak: az evidenciára, gyanúsán közhelyközeli tartalma dacára, akkor jöttem rá igazán, midőn nemrégiben a spájzban a kezembe került a harapófogó. Édesapám néhány megörökölt szerszáma – kalapács, reszelő, lapos- és kombinált fogó, kis fűrész – közül egyik sem büszkélkedhet a manuális érzékéről nem túlzottan ismert bölcsész általi gyakori, rendeltetésszerű használatával, az ominózus szerszám is teljesen véletlenül, esetlegesen, mondhatni, ötletszerűen akadt a kezembe (ha jól emlékszem, valamilyen gyógyszert kerestem) – és hogy rögvést a költészetet és Döbrenteit asszociáltatta velem, arról persze hogy egy könyv tehet. Amelynek címe, *A harapófogó öblében*, először némi idegenkedést váltott ki belőlem, végtére is öble a tenger- vagy a tópartnak van igazából, a harapófogónak meg szára, az jellemző rá valójában, a két szára, amely összezár – „harap” –, így fog, így ragad, csíp meg, kap el, harapva. Aki vagy ami harapófogóba kerül... hajaj. Azután néztem a kötet borítóját („borítógrafika: Petrás Mária”), amely egy harapófogó két, egymás felé hajló szára által formált öböl vizében hanyódó vitorlást mutat, árbócán az ősi koronás magyar címerrel. Ezt szorítanak, harapnak össze a harapófogó fenyegetően közelítő szárai. A hajó vitorlája viszont erőteljesen duzzad a szélben – csakhogy a tiszta szimbolika mögött némi (sajna, helytálló) sejtetéssel ott körvonalazódik a jól észrevehető felismerés: hogy az összeropantásra készülő két kar legalább még egyszer akkora, mint a címeres zászlóval a hullámok hátán hanykolódó lélekvesztő. Szóval optimisztikus

sugallatról nem nagyon lehet szó. Legföljebb csak igen-igen módjával. Itt aztán hát tényleg nem lehet beszélni semmiféle költői naivitásról. Ez, csakis és kizárólag ez a helyzet, úgy, ahogy van. Fehéren-feketén. Zordonan, akár a legkedvesebb, Istennek üzenő Döbrentei-sorom: „Válaszolj, mielőtt felérek! Vagy gyere le!” Rádásul – vélhetően kevesen tudják – a kötet címet egy 2010-ben született (e kollekcióban nem szereplő) mű inspirálhatta: *A harapófogó öblében* című vers nem egyéb, mint „*Önmegvallás Petrás Máriának*” – hömpölygő, igazi Döbrentei-stílusban fogant feltárulkozáskíséret a Társnak –, s a feleségnek tett vallomás az elemi minőségi kritérium – az eredetiség – követelményeinek maximálisan megfelelvén, kimondja: „begyűjthetetlen víziók elnyűtt, gabonás zsákja vagyok”, ám akinek „oldalán a piros-fehér-zöld lampasz csak azért sincs fakulóban”. Számvetésnek, de kiindulópontnak sem akármilyen.

Több mint fél évszázad, az 1967 és 2018 közötti ötvenegy esztendő válogatott versei. A szintézis igénye éppoly nyilvánvaló, mint egyik legkiválóbb irodalomtörténészünk, Szokolczay Lajos professzionista szerkesztéséből adódóan a korábbi verseskötetek címeit viselő, hét ciklusba rendezett kollekció nagyszabású, kifejezetten reprezentatív jellege. Engedtettség meg e sorok írójának, hogy szinte ötletszerűen, a személyes versélmények, a régebbi és az újabb költészet-hatások számbavételénél kronologikusan bár, de önhatalmúlag kövesse az élmények és a képzet-társítások fegyelmezett elemzést kívánó, ugyanakkor szubjektív kalandozásokra is intő szellem-ujjainak fegyelmezett jelzéseit.

Döbrentei második, *Szökőév* című kötetében – s a válogatott versek második ciklusában – található a *Tél* című, kifejezetten „korainak” mondható (a hetvenes évek elején keletkezett) vers. Amikor 2005 tavaszán a Duna Televízióval portréfilmet forgathattam Kornélról, ez a vers is az elhangzók közé válogatott – és bár jó néhányszor hallottam, egyszer sem tudtam borzongás nélkül megállni. Valami varázslatos, könnyed szépség szövi át: ha van a Döbrentei-univerzumban szinte csak úgy mellékesen „megbúvó” költemény, amely egyetlen rövidke – alig 19 soros – üzenettel borzongatóan-megragadóan különleges hangulatokat, szuggesztív aurát-atmoszférát és

ugyanakkor a teljességigény meggyőző erejét képes sugallni – hát a Tél az.

„Jézus áttűz a nyárból, és megérnek a fölszított mécsesek a bőrünk alatt.

Világgá mentünk anyánkból, fejünkön hetykemód a Nap, rembrandti piros satyak. Ormótlan kiskorú kezünkkel tengert írunk a porba, míg elrohad a nagy cet agyunkban. Íme, pompánk a rögben: csuklónk alól égbe pazaroljuk a szökőkutakat. A Hold ezüst üllőin feketén szikrázik a gyász, és hallgat hazánk, szívében az idő sötét szigetével. Testünk elkékülő bárkáiba zuhog a homok, a homok, keserves anyafölddé zuhog.

Jézus meg áttűz a nyárból – a hősnek is testszaga van!

Vérünk illatából gyöngéd havazást szőnek az angyalok és a szívünkig lassan fölúszik a hattyú tél.”

A Döbrentei-versekről, így vagy amúgy, megint el lehet mondani – ha így félszázadra „egybebookmarkolva” látjuk őket, különösen –, hogy sodrásuk, lendületük, hatalmas dinamikájuk van, hogy még a képileg erőtlenebbnek tűnő darabok is roppant intenzíven áradó eszmei-gondolati töltettel felszereltek, ama bizonyos extenzív és intenzív totalitás páratlan egységben burjánzik bennük, magyarul: a teljesség érzékeltetésére irányuló költői szándék és a megvalósulás mindig igen tudatos és erőteljes alakban áll előttünk. Tágasak ezek a versek, mint a katedrálisok – Szokolczay Lajos „mindenség-parafázisoknak” nevezte őket –, és különösen érvényes ez a történelmi idő rendkívülisége által meghatározott néhány költeményre. Amelyek, úgy vélem, még a haza, a történelmi sors és a költői én kölcsönösen és hangsúlyosan kifejezett szoros összefüggésrendszerén is túlmutatnak. Ilyen az 1987–88-cal kezdődő történelmi korszakváltást közvetlenül megelőző, illetve az abban és a nem sokkal azután született művek közül a *Halottak napi vers*, az *Elvégeztetett* és a – méltán – leg híresebb-legismertebb Döbrentei-opus, az *Át-pingált március*. („Uramisten, mennyi csapodár kokárda...”) Utóbbi kimondottan emblemikus

darabbá vált: 1989. március 15-ének, „az első szabad március 15-ének” több mint szokatlan, kíméletlen-vasmarkú elénk prézelésévé. Az ellopott, enyhén szólva felemás rendszerváltozás, a Bíró Zoltán-i „elhervadt forradalom” alapversévé. A Halottak napi vers szakasznyitóként ismétlődő refrénmondata – „Nem üszkösödő vád van / a gyertyalobogásban” – és a Tökés László történelmi tettét méltató Elvégeztetett kezdő mondata – „Elvégeztetett, ki kellett mondani” – lassacskán nemzeti sorsköltészetünk olyan kulcsidézeteivé válnak, mint az „él magyar, áll Buda még”, a „mi mindig mindenről elkésünk” vagy akár az „elegendő harc, hogy a múltat be kell vallani”. Aki ilyen hévvel és empátiával képes a magyar sorsgondokat lírájába emelni, természetes, hogy a legnagyobb megrázkódtatásokat és a legnagyobb, bennünket sújtó történelmi hazugságokat éppúgy emlékezetes alkotásokba sűrítve tükrözi, mint legnagyobbjaink gyakran tragikus, felkavaró találkozásait a mindenkori történelmi végzettel. Ha úgy tetszik, a többé-kevésbé folyamatos működésben levő harapófogóval. A költőnek, úgy lehet, nincs is más dolga, mint meg-megérinteni ezt a harapófogót, miközben tekintetét nem veszi le ama hánykolódó vitorlásról... (Maglehet, ennyi az a bizonyos „művészi felelősségvállalás” lényege itt Hunniában.) A szovjet hódoltság genezisének döbbenetes emléket állító, Apor Vilmos püspök meggyilkolásában a szovjet gyarmatosítás, a bolsevik módszertan alapvetését koncentráltan megragadó, máig szégyenletesen kevésbé ismert *A felszabadítás szomorúsága* mellett a nagy alkotó magányos világba vetettségének és a magyar történelem kegyetlenségének drámai összefonódását felmutató *Madách lerúgja csizmáit* ugyanezt „a harapófogó-effektust” példázza. Apor Vilmos mártíriumát 1945-nek az idők végezetéig baljós évszámára vetítve magyar kozmoszmagasságokba emeli a refrénként vissza-visszatérő két sor: „Két tarkólövés közt a szünet jótetté fokozott / Húsvét ünnepén benyomultak Győrbe az oroszok.” Ami pedig e versek – a gyűjtemény által fölerősített – lehetséges hatásait illeti: elem villan a több mint tucatnyi esz-

tendővel ezelőtti jelenet apai őseim városából, a délvidéki Magyarokanizsáról, ahol a hagyományos író tábor vendégei a városházán mutatkoztak be a nagyközönségnek. Döbrentei Kornél mellettem ült, Hornyik Miklós és a helyi önkormányzat szemrevaló, régóta ismert, derék képviselő hölgye, Müller Éva társaságában. És – talán a polgármesteri fogadás, no meg talán az úti és egyéb fáradalmak miatt – szenderegyszerű bágyadtságából szinte csak akkor riadt fel, midőn a pulpitusra szólították, hogy a sorban ő következőként művét prezentálja a nagyjérdeműnek. Kornél felballagott, és felolvasta nemrégiben írott, *Magyaroknak való* című Balassi-versét. Nem túlzás: a kard is megállt a levegőben. (Balassi legendás, díjalapító kardja.) A hatás dermesztő volt; a döbent, megrendült csönd menedéket adó felhőként borította be a dísztermet. Miután elmennydörögte, hogy: „Válaszolj, mielőtt felérek! Vagy gyere le!” – a költő, mint aki jól végezte dolgát (tudván, hogy valóban így is volt), leoldalgott a lépcsőkön közénk, és már szendergett is tovább, csöndesen, megbékélt lélekkel.

Fenti történetet, higgyék el, nem lehet kitalálni. A Döbrentei-költészet legbelső, mondhatni, abszolúte immanens lényegét kifejező harapófogó-effektus (pontosabban: a hazája alaphelyzetével azonosuló nemzeti-közéleti költő koncentrált világképe) mutatkozott meg itt, a maga esendő fenségében. És amint elérünk a közelmúltig, midőn valamikor a kilencvenes évek végén fölteszi a 2010-ig leginkább öröknek tűnő magyar kérdést: „Fiúk, hová tűnt a virtus, hol lakik, / meddig hátrálunk még, a méhfalig?” (*Hová tűnt a vitézség, fiúk?*) – beleütközünk az összegzés kétféle irányból érkező, harapófogóhoz hasonló, csak éppen ellenkező előjelű szárpárjához: a vívódó hit és a méltósággal vállalt, rendíthetetlen küldetésstudat metszéspontjához. Ezért loboghat megbízható büszkeséggel az ősi magyar címer a hányódó hajó árbócán, és ezért nincs fakulóban a piros-fehér-zöld lampasz a tábornok oldalán. Csak azért sincs. (*Döbrentei Kornél: A harapófogó öblében – Válogatott versek. 1967–2018. Püski, Budapest, 2018*)

Madár János

Vér és intelem

Mire fölédred a hajnal, késő este lesz.

Lassan-lassan utolsó bárkánk kap léket.

Ősi jussunk micsoda őrült áldozat?!

Saját hazánkban keresünk menedéket?!

Föld, földrésznyi haza a rettegés.

Európai életünkkel, halálunkkal játszunk.

Végső kérdés lett arcunk, oly nagy a csönd.

Hallgatásunkból már ki sem látszunk.

Fölénk magasodik a semmi.

Sorsunkra áldatlan hamuhegy ült.

Létünkhöz nincs egyetlen parázs sem.

Ezen a porszemnyi tájon minden kihűlt.

A tüzet, a tengert sem érezzük.

Szívünkre izzó messziség alig van.

Szentjánosbogarak keringenek égről égre.

Bolyong fölöttünk kevéske fény céltalan.

Hold, tér alig, és hiába gyúlnak csillagok.

A bölcső megriad éjszakáinkban, és dől.

Fölsír álmában – – – az újszülött.

Csecsemőink kisebesedtek a félelemtől.

Gyermekeink nehezen gyógyulnak.

Járványoktól szenved a jövő fia és lánya.

Megfertőzték életünket a politikusok.

Az erkölcs – – – teljes hiánya.

Kollektív gyűlöletkeltés

Akiknek fáj az Orbán-beszéd*

A maroknyi tüntetőnek nem a korszakos szónoklattal, hanem a valósággal gyűlt meg a baja

Harminc évvel ezelőtt történt meg az a történelmi esemény, amelyet ma rendszerváltásnak/rendszerváltozásnak/rendszerváltoztatásnak/módszerváltásnak hívunk. A terminológiáról lehet vitatkozni. Antall József szerint nem tetszünk forradalmat csinálni, a valódi demokratikus változásért igen sokat tevő lakitelkiek viszont másként ítélik meg az eseményeket.

Az átmenet békés volt, a kommunisták pedig időben felismerték, hogy lejárt az egypártrendszer órája, ezért legtöbbször azonnal átállt a politikai hatalom helyébe bevonható gazdasági hatalom megszerzésének pozícióiba.

Mint később mi, a nép megtudtuk, nem is sikertelenül. A valódi reformmozgalmak azonban intenzívek voltak, az MDF, a Fidesz és más ellenzéki szervezetek munkássága pedig gondolatban már fényévekre volt a reformkommunisták világától. A Nagy Imre és mártírtársai kivégzésének 30. évfordulóján tartott tömegdemonstrációt a karhatalom még feloszlatta.

Aztán Pozsgay Imre 1989 januárjában kijelentette, hogy 1956 nem ellenforradalom, hanem népfelkelés volt, és úgy tűnt, a kommunista elvtársak lassan elkezdtek reszketni méltóztatni. Így jutottunk el odáig, hogy ugyan az MSZMP vezetőinek távolmaradása mellett, de a kormány képviselőinek jelenlétében az állam megszervezte a mártír miniszterelnök és társai újratemetését 1989. június 16-án.

Innentől kezdve nem volt megállás. Igaz, az ország népe nem csatlakozott milliós számban a tüntetésekhez, nem vonult fegyverrel az utcára követelve a ruszki eltakarodását, de az ortodox

kommunistákon, no meg a munkásörökön kívül mindenkinek elege volt az elmúlt 45 évből.

A csúcspont 1989. október 23-a volt, amikor már olyan mindegy volt, hogy ki mondja ki a Parlament erkélyén, hogy vége a kommunista rezsimnek, csak mondja már ki valaki. És megtörtént. Szabadok lettünk, de még megszállási övezet voltunk. Megszállási övezet, mert 1989-ben még mintegy ötvenezer szovjet katona és ugyanennyi hozzátartozója állomásozott hazánkban.

Persze 1989 nyarán már evidenssé vált, hogy a ruszkiak végleg el kell hagyniuk hazánkat. De mit kellett tenni ahhoz, hogy ez megtörténjen? Hogyan kellett volna kezelni azt a hazugságot, amelyet Mihail Gorbacsov 1985 márciusában mondott a kelet-közép-európai, szovjetek által megszállt országok vezetőinek, miszerint „Önök mostantól független országok vezetői”? Úgy gondolom, a magyar kormánynak már akkor követelni kellett volna a teljes csapatkivonást, de nem tette. Valóban független az az ország, ahol szovjet atomtölteteket tárolnak? Nem.

A teljes csapatkivonás igényét először – bár-hogy fáj is ez a mostani ellenzék egyes képviselőinek – az ország és a világ nyilvánossága előtt Orbán Viktor fogalmazta meg 1989. június 16-án a Hősök terén elhangzott, az akkori hatalom és az azt kiszolgáló kommunista kormány média által durván támadott beszédében.

A nagy nyilvánosság mintegy negyedmillió jelenlévőt és a televízió jóvoltából több millió magyart, valamint a teljes nemzetközi sajtót jelentette. Történelmi beszéd volt.

Nos, ez ellen tüntettek az idén június 16-án, a 30. évforduló alkalmával rendezett Szabadságkoncert előtt gyászba öltözött ellenzékiek, köztük Bródy János, Dési László, Magyar Bálint, Lendvai Ildikó és a szervezők, Donáth László, Eörsi László, Jánosi Katalin, Rainer M. János, Rajk László, Ungváry Rudolf és Vásárhelyi Mária.

Pontosabban azért tüntettek, hogy kifejezzék nemtetszésüket „az 1989/90-es rendszerváltás immár naponta meghamisított emléke” miatt, és azért, mert az a videó, amely a televízióban propagálta a rendezvényt, felidézve Orbánnak az orosz csapatok teljes kivonására vonatkozó reményét, Rényi András szerint azt sugallja, hogy Orbán híres beszéde döntötte meg a rendszert. Szerintem meg nem sugallja ezt, és senki nem hamisítja meg a rendszerváltás emlékét, hacsak ők nem.

Mégis, a kommunisták melyik szégyenét kellett volna a videóba betenni? Azt, hogy Grósz Károly 1989 márciusában csendben jelezte Gorbacsovnak, hogy a számunkra előírt katonai beszerzéseket nem bírjuk már teljesíteni? Azt, miszerint évi húszmillió forintot fizet a magyar állam – a szovjetek helyett! – magyar állampolgárok az orosz katonák által okozott gázolós bal-esetekért, nemi erőszakokért járadék, táppénz, rokkantsági nyugdíj formájában?

Vagy hogy hatvanmilliárd forintra rúg az okozott környezeti károk összege? Azt, hogy a szovjetek soha nem fizettek tb-járulékot, de egészségügyi ellátásuk évi 270-300 millió forintba került nekünk, magyaroknak? Vagy azt kellett volna betenni a videóba, hogy a szovjet hatalmat a legkevésbé sem érdekelte a magyar helyzet, és ezt a magyar elvtársak negyvenöt évig támogatták?

Gorbacsov 1988 decemberében az ENSZ-közgyűlésen bejelentette, hogy tervezi a kelet-közép-európai országokban a részleges haderőcsökkentést, amely nálunk mintegy tízezer katonát jelentett a jelen lévő ötvenezerből, de sem az oroszokat, sem pedig magyar bérenceiket nem érdekelte, hogy a Magyar Közvéleménykutató Intézet 1989 tavaszán végzett felmérése alapján a lakosság 74 százaléka vélekedett úgy, hogy az összes szovjet katonát azonnal ki kell vonni az országból.

Vagy arra volt büszke a maroknyi tüntető, hogy Gorbacsov bejelentését követően Grósz Károly és Nyers Rezső szolgálai módon, térdig hajolva támogatta a részleges kivonulást, tudomásul véve azt a döbbenetes tényt, hogy a szovjetek külföldön állomásoztatott fegyveres erőik újabb csökkentését csak 1992–1993-ra kívánják időzíteni? Lehet, hogy az MSZMP úgynevezett reformszárnyának képviselői közül néhányan kicsit radikálisabb nézeteket vallottak e kérdésben, de enged-

tessék meg nekem, hogy a reformkommunisták hitelességében némiképp kételkedjek.

Vagy azt gondolták a tüntetők világmegváltó ténynek, hogy Németh Miklós négyszemközt megkérte Gorbacsovot, hogy a nálunk tárolt atomtölteteket vigyék már el hazánkból? Ez lett volna inkább a videón?

Hisz kormányfőként ez volt a kötelessége, meg az lett volna, hogy azonnal követelje a teljes csapatkivonást. Ám csak a sumákolás, a suttozás és a szolgálai kiszolgálás határáig terjedt a bátorság.

Végül a kelet-európai változások, a berlini fal leomlása, a történelmi forgószél kellett ahhoz, hogy néhány hónap elteltével az utolsó kommunista magyar kormány is merje követni a társadalom igényét, és csak a szovjet vezetésben tudatosult reálpolitikai megfontolások alapján merete 1990 februárjában megkezdeni a teljes kivonásról szóló tárgyalásokat.

Hát igen, ez mind elmondható lett volna abban a videóban, de minek? Ezek történelmi tények és nyilvánosak. Senki nem tagadja, titkolja őket, de ugyan ki lehet rájuk büszke? Nyilván csak a tüntetők. Hál’ istennek, 1990. június 25-től már az újonnan megválasztott demokratikus kormány vette át a megbeszélések irányítását, amely az egykori megszállt országok közül a legkeményebb, legellenállóbb tárgyalófél volt. Panaszkodtak is ránk az oroszok eleget! Akárhogy is nézzük, a tény tény marad: a magyar nemzet jelentős többségének konkrét igényét a szovjetek teljes távozásával kapcsolatban a nagy nyilvánosság előtt először egy fiatal demokrata fogalmazta meg.

Hol itt a történelemhamisítás? Hogy a kommunista rendszert nem Orbán beszéde döntötte meg, tudjuk. De hogy a beszéd jelentős hatással volt a változásokra, mert több millió ember gondolatát képviselte és üzente az egész világ számára, az elvitathatatlan.

Nem titokban, rettegő hatalmi függőségi viszonyban suttozta el a szovjet vezetőknek, nem a hatalma átmentési kísérletén munkálkodott reformkommunista álcába öltözve, hanem a világ arcába mondta a magyar nép kívánságát, felemelt fejjel, a politikailag korrekt beszédmód mindent átható cenzúrája nélkül. Úgy, mint teszi azt ma is.

Ráadásul a fiatalember jobban is mutatott a videón, mint mondjuk a Grósz–Nyers-páros. De ez már szubjektív értékítélet.

A megbélyegzett közösség**

Nincs meggyőzés, nincs nemzeti minimum, nincs tisztelet a szokásjoggal, néha még a leírt szabályokkal szemben sem, csak bojkott, verbális erőszak, agitáció és félrevezetés van az Európai Parlamentben. Egy egyébként is korhadásnak indult intézmény lejáratása, hiteltelenné tétele folyik. Ha nem korhadna az unió, nem viselné el ezt a magatartást. Az ellenfél eltörlésének célja szentesíti az eszközt. No, nem a gondolatot eredetileg felvetett jezsuita Loyolai Szent Ignác módjára, aki harmincéves korában megtért, és mindent félretett a lelkek üdvéért, valamint Isten nagyobb dicsőségének eléréseért. Mert számára ebben az értelemben csak a cél volt a fontos, az eszköz nem. Arról nem is szólva, hogy ő csupán a saját rendje és az ahhoz önként csatlakozók önszeretetét, nagyravágyását igyekezett drasztikus eszközökkel korlátozni.

Inkább a XVI. század első felében tevékenykedő Niccolò Machiavelli módszerére gondolok, aki a kormányzás magas fokú műveléséhez szükséges etikai képességeket áttekintve megállapította, hogy azokat a politikai cselekvésben érvényre juttatni komoly hiba. Vagyis hogy a politikában nincs helye az etikának, hovatovább az erkölcsös cselekedeteknek. És ez a döntés már nem csupán egy kis belső közösséget, hanem országokat, nemzeteket érinthet. Ez a tétel kísértetiesen emlékeztet Soros György reflexivitáselméletére, amelynek lényege szerint a pénzvilág, a gazdaság automatikusan törekszik ugyan a gazdasági egyensúly fenntartására, amelyet azonban emberi manipulációval nyugodtan fel lehet, sőt fel is kell borítani. Így lehet nemzeti valutákat és nemzeteket bedönteni, kormányokat kívülről megbuktatni, emberek millióit tönkretenni.

Hát valami hasonlót művelnek most EP-képviselő ellenzéki barátaink az általuk nemesnek tartott európai globális értékek mögé rejtőzve. Ha hisznek az eszméjükben, lelkük rajta. Mi, itthon és sok millióan Európában, nem hiszünk benne, de őket ez nem érdekli. Nem érdekli őket a szabad választások elsöprő eredménye, kizárólag az, hogy Orbán Viktor szűnjék már meg létezni. Mert túl erős, túl népszerű, túl veszélyes számukra. És egyre többen azonosulnak a gondolataival. De ezt a tényt mégsem lehet így elismerni,

árulkodó lenne. Így aztán jön az, ami ebben a mostani baloldaliságban, ultraliberalizmusban a legveszélyesebbnek tűnik.

A kollektív bűnösség elmélete.

Ugye mindenki tudja, miről beszélek, amikor kimondom ezt a két szót: Beneš-dekrétumok? Az 1945 májusa és októbere között született Beneš-jogsabályok a magyar és német lakosságot okolták Csehszlovákia széthullásáért. Joggal ráz ki mindnyájunkat a hideg e két szó hallatán, nem is beszélve azok hatályban tartásáról. Miért is? Mert kollektív bűnösség nem létezik. Ezt már a szerbek is tudják, hiszen 2011-ben olyan határozatot fogadtak el, amely a csúrogi, zsabljai és mozsori magyarokat sújtó és a kollektív bűnösség elve alapján hozott megbélyegzést megszüntette, amelynek értelmében a hetven évvel korábban elkövetett cselekedetekért korábban háborús bűnössé nyilvánították őket.

Aki a kollektív bűnösség elméletét vallja, nem lehet demokrata. Nincs olyan, hogy a cigányok mind bűnözők. Nincs olyan, hogy a magyarok mind búskomorak, nincs olyan, hogy minden bevándorló terrorista, és nincs olyan, hogy a „fideszesek” az európai értékek ellenségei. Egyrészt mert egyik állítás sem igaz, másrészt mert a kollektív bűnösség csupán egy politikai eszköz, amellyel egy közösséget egyetemlegesen felelősségre lehet vonni azért, mert az elítélő számára annak egy tagja valamely értelemben elítélendő cselekedetet hajtott végre.

A kollektív bűnösség az azt alkalmazó tehetlenségét, érvbeli silányságát, hatalmi gőgjét, helyzetével való visszaélésének tényét bizonyítja. Az első és a második világháború győztes nagyhatalmai is ezen elv alapján fosztották ki és tették földönfutóvá a legyőzötteket vagy a kisebbségben élő, a legyőzöttekhez tartozó nemzetek képviselőit. A kollektív gyűlöletkeltés eredményezte a holokausztot, a kitelepítéseket, az arisztokrácia, a polgárság és a kulákság kiirtását, és sorolhatnánk a szörnyűségeiből a szörnyűbb történelmi tetteket. Úgy látszik, ifjú EP-politikusaink semmit nem tanultak a történelemből. A Momentum, az MSZP-s Ujhelyi István és Gyurcsány Ferenc pártja is azt hangsúlyozza, hogy azok a frakciók, amelyekben ők ülnek, biztosan nem támogatják a fideszes politikusok ki-nevezését a szakbizottságokban. Több ellenzéki

képviselő büszke arra, hogy főszerepet vállal a fideszesek elleni döntésben.

Megjelent tehát az új kollektív ellenség: a „fideszes”. Bélyeg, mint a cigány, a zsidó vagy az ifjútörök mozgalomnak az örmény volt. Nem külön X. Y.-nal van esetleg baj, akinek a kvalitásaival gond lehet. A gond ugyanis nem maga a személy, hanem a közösség, ahova az illető tartozik. Ilyen módon minimum hárommillió magyar csatlakozik a megbélyegzett kollektívához, mert „fideszes”. Nem párttag, csupán támogatja a kormánypartot. Ennyi pontosan elég. Hát ilyenek a mai magyar ellenzéki, globalista uniós képviselők. Dobrev Klára, Cseh Katalin, Donáth Anna, Ujhelyi István meg az általuk meggyőzött EU-beli liberális, a Macron-pártféle EP és az európai demokraták és szocialisták frakciója.

Azért írom le a neveket, hogy egyértelmű legyen, kik is azok a magukat feltétlen és egyedüli demokratának kikiáltók, akik nem tudnak szabadulni attól a beteges elmélettől, amely emberek millióinak életét tette már tönkre a történelemben, mert képviselőik felesküdtek a kollektív bűnösségre.

Nem akarom a gyűlöletbeszéd vagy a közösség elleni izgatás jogi elemzésével untatni a kedves olvasót, de amit a nevezett képviselők tesznek, az bizony súrolja a büntető törvénykönyv passzusait. Viszont egy dolgot biztosan kérhetek: Uram, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek!

* *Magyar Nemzet*, 2019. 06. 20.

** *Magyar Nemzet*, 2019. 07. 22.

Vektor

Kackiás légtornász

A nő régóta várta, és most végre megjelent. Épp olyan, mint az álmaiban. Olyan jelenség, aki első pillantásra elámította kinézésével, életrevaló természetével. Látszott rajta, hogy tudja, mit akar. Épp az a határozott természet, amely mindig vonzotta.

Következő alkalommal is ugyanazon a helyen pillantotta meg. A nő megörült, majd torka összeszorult. Betegesnek tűnt neki. Színe fakó volt. A duzzadó életerőnek nyoma sem maradt. És mozdatlanságában mintha megállt volna az idő.

Álmaim becsaptak, szögezte le a nő kiábrándultan. És ha arra járt, mindig elfordította a fejét. A csalódást nem kell fokozni, ismételte magában. A nyár tikkasztó hősége, a hosszúúra nyúlt szárazság nem hagyott helyet az álmoknak. A valósággal kellett megvívnia nap mint nap.

Aztán vártalanul szemerkélni kezdett az eső. Úgy tűnt, felhőtlen égből hullnak a kövér cseppek. Látókörön kívüli magasságban kószálhatott egy rakoncátlan felhő, mely még gyöngye volt ahhoz, hogy annyi égi áldást vigyen magával, amennyire szükség volt a perzselő melegben. De hírnöke volt a felfrissülésnek. Nyári esők felszabadító boldogságát hozta embernek, növénynek, állatnak. A nap továbbra is sütött, s ő reménytelenül hunyorogva kémlelte az eget.

Estefelé már látta, az öreg diófájuk lombja is megadta magát a győzedelmeskedő augusztusi hőségnek. S így a ház sem tudta már megőrizni kellemes enyhét. Alkonyatkor minden ablak, ajtó sarkig tárva, de légáramlat sehol.

Pihenést alig hozó felszínes alvásából égi csatazaj verte fel. Ez nem a játékos kedvű délutáni felhő volt, hanem a kíméletet nem ismerő nyári zivatar. Mintha dézsából öntenék. Villám villámot ért. A Béga mágnesként vonzza őket. A mennydörgés olyan erőteljes volt, hogy a szoroson leeresztett redőny mögött a nagy ablakok üvegtáblái úgy zörögtek, mintha ököllel dörömböltek volna rajtuk.

Pirkadatkor csendesedett el minden, s a nő rémülete is szertefoszlott, akár az éj sötétje. A szokottnál tovább aludt. Jókedvűen ébredt. Az öltözködéssel is többet bíbelődött, mint aki megérezte, hogy kellemes meglepetés vár rá.

Nem csalódott, hisz ő várta. Igazi dalia, ő, akit húsz éve látott meg először álmában. A nő tágra nyílt szemmel nézte. Szíve gyorsabban vert. Rég elfeledett érzés tette lányossá lépteit, adta viszsza teste rugalmasságát. Eddig csak álmodozott arról, hogy milyen magas és délceg. Most még végtelen derű is áradt huncut hajlongásából.

A nő meghatódott, mert...

– ...virágot hozott! – kiáltott fel meglepetésében a szomszédasszonya, s tapintatlanul folytatta:

– Nem korai ez?

Dehogy korai – szerette volna mondani, de némán tekintett az Amerikából származó, álmaiban számtalanszor megjelent kackiás daliára, akit öröm nézni, megérinteni. Akit már akkor réggen megszeretett, s most végre itt van. Az életét szebbé teszi ajándékaival, a zöld színnel, virágival és végül a sárga meg a bronz szín pompás változataival. Mert mindent tud, s mindenre képes az ügyes légtornász: a vadszőlő.

A tabu

Ahogy múlnak az évek, úgy növekszik tisztelem és megbecsülésem a nálamnál idősebbek iránt. Hogy a nehéz munkába már-már belerokkanva ne ácsorogjanak hosszú ideig a piacon, kötelezően tőlük vásárolok. Az ő terményük nincs agyonvegyszerezve, azt hozzák a piacra, ami előző nap még a földből vette a tápot, azt a vizet itta, amelyet kannából locsoltak rájuk, és a nap-sugarak működtették parányi „klorofillüzemeiket”.

Most nagypapám korára emlékeztető, harsogóan friss spenótot vásároltam. Ez az a régimódi, apró, s nem a mostani lapulevél nagyságú, mely esernyőként is jó szolgálatot tenne, ha épp rákényszerítene egy váratlan, kiadós zápor.

Anna néni (nevezzük így) a szomszéd magyar faluból kerékpározik a nagybecskereki piacra. Reggel hét előtt vagyunk, de a júliusi nap már kíméletlenül perzsel, árnyákban is 32 fok van. Anna néni apró termetű, nyolcvanéves múlt, de még győzi a többórás álldogálást a pult mögött, amihez még türelme és mosolya is van. Csak ma panaszkodott szégyenlősen, csendes visszafogottsággal, hogy tegnap épp akkor szedte a spenótját, amikor a repülőről szórták a szúnyogirtót. A spenótról Anna nénire emeltem tekintetem, és láttam, hogy a vérszívók bizony vérszemet kaptak, farkasétvágyat az utolsó vacsorához. Olyan kíméletlenül összecsípték drága Anna néni kedves, szép arcát, hogy még ma reggel is csupa piros, égő, viszkető dudor éktelenkedett rajta.

Valamiképp vigasztalni próbálom, s más irányba terelem a beszélgetést.

– A kövirózsák, amelyeket tavaly vettem Anna nénitől, olyan szépen nőnek, meg szaporodnak. Amikor rájuk nézek, mindig eszembe jut, kinek a kertjéből kerültek hozzám.

Ő fejét lehajtva szerényen elmosolyodik. Szóra szeretném bírni, de ma épp nem közlékeny.

– Hogy van a család? – érdeklődöm.

– Jól vannak, köszönöm kérdését – felel választékos magyarsággal, hogy élvezet minden szavát hallgatni.

– Németországból mikor jönnek látogatóba a gyerekek?

– Ó, sok a munkájuk, nem érnek rá pihenni, hazajönni. Megállás nélkül dolgoznak.

– Mikor látta őket utoljára?

Válasza késik, látom rajta, hogy gondolataiba mélyed.

– Voltak ők, nem hagynak egyedül – tér ki.

– Mikor voltak, Anna néni? – ismétlem, pedig közben rájövök, nem kellene.

– Az unokám 18. születésnapjára. Tudja, kedves, milyen boldog voltam. Nagy ünnep az a családban. 200 kiflit sütöttem. Meg olyan régmódi fonott kelt kalácsot. Mindenkinek ízlett. Egy darab sem maradt belőle.

– Ilyen sokat sütött?

– 150 vendég volt. Reggelig mulattak.

– Boldog lehetett Anna néni az ünnepségen.

– Ó, én..., én nem mentem el.

– Nem? – csodálkoztam rá.

– Hogy néztem volna én ott ki ilyen öregem? Ebben a korban már otthon a helyünk.

– De, Anna néni, nem így van ám. A család összetartozik. Ott kellett volna lennie, drága.

Ő, mennyire szánom-bánom, hogy ezt mondtam. Szólásra nyitotta a száját, de hirtelen megtántorodott. Szerencsére a szomszéd árus elkapta. Széket kerítettek, leültették. Vízet hoztak, megittatták. De sápadtsága továbbra is ijesztő volt.

– Kocsival vagyok. Elviszem a sürgősségre – mondtam, de ő csak nemlegesem ingatta a fejét.

Majd a hirtelen ránk szakadt csendben visszafajtott zokogás rázta meg apró testét. Záporoztak a könnyei. Álltam tanácstalanul, olyan bűnősként, aki nem sejtí, mi a bűne. Aztán új vevő érkezett. Anna néni könnyes arccal adott el még egy félkilónyt a szép spenótjából.

– Anna néni, mégis elvinném az orvoshoz. Tudja, biztos, ami biztos.

Rám mosolygott, alig hallhatóan mondta:

– Köszönöm, de nem. Jól vagyok. Jól. Csak épp eszembe jutott, hogy mennyire repül az idő. Az unokám már 23 éves.

Ácsorgok még a pultja előtt tanácstalanul, majd kedvesen biztat, menjek nyugodtan, mert ő csak örömeiben sírt.

Indulásra szánom magam.

Már a piacon kívül vagyok, amikor valaki megéri a vállam. Anna néni árus szomszédja.

– Rosszul van? – ijedek meg.

– Már nem. Azért jöttem maga után, hogy megmondjam, ne kérdezze többé azt, amit ma. Nem törődik vele a családja. Megtiltották, hogy elmenjen az unokája 18. születésnapjára. Meg sem kérdezik, hogy van, közben minden szomszédal beszélnek azon a komputeren. De Anna néni még reménykedik, hogy változik az egész, mert vallásosak a gyerekei. Tudják a tízparancsolatot is... Öt éve búcsúpuszi helyett arról faggatták, mikor megy az aggok házába. Csak ezért jöttem maga után, hogy megmondjam, ne kérdezze többé Anna nénit a családjáról. A spenótról, arról kérdezze, meg a virágairól, mert akkor mindig reménykedően nagyon boldog.

Bezzeg a Nyugat!*

Nagyon fontosnak tartom, hogy a hatvanas-hetvenes évek magyar művészetéről újra szó esék, mert hiába nyomorgatták a művészt, a gondolkodó embert a diktatúra ideológiai korifeusai, hiába, hogy akrobataként kerülgette a tabukat, és magában szégyenkezett a kényszerű kompromisszumok miatt, mégiscsak jó művek, olykor remekművek születtek a képző- és filmművészetben csakúgy, mint az irodalomban. Tisztem szerint az irodalomban lezajlott folyamatokról szólok ezúttal, örülve a lehetőségnek, hogy legalább e szűkebb körben megkísérelhetem irodalomtörténet-írásunk vakfoltjainak korrekcióját. A hivatalosnak tekinthető irodalmi kánon megalkotói úgyszólván kiselejtezték a tudni érdemes dolgok közül e két évtized java termését, s utóvédharcnak hittük néhány elszánt tudós kiállítását az akkor kiteljesedő vagy akkor induló életművek margóira szorított részéért. Görömbei András, Márkus Béla, Monostori Imre, Vasy Géza, Bertha Zoltán és egy-két tanítványuk nélkül már feledésbe is merült volna nagy részük.

Visszatekintve szinte aranykornak látszik ez a két évtized, amikor pályája csúcsán alkotott Illyés Gyula, Weöres Sándor, Vas István, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Juhász Ferenc, Nagy László, és az ő hatása alatt megjelent egy fiatal költőcsoport, akiket Heteknek neveztek, köztük Ratkó József és Ágh István, de bátyáik közül még Csoóri Sándort, Tornai Józsefet, Orbán Ottót is említenem kell, és akkor hány idősebb költő nevét nem mondtam: Jékely Zoltánét, Kálnoky Lászlóét, Kormos Istvánét – az utóbbinak a keze alól egy egész nemzedék rajzott ki. A tablón ott van Kiss Anna, Utassy József, a Kilencek, Petri György, Tandori Dezső. De nézzük a prózaírókat is: még élt és írt Déry Tibor, berobbant az irodalomba Ottlik Géza, Sánta Ferenc, Szabó István, Sarkadi Imre, Örkény István, Galgóczi Erzsébet,

Szabó Magda, egészen új hangot használt Mándy Iván, Hernádi Gyula, Mészöly Miklós. Természetesen nem törekszem teljes névsorokra, nagyszerű alkotók neve ötlött máris az eszembe, de sosem jutnék a felsorolás végére, inkább továbblépek az időben. A hetvenes években indult Hajnóczy Péter, Temesi Ferenc, s ekkor indultak azok is, akik a nyolcvanas, kilencvenes, kétezres évek ünnepezt szájai lettek: Nádas Péter, Esterházy Péter, Spiró György, Kertész Imre. Az ő műveik is aranyozzák az aranykort, de semmi nem igazolhatja az imént jelzett gazdag termés többi részének a felperzselését. Ottlik, Pilinszky, Nemes Nagy, Mészöly Miklós, Tandori és Petri szintén előkelő helyet kaphattak az új kánonban – nagyon-nagyon megérdemelten, ám kivételként, hiszen pályatársaikat, akik nem kevésbé jelentős s a maguk módján korszerű műveket hoztak létre, egy elavult irodalmi paradigma fossziliájaként az irodalmi lomok közé száműzött az egyetemek többségén és az akadémian regnáló tudományos elit. Van, akit azért löktek le az egyetemesség fikciója felé száguldó magyar irodalom szekeréről, mert az írói vátesz szerep „bűzét” érezték rajta, volt, akit azért, mert kötődött a társadalmi valósághoz, a valóságreferencia „primitív” igényéhez, és volt olyan is, aki egyszerűen csak túlságosan a maga útját járta, s nem illett illusztrációnak az új esztétikai tanok közé. Hogy a kivételezettség miatt nem lett kiterjesztve olyan merész formai újítókra, mint Weöres Sándor, vagy Juhász Ferenc, vagy Hernádi Gyula, vagy Páskándi Géza, vagy Mándy Iván, akiket sem a váteszkedés, sem a primer valóságábrázolás esztétikai „vétkében” nem marasztalhatna el még egy posztmodern inkvizíció sem, rejtély maradt a számomra. Rejtély, hogy Kulcsár Szabó Ernő irodalomtörténetében a magyar irodalom felzárkózása a kor művésze-

* Elhangzott „A remény éveit” – A hatvanas-hetvenes évek művészetét / értékrendek / lemaradáskomplexus címmel a Petőfi Irodalmi Múzeumban 2017. november 16-án rendezett konferencián.

téhez, vagyis a posztmodern korszak kezdete – szerinte ugyanis a posztmodern betörése hozta el ezt a bizonyos felzárkózást – miért Mészöly Miklós *Alakulások* című elbeszéléskötete megjelenésének évszámához (1975) kötődik, és miért nem tűnt fel a jeles professzornak, hogy Weöres már a negyvenes években is olyan verseket írt, amelyek tartalmazták az önreflexió kétségét, a látás sokszoros fénytörését, vagyis már akkor megfeleltek a modernség utáni korszak művészi alapélményének. E rejtélyeket felderíteni azonban, attól félek, senki sem fogja. Talán nem is érné meg a fáradságot. Amit tehetünk, egyszerűbbnek látszik: át kell lépni az előítéleteken. Újra kell gombolni a kabátot. Kezdjük azzal, hogy amikor a hatvanas-hetvenes évek magyar irodalmáról beszélünk, ne hagyjuk ki a seregszemléből Kányádi Sándort, Sütő Andrást, Határ Győzöt, Cs. Szabó Lászlót, Szilágyi Domokost, Székely Jánost, Tózsér Árpádot, Gál Sándort, Tolnai Ottót, Gion Nándort, Grendel Lajost, Domahidy Miklóst, Szilágyi Istvánt, Farkas Árpádot – nehéz abbahagyni a felsorolást. Más és más világ vette körül ezeket a magyar írókat, legtöbbjük éppen az említett két évtizedben mesterségesen be is volt szorítva szűkebb közösségébe. Itthon nagyon kevesen tartották számon irodalmunknak a határainkon kívül létrehozott szegmenseit, de az utódállamokban és a nyugati emigrációban is hiányzott a mindenfelől való tájékozódás lehetősége, ott is fogyatékosak maradtak az egymásról való ismeretek. Ma azonban természetes, hogy ezeket az életműveket is befoglaljuk irodalmi tudatunkba, és az egész termésre gondolunk, amikor valamely korszak irodalmáról beszélünk.

Az imént használtam egy szót: felzárkózás. Kulcsszava ez annak a kultúrtörténeti és történetírói szemléletnek, amely a megkésetttségünk állítására alapozta teljes értékvilágát. A tényt nem lehet tagadni: az ország az ipari struktúra és a kulturális intézményrendszer kiépítését tekintve a 18. századra lemaradt attól az Európától, amelyhez tartozik, amelynek néhány évszázaddal előbb még egyik legerősebb állama lehetett. Bizony, lemaradt. Csakhogy a „megkésett” szó azt sugalmazza, mintha heverészett volna feudális babérjain, amikor a nyugati országok az új kor kasszávára ébredve ipart, gépeket, szállítóeszközöket hoztak létre, no meg választott parlamente-

ket. A marxista történetírás nem csak sugalmazta, évtizedekig sulykolta ezt, és a magyar nemesség bűnéül róta fel, hogy nem számolta fel időben önmagát. Csakhogy a nyugati országok polgárosodása a gyarmatok kirablásán alapult, Magyarországot meg a tökefelhalmozás e nem épp etikus korszakában a török birodalom adóztatta, és a területén vonulató hadseregek fosztogatták. Megkésetttség? Nem inkább *történelmi hátrányról* kellene beszélni? Szinte hallom a kritikát: gyáva önfelmentés, mutogatás a körülményekre, jellemző, mindig ezt csinálják a magyarok. Igen, megvan a veszélye, hogy mentségeket találjak arra is, amire nem lenne szabad. De most nem mentséggént hozom fel, hanem büszkén emlékeztetek rá: a magyar nemesi elit igenis felismerte a maga kulcsszerepét az ország sorsában. Volt egy reformkori Magyarország, amire jó érzéssel lehet visszagondolni. Egy másik visszatérő, sommás állítás: nálunk nem alakult ki polgárság. Hát a mezővárosok, a szabad királyi városok polgárai, akik ha netán nem magyar etnikumúak voltak is, de mindenképpen hungarusok? És például a felvidéki bányavárosokban egész Európát megelőző technológiákat alkalmaztak; de mindenféle, más tájakon is utakat, hidakat, templomokat építettek, pénzt vertek, ahogy minden országban a polgárok szoktak. Kétségtelen, hogy csak a tizenkilencedik század második felében betelepülő ipar és pénztőke révén jött létre nálunk is az az új, tőkés típusú polgári réteg, amely Nyugaton már vagy másfél évszázada létezett, de akkor, ezekben a bizonyos „békeidőkben” annál gyorsabban ment végbe a modernizáció, valósággal az akkori idők „kistigrise”, egy közép-európai kistigris volt Magyarország. Sok tekintetben behozta lemaradását. Óriási áldozatot követelt azonban a fejlődés gyorsasága, mértéke és módja: az ország kettéhasadt városra és falura, a parasztság kimaradt a nagy változásból. Milliónyi kivándorló, ósdi szerszámok, magyar Ugar. A mai társadalomtudósoknak ezt a szervetlenül végbement, túl gyors szerkezetváltás szükségszerű és drámai következményeként kellene tárgyalniuk, zömük azonban – részint marxista beidegzettsége folytán, részint az újabb keletű, nemzetfeletti normák jegyében – a magyar uralkodó osztály eredendő alkalmatlanságának, megrögzött maradiságunknak tulajdonítja.

Megkésettség? Bármilyen hangsúllyal mondják ki, megüt bennünket a szó. A történész és a politológus minősít, normákat állít fel, ahelyett, hogy a dolgot magát vizsgálná. A megkésettségre való fölényeskedő mutogatás óhatatlanul a csökkentértékűség tudatát ülteti el és táplálja a magyar emberekben, akiket így a magát fölénk helyező, úgymond korszerű elit könnyebben terelgethet olyan politikai, élet- és tudatformákba, amelyek más történelmi előzmények után más társadalmi szerkezetekben alakultak ki. Saját történelmi tudatunk pedig kóros önáltatásnak minősül, köldöknézésnek, a törzsi gondolkodásmód tünetének. A fejlődés mint a létező legfőbb jó nevében lépnek fel, új Széchenyiknek hiszik magukat, holott Széchenyi nem lerombolni akarta a magyarokban az önbecsülést, hanem hozzásegíteni őket, hogy legyen okuk rá. Jó lenne tehát megszabadulni a „megkésettség” fogalmától, helyette az imént már elhangzott *történelmi hátrány* pontosabb és objektívebb megnevezés lenne, de belátom, hogy egy meggyökeresedett szóhasználaton aligha lehet változtatni. Káros kisugárzása ellen csak a valós viszonyok makacs számontartásával védekezhetünk.

A kelleténél hosszabban időztem a magyar társadalom fáziskésésének kérdésénél, de művészetünk megkésettségének, elavultságának közhelyé koptatott tézise szorosán kapcsolódik hozzá, máskülönben kisebb súllyal merült volna fel, hiszen magában a művészetben kétséges hitellel lehet fejlettségi normákról beszélni, amelyeket el kell érnie egy-egy korszak műalkotásainak, hogy aztán egy másik korszak műalkotásai még magasabb fokokat érjenek el – ezt a beteg teóriát csak az osztályharcban kicsúcsosodó, pártos marxista esztétika tudta magáévá tenni. Valójában csak kiemelkedő, zseniális, jó, közepes és rossz írók vannak. Egy-egy író pályáján lehet fejlődést észlelni, poétikai eszközökben, tágasabb világszemléletben, de nincsen fejlettebb író meg fejletlenebb író. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy bármily autonóm egy műalkotás, nem független a közegtől, amelyben létrejött, és ugyanígy a nagyvilágból érkező szellemi-filozófiai-stiláris hatásoktól sem. A műveken mindez többnyire az alkotók szándékaitól függetlenül is nyomot hagy, nem is szólva azokról a művekről, amelyek egyenesen emblematikusan fejezik ki, formálják meg a korszak vezéreszméit.

A hatvanas-hetvenes években született magyar irodalom ilyen értelemben is korszerűnek mondható, csak éppen nem egyféleképpen, egy stílusáramlat formanyelvén volt korszerű, hanem a maga sokféleségében reflektált a változó világra. Az egész civilizációnkat érő kihívásokra is fogékony volt, nem csak a háború utáni magyar élet sorsproblémáira, bár ez sem lett volna kevés. Vannak írók, költők, akik felfokozott érzékenységükkel ráéreznek a koreszmékre elméleti művek olvasása nélkül is. Kiszimatolják ezeket a levegőből. De a tárgyalt időszakban nem kellett csupán az ösztönös ráézésre hagyatkoznia a magyar szellemi életnek, mert akkor már beszívároghattak Nyugatról azok az elméleti művek, amelyek számot adtak a világban addig végbement és egyidejűleg is zajló szemléleti forradalomról. A *Korunk szellemi körképe* antológia például alapélménye lett az ekkor élt nemzedékeknek. Kodolányi Gyula így írja le ezt: „Kulturális robbanáshoz vezetett az is, amikor Kádárék az ideológiai könnyítés mellett döntöttek 1961 körül. Ha kevésbé volt is látványos, történelmi hatása ugyanakkora volt. Persze, a szelepnyitogatók szándéka ellenére. Olyan idők voltak ezek tehát, amikor Nyugatról, a kultúrpolitikusok nevelőatyjai figyelmeztetéseivel körítve, be-bejöhettek már a korszerű gondolkodás. De magyar képviselőinek még nevét sem hallhatta a tájékozódni vágyó fiatal. Hamvas Béla, Várkonyi Nándor, az emigrált Kerényi Károly nem léteztek. Fülep Lajos nyugdíjas művészettörténész volt a világ szemében...” (*A hullám taraja*, Nap Kiadó, 2006. 93. l.).

A magyar fordításban is olvasható nyugati könyvek: az elméleti-filozófiai munkák s a kortárs szerzők regényei, versei mellett emlékeztetnék a modern filmművészet még felforgatóbb hatására, amely nemcsak a filmeseket érintette, hanem több generáció köznapi életstílusát, ízlését szabta meg. Vagy emlékezem a budapesti Henry Moore-kiállításra, majd egy hetvendolláros utazásomon a Velencei Biennálén beszerzett látványélményeimre – kevés tapasztalás is elég volt ahhoz, hogy ráálljunk arra a hullámhosszra, amelyen a kortárs művészet „fogható volt”.

Az irodalomtudományban is új szelek kezdtek fújni. Szabolcsi Miklósnak megengedték a strukturalizmus honosítását, Németh G. Béla is új formai szempontokat és eszközöket vezethetett be

az irodalom értelmezésébe. A strukturalizmusban volt valami groteszk, ma is fejcsóválva nézegetem a táblázatokat és statisztikákat az akkori műelemzésekben, de üdítően más volt, mint a marxista leckefelmondás, valósággal a szellemi szabadság kicsit bugyuta megnyilvánulásának láthattuk. Ugyanilyen felszabadító aura övezhette volna a Németh G. Béla szerkesztésében megjelent antológiát, *Az el nem ért bizonyosságot*, amelyben tanítványainak az Arany János első költői korszakát feldolgozó tanulmányait közölte, de nem ez történt, ez az antológia, ahogy mondani szokták, kiverte a biztosítékot az irodalmi közvélemény túlnyomó részében. A begyepesedett marxistákban is, de ez nem volt csoda, amit viszont közvetlenül megéltem: az ellenzéki gondolkodású kollégáimban is. Polgári liberális, konzervatív liberális, népi eszmeiségű egyaránt volt e közegben (akkor még csak nyomokban voltak meg a mai szekértáborok), de egyaránt Arany János meggyalázásának minősítették a fiatal irodalomtudósok munkáját. Az érzékenységüket az a korábbi trauma fokozta fel, hogy elszenvedői voltak a kommunista ideológiai fanatizmus rémtetteinek az irodalom területén is, és az antológiában egy más formában jelentkező dogmatikusságra neszeltek fel. Most, eme előadás előkészületei közben újra elolvastam a kötet tanulmányait, s két kivétellel nem igazolták az egykori botrányt. A kötet szerzőinek többsége csak a frissen elsajátított módszer eszköztárát villogtatja Arany János verseit szét- és agyonelemezve. Megelőlegezik ugyan a magyar irodalomtudomány kilencvenes években eluralkodó öncélúságát (az elemzés úgy ráburjánzik a műalkotásra, hogy az pusztulásnak indul alatta, akár lián alatt a fa), de ezek a fiatal tudósok még hódolnak a költő előtt, nem akarják lerombolni tekintélyét. Szörényi László elemzése pedig egyenesen kiemelkedik a kötetből. Ő nem tetszeleg a gépies jellegű elemző módszer alkalmazásában, hanem a mű szellemiségét tárja fel hihetetlen tájékozottsággal, megdöbbentő analógiákat találva és rálelve azokra a pontokra Arany gondolatvilágában, amelyek a korszak egyetemes életérzésével, gondolataival érintkeznek. Az a tanulmány, amely leginkább igazolja egykori irodalmár barátaim háborgását, Szegedy-Maszák Mihályé. Nincs itt mód arra, hogy gondolatmenetét megvitassam, csak muta-

tóba ragadhatom ki jellemző állításait, amelyek a fejlődésdogma alapján normákat tételeznek fel a művészetben is. Mesterére, Németh G. Bélára hivatkozik, amikor kimondja: „Arany pedig vélt nemzeti kötelezettsége jegyében »tehetségének igen jelentős részét korszerűtlen vállalkozásokba ölette el.«” Szembeállítja a pozitivistának minősített Arannyal Baudelaire-t és Dickensot, majd kimondja: „A fejlődés nem a pozitivista kor tipikus költőit, hanem ezt a két kivételt igazolta. A Mallarméval, Nietzschével, Hopkinsszal kezdődő modern költészet, ha különböző módon is, de az ő pozitívizmus-elleni reakciójukat fejlesztette tovább általános irányná.” – A fiatal tudós számos oldalról bírálja Arany személyiségét, kötődéseit, rezignációját, amelyek mind megakadályozták, hogy a közérthetőség, a közösségi szolgálat nyűgétől mentes költészetet hozzon létre, világ-irodalmi rangra tegyen szert. Mellesleg jó volna tudni, hogy miféle fejlődés „igazolta” Homérosztól Dosztojevszkijig a világ műveltségének oszlopait olyannyira, hogy érvényességük máig kitar. Elképzelek egy magyar irodalmat, amely hajszára olyan, mint a francia, vagy az amerikai, vagy az angol. Vagyis nem magyar irodalom. Az egykori elutasító reakció a tanulmány állításaira nem csupán Arany János lekezelő értékelése miatt támadt, sokkal többről volt szó: a magyar szellemi élet függetlenségéről. Pedig Szegedy-Maszák Mihály, miközben a nyugati mintát fétisként tisztelte, a magyar irodalomnak igyekezett tekintélyt szerezni; jóhiszeműen képviselte az úgynevezett világirodalomba való integrálódás szükségességét. Csakhogy szándéka visszájára fordult, amikor minden más szempontot alárendelt ennek, s nem tisztelte irodalmunk öntörvényűségét. Pályája derekán sem tért el kezdeti felfogásától: „A kulturálisan, nyelvében egységsülő világ új elvárásokat támaszt a nemzeti kultúrák hagyományvilága iránt – írta. – [...] át kell tehát értelmezni a nemzeti hagyomány öröklött fogalmát, hogy eltávolodhassunk a nemzetállam teremtette hagyományoktól, közelebb kerülve ezáltal a művelődés nemzetközi eszményéhez.”

A *nemzetközi* elvileg köztességet jelentene, kölcsönösséget, egyenrangúságot a kultúrák között, nem önfelszámolást. És a magyar kultúra egyik legegészségesebb hagyománya, hogy nyitott más kultúrákra. Évszázadokon át szívta ma-

gába a nyugati kultúrát is, a németalföldi egyetemeken tanuló peregrinusoktól Széchenyin át a Nyugat íróiig. A hatvanas-hetvenes évekre is elmondható, amit Kodolányi Gyula így fogalmazott meg: „A magyar művészetnek ez az együttlélegzése a korszellemmel autentikus, mélyről jön, része a valódi nagy világhálónak, ami a képernyő előtt is volt, és utána is lesz” (I. m. 100. l).

Mintha nagybátyjának, Kodolányi Jánosnak a gondolatait folytatta volna. Kodolányi János már a harmincas-negyvenes években felszólalt az európai minta szolgai követése ellen, figyelmeztetve arra, hogy egy válságban lévő kultúrát fogadunk el eszménynek. „A nyugati kultúra éppen úgy nem egységes, mint ahogy nem keresztény. [...] Évszázadról évszázadra más és más kultúrképet mutatott. Egységes a kapitalizmusban lett Európa – de akkor szűnt meg európai lenni. S vajon ki állítaná, hogy a kapitalizmus kultúrát és kereszténységet jelent? A világ minden táján ősi, harmonikus, szilárd kultúrákat pusztított ki, ahol elhatalmasodott. Ha Európában maradt

még kultúra, az éppen ennek a Moloch-Európának ellenére maradt...” (Kelet Népe, 1941) Ő a keletről hozott örökségünk vállalását tekinti saját, belülről fakadó kultúránk alapfeltételének, s hogy ez az örökség létezik, örömmel hivatkozik Kodály és Bartók zenei kutatásaira. Egy másik esszéjéből idézem a fenti gondolatok kiegészítését és kiteljesítését: „...felesleges hangsúlyozni azokat a mélyen gyökerező rokonságokat is, amelyek a magyar szellemiség és a diadalmasan felragyogó modern nyugati szellem között megvannak. [...] A különböző népek kultúrája között nincsen olyan nagy űr, mint amekkora űr tátong ugyanannak a népnek a kultúrája és a kultúrának csak nevezett, kultúrmázzal jól-rosszul bevont hibrid zagyvaság között.” (A szellem válsága, 1939)

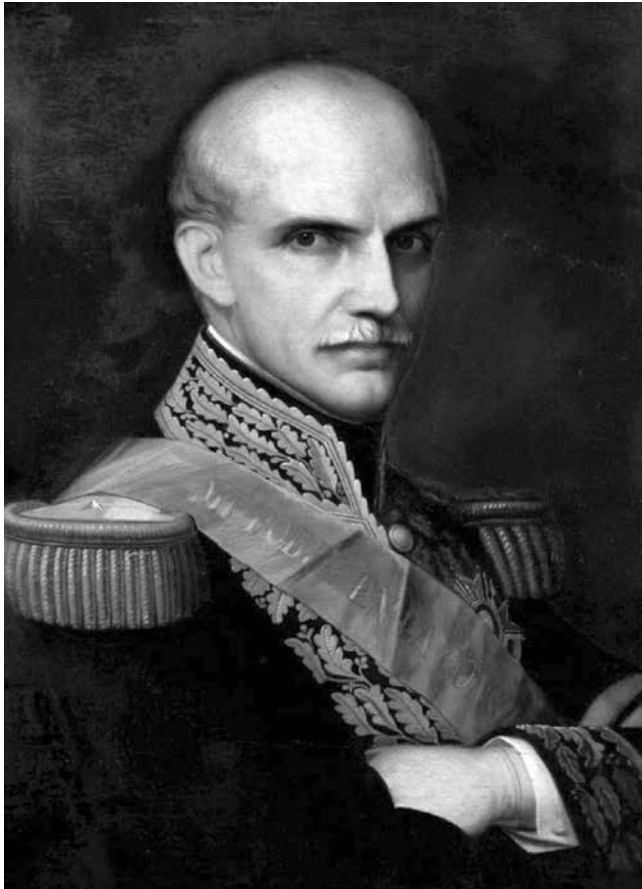
Bizony, a kultúra lényegi természetéhez ez a különbségtétel adhat kulcsot, s ha ezt megértettük, és birtokában vagyunk egy belőlünk, általunk sarjadt művészeti kincsnek, a „megkésetttségét” és bármihez való „felzárkózását” méricskélalni alighanem fölösleges.

Távirányított landolás

Korunk pártfogója

„Hajh, de bűneink miatt
Gyúlt harag kebledben,
S elsújtád villámidat
Dörgő fellegedben”
(Kölcsey Ferenc: Himnusz)

Gabriel Garcia Moreno

Mariana nővér, Quito lilioma

Bűnei miatt nehéz időszakot élt át Ecuador népe, főként Quito, a fővárosa. Földrengésben vagy kétezren pusztultak el, tizenkét-tizennégyezer embert a járványok, kanyaró, diftéria, pestis vitt el, és nyolcvan év szünet után nagy kitöréssel fenyegetett a Pichincha vulkán. 1645-öt írtak, mikor Alonso de Rojas atya, a jezsuita templom lelkipásztora prédikációjában felajánlotta életét. Hadd haljon meg – arra kérte Istent –, de áldozata által meneküljenek meg az emberek. Ekkor felállt egy fiatal leány, és kijelentette a következőket: Rojas atya jó pap, nagy szükség van rá, nem

halhat meg. Áldozatként helyette a saját életét ajánlja – mivel arra a városnak kisebb a szüksége, mint az atyáéra – az országért, a honfitársaiért, az egyházért. Felajánlja azért, hogy szűnjön meg a várost ért megérdemelt katasztrófák sora.

Isten elfogadta áldozatát. Hamarosan súlyosan megbetegedett. Szervedései idején, két hónappal halála előtt megszűntek a földrengések. Miért? Mert Isten elfogadta a bűnbánatot és az imákat is, melyekkel belátva bűneit és azt, hogy milyen nagy áldozatot vállalt ez a fiatal lány, az egész város a gyógyulásáért könyörgött. De a

Gondviselés erről másként határozott. 1645. május 26-án, közvetlenül azután, hogy meghalt, Hernando de la Cruz extatikus állapotban, örömmel jelentette be: „Van egy új ügyvédünk a mennyben, mert Mariana már ott van.” Útmutatást is adott a temetés rendezéséhez. „Ne tedd gyásszá! Ne öltöztessétek feketébe a házat. Ez örömnapp, diadalának napja. Éppen ezért bíborral díszítsétek a szobákat! A koporsó is bíborszínű legyen.”

A temetésen Alonso de Rojas atya prédikált. Beszédében bizonysgot tett a szentségéről, bizonyította, hogy Isten elfogadta az áldozatot a város bűneiért. Mint nemzeti hősnőjüket mutatta be. Sokan hangosan zokogtak, de minden jelenlő sírt. Isten csodával pecsételte meg akarátát. Egy lilium nőt ki a földből, mely véres volt, mint ahogyan a lány testi kínjai átvéreztek a ruháját. Ezért kapta a Quito liliuma nevet. Kanonizálási eljárása már 25 évvel halála után megkezdődött. A dokumentációt a város híres tudósai és jeles személyiségei készítették. Édesanyja nyilatkozata is megerősítést nyert, hogy gyermeke születését különleges égi jelenség is kísérte. Mégis halála után 314 év telt el addig, amíg XII. Piusz pápa szentté avatta. Ekkora hatalma van a gonoszoknak, hogy rémregénybe illő események sorozatával több mint három évszázadon át akadályokat tudott gördíteni? Vagy mindezt végig gondolván sokkal inkább be kell látnunk: „Még az ördög is – Isten ördöge” – Luther Márton megfogalmazásának igazságát.

Hogy engedhetted ezt, Uram? Kérdezhették többször is az akkori illetékesek, amikor szinte minden alkalommal, amikor Rómában képviselték az ügyét, tragikus események történtek. Nem csak haláleset, de például volt hajótörés, kalóztámadás, vulkánkitörés és még sok más háttorzongató esemény, ami nem riasztotta el, meghátrálásra sem kényszerítette azokat, akik hittek életszentségében. Századokon átívelő volt a tisztelete, és mindig voltak, akik fáradoztak ol-tárra emeléséért.

Gabriel Garcia Moreno (1821. december 24. – 1875. augusztus 6.) Quito megmentőjének nevezte. A politikus kétszer volt Ecuador elnöke. Háromszor választották meg. Mélyen hívő, aki – bár X. Piusz kora előtt ez ritka volt – minden vasárnap a szentségekhez járult. Naponta

imádkozta a rózsafüzért. Teológiát tanult, mielőtt jogi végzettséget szerzett. A világon az egyetlen olyan hatalommal bíró személy volt, aki tiltakozott a pápai állam megszüntetése miatt. Szoros kapcsolatot tartott a Szentszékkal és IX. Piusz pápával, aki 1846–1878 között ült Szent Péter trónján, és ő vezette be a szeplőtelen fogantatás ünnepét – december 8. –, miután kihirdette a szeplőtelen fogantatás dogmáját.

Moreno konzervatív kormányzóként közel anarchiába sülyesztett állapotból vezette ki a liberálisoktól átvett országot. Elnöksége idején az oktatást és a felsőoktatást a legmagasabb szintre emelte Latin-Amerikában. Felvirágoztat-ta a gazdasági életet. Harcolt a korrupció ellen. Munkásságát meghatározta az abban való biztos tudat, hogy erős csak a katolikus hitre épített állam lehet. Ezért tette államvallássá a katolikust. Ezért tett meg mindent, harcolva a liberálisokkal. Ehhez kérve a Fennvaló segítségét ajánlotta fel az országot Jézus Szent Szívének. De ez már sok volt a liberális és a német szabadkőműves ellenfeleinek. Eldöntötték, meg kell halnia. Tulajdonképpen tudta vagy sejtette ezt. Jóakarói figyelmeztették is. De maga is kimondta egyszer, hogy: „Az Isten és az egyház ellenségei megölhetnek, de Isten nem hal meg.” Nem sokkal halála előtt, mintegy felkészülésként, levélben kérte IX. Piusz áldását és imáit. „Dios no muere” – írta saját vérével megnedvesített ujjával a porba. Az ő boldoggá avatásának kezdeményezése is csaknem száz évet várakozott, míg 1939-ben elkezdődött, és mára sem fejeződött be.

De nem állt meg ez alatt az idő alatt sem, amiért olyan sokat tett, az áldozatvállaló ifjú szűz tiszteletének erősítése, terjesztése. A nemzet hősnője nevet kapta halála háromszázadik évfordulóján Ecuadorban, és így hivatalosan is egy nagy nemzet nemzeti büszkesége lett Quito liliuma. Gyakori-e az ilyen vagy ehhez hasonló? Az, amikor egy kormány felismeri és elismeri, milyen szent, magasztos az az élet és annak megkoronázásaként kizárólag a szeretet tüzében égve vállalt halál, az élet odaadása a testvérekért. Azután 1950. július 9-én végre felvirradt a nap, melyen a Szent Péter téren szentté avatta XII. Piusz pápa. Megfogalmazta, hogy ettől a szenttől minden ember megtanulhatja a keresztény erény hatalmas erejét, amely képes erősebbé tenni a

szellem érettségét, mint Quito napja, amely alatt Ecuador gazdag gyümölcse érik. Ismerje meg általa a világ az imába és az áldozatba rejtett energiákat. Nem szabad engedni azoknak a politikai indíttatásoknak, melyek a keresztény értékeket veszélybe sodorják. Olyan keresztény oktatásra van szükség, amely a felnövekvő nemzedéket azoknak az erényeknek a gyakorlására neveli, amelyek naggyá tették a szentet. Mi is történt volna, ha Isten nem engedi meg, hogy sikerüljenek a gonosz praktikái? Nem sokkal inkább ez szolgálta, hogy a megszakítások, halogatások által a XX. században történjen a szentté avatás a Mindenható jósága és akarata szerint?

Másként kicsi a valószínűsége annak, hogy elérkezik az 1563–1635 között Quitóban élt spanyol misztikus apáca csodálatos és mégis kevésbé ismert életének a története abba a századba, mellyel közvetlen kapcsolatban állt, a huszadikba. Sőt a mi korunknak is szól a prófétálása. Mariana anya, Jézus, Torres y Berriochoa gyakori kapcsolata a mennyei lényekkel és természetfeletti szenvedései olyan ellentétben állnak a hitetlen század útjaival, és magukban is olyan rendkívüliek, hogy amennyiben nem lennének a hitelesítő adatok, csupán egy termékeny, élénk agyszüleménynek lenne mindez tekinthető, mint mese vagy kitaláció. Bőven megvannak a hitelesítő dokumentumok. Hiszem, hogy XII. Piusz valamennyit ismerte. Az 1876. március 2-án született Eugenio Pacelli, a magyarok nagy barátja, nemcsak látta, mi is történt addig a század első felében, de valószínű szomorúan „láthatta” ez az elhivatott ember azt is, hogy mi jöhet még, mint ahogyan jött is még életében, mint ahogyan jött is 1958. október 9-én bekövetkezett halála után, és jön is, ki tudja, meddig még, korunkban, sőt korunkon túl is...

Alapdokumentumként említhető, hogy Mariana anya életéről írásbeli beszámolót készített felettesei utasítására, az írást Pedro de Oviedo, Quito tizedik püspöke hagyta jóvá, aki ismerte és irányította őt. Összegyűjtötték az életében készült feljegyzéseit, szerzetestársnői életrajzát és a velük kapcsolatban álló ferences atyákét is. Az ezek alapján készült összeállítás valóban hihetetlennek tűnő. Olyan, mintha a Történelem Ura fellebbentené egy pillanatra a fátylat, hogy bepillantást engedjen munkálkodásába. Megcsodál-

ható legyen, hogy hogyan tevékenykedik a szőtes túloldalán. Hogyan vezeti az évszázadokon átfutó, az évszázadokat folyamatosságukban összetartó aranyszálakat, amelyek valójában acélhuzalok, tartókábelei a világnak. Belátható, hogy „Istennél egy perc annyi, mint ezer év”. Emeljünk ki fél évszázadnyit! Vessük csodálkozó és leginkább csodáló tekintetünket az utóbbi fél évszázad egy összefüggő eseménysorára meg egy kicsivel messzebbre, előre is, és próbáljunk elgondolkodni a még be nem látható, nem túl biztató jövőről.

Kezdjük ott, hogy egy napon, 1582-ben egy fiatal apáca imádkozott az Oltáriszentség előtt a quitói kolostorban. Hirtelen rettenetes hangot hallott, és azt látta, hogy olyan sötétségbe borult a templom, mintha füst borítaná el. Csak a főoltár fénylett, mintha azt a nap ragyogná be. A tabernákulum ajtaja kinyílt, és kilépett belőle életnagyságban, keresztre szögezetten a haldokló Jézus. Szűz Mária, Szent János evangélista és Szent Mária Magdolna álltak mellette.

„Ez a büntetés a huszadik századnak szól” – hallotta a hangot. Majd három kardot látott, melyeken feliratok voltak, az Úr feje fölött függeni. Az első: „Az eretnokséget fogom büntetni.” A második: „Büntetem az istenkáromlást.” A harmadikon pedig: „Büntetni fogom a tisztátalanságot.”

Szűz Mária megkérdezte tőle: „Lányom, akard-e feláldozni magadat azokért az emberekért?”

„Kész vagyok rá!” – felelte az apáca. Abban a pillanatban a három kard a szívébe fúródott.

53 évet élt még ezután. Jöttek sorra az önként vállalt szenvedések, melyekre a szeplőtelen fogantatás kérdésére fiatalon igent mondott, hogy engeszteljen az Istentől elbitangolt XX. századi emberek bűneiért. De látta előre a XIX. századi Morenót, ahogyan megkapja a mártírság kegyelmét. Ahogyan a kolostor előtt éri a halálos támadás, és ahogyan a már beszélni nem tudó haldoklót beviszik a Szeplőtelen Fogantatás templomába, és ott az atya az örök útra való szentségben részesíti.

Mariana de Jesus Parades szentté avatásán XII. Piusz összefoglalta a XX. század betegségét, és rávilágított a gyógyulás lehetőségére. Példaképp és közbenjáróként kora és korunk

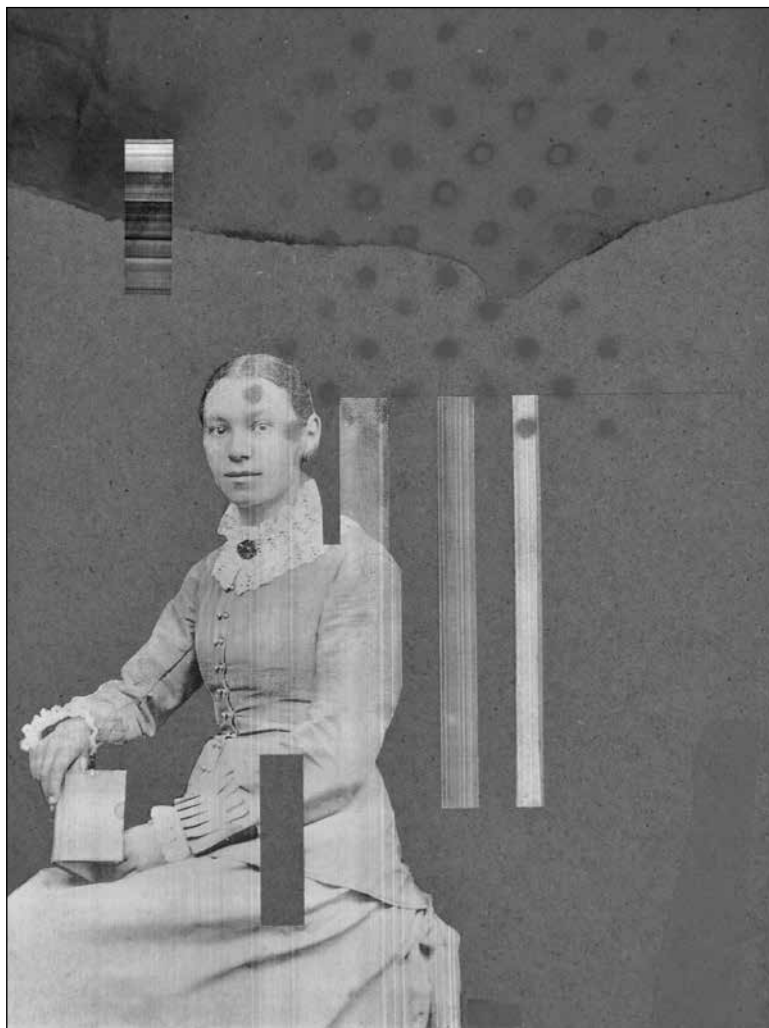
pártfogójául adta nekünk Mariana de Jesus Parades. Őt, aki nem volt sem rendalapító, sem a történelemben kiemelkedő személyiség, sem királynő, sem az egyház jogaiért harcoló bajnok, a jótékonyág kiemelkedő apostola, és sorolható, hogy mi minden ezekhez hasonló nem volt, amiért a szentség glóriáját adja az egyház. De mint egy szimfóniának az utolsó tételében, valamennyi téma jellegzetessége összeállt életében mindezeknek a jellegzetességéből, és így alakult ki a lélek csodálatos harmóniája.

Anno bűnei miatt nehéz időket élt Ecuador. Bűnei miatt nehéz időket él a világ. Bűnei miatt nehéz időket él Európa. Bűneink miatt nehéz idő-

ket él édes hazánk. Nem tudjuk, meddig kell a különféle csapásoktól, természeti katasztrófáktól az egyház sötét éjszakájában szenvedni, míg jön a helyreállítás, a helyreállítás. Quito liliomának szentté avatása arra hívja fel figyelmünket, hogy mindaddig, míg nem lesznek olyan lelkek, akik otthonaikban csendben követik őt imádságos étellel, és utánozzák az áldozatvállalásban.

Talán elgondolkodtatón „érdekes”, hogy Ecuador hőséneke ünnepén, május 26-án volt ebben az évben az Európai Unió parlamenti választása. Véletlenül esett erre a napra? Vagy lássunk ebben kicsit többet?

Quito lilioma, imádkozz értünk!

Teadélután

Mélyenszántók

Egyszerű parasztember vezette a jámbor teheneket, habár a Jolán szarván a hatalmas csavaranya díszlett. Címeres marha utóda, kissé döfködős, benne az ősi vadság.

Tízéves lehettem, Józsi bátyja elgondolkozott, de közben hátra-hátranézett, erősen tartom-e az eke szarvát, egyenletes-e a mélység. Az egyes barázdáról ő gondoskodott, hogy a szem jó talajba hulljon, és százszoros termést hozzon.

Idáig a felekezetek is eljutnak a Bibliában!

Megbeszélte velem, a „városi inassal” – így nevezték azon a tájon a gyerek és az ember határán járó suttyókat, mint én voltam –, hogy is van a keresztények egysége.

A falu módosabb fele katolikus, az alvég református. Húga, Regina vegyes házasságra készül, egy felvégi legénnyel vasárnap tartják meg a kézfogót. Ennek a szónak is van jelentősége – csak a kezét nyerte el a legény a hajadonnak, a jutalmát az esküvő utánra tartogatja.

Cséplés utáni szikrázó napfényes időben a patak melletti földbe sűrűn vetettük a kukoricát, szecsának, talán meg sem várták, míg csövet hány. Célszerű szegény ember, nem csak a sarjút kaszálja.

Nézi maga előtt a barna rögöt, és tőlem kérdi: ha keresztyének, miért nem egyeznek, más lenne a Krisztusuk?

Túl vagyunk Szent Istvánon, amikor az encsi pap a templom búcsúján a sírok előtt prédikált. Nem fért volna be a falu népe a temetőkápolnába, amely Árpád-kori alapokra épült.

Szent István tisztelete a reformátusokat odavonzotta a pap szentbeszédét meghallgatni. Talán a lelkész maga is kilépett közeli, kissé nagyobb templomából. 1949-et írtunk, az államalapító védelmére rászorult a nép, az egyre erőszakosabb rendszer ellenében. Bár erről szó nem esett, Krisztus békéjének ostyáját osztották, és

az oltáron az élet, a szentelt kenyér jelezte a hit és a „mindennapi” biztonságát, amelyért egyként könyörgünk felekezeti hovatartozástól függetlenül, követve az Úr tanítását. De már régen moroghatott az egyszerű parasztember lelkében, hiszen a békés állatok mellett csak ballagni kell, jobban ért a szóból, és önként hajtja a fejét is az igába. Még ismeri, tudja, hogy ez a rendje. S a legelőről hazatérve is nyújtja gazdag tőgyét a ház asszonyának. Nem ismeri az irigységet. Ha Istent ismer, azt az Egyet, nem rúg ki a hámból, mint a jólét lovai.

Miért van kétféle hit, kétféle templom – ha egyazon Isten lakik benne?

Bölcsen megvitattuk. És vasárnap kétszeri alkalommal a gyülekezettel tartottam. A délutáni alkalmat ki nem hagytam, akkor sem, ha a szőke hajfonatokkal megáldott Orsolya magával vitt Encsre, a szagos misére.

A távolság, amit legyalogoltunk, kisebb, mint a pápista pap és prédikátor igéje közt, amely megvagon írva a Károli Gáspár-bibliafordításban.

Első szent királyunk jobbra a hit gyeplőjét biztosan tartja, míg a megbokrosodott rendszerek árokba fordítják szekerünket.

Fordultak a jámbor tehének, új barázdát nyitott az ekevas, felhasította a föld hátát, nehogy a mag tövisek közé essen. Konkoly se keveredjék közénk, békésen mentünk, és egy irányba. Egyes a barázda, nincs letérés Isten útjáról. Hull a verejtékünk, amivel a kenyérünkért megdolgozunk. Halhatatlan dolgokon jár az eszünk, míg a két tehén békés egyetértésben igazítja lépteit egymáshoz.

Nekik lesz a szecsakázott, zölden lekaszált szárból takarmány télire. Nőhet bátran az első fagyig.

És növekszik a hit az egyszerű parasztember őszinte lelkében és a gyerekében, akit még nem fertőzött meg a nagyváros.

„A határok által egymástól elválasztott reformátusság összetartozás-tudata töretlen”

A magyar református egység napja Debrecenben – Naplójegyzet interjúval

„Az egykor erőszakkal szétszakított Magyar Református Egyház szervezeti egysége fokozatosan ismét helyreállítható. [...] Az egység helyreállítása annál inkább megvalósítható, mivel a magyar reformátusság Isten Igéje, óceyházi hitvallások, a Heidelbergi Káté, a II. Helvét Hitvallás alapján folyamatosan megőrizte hitbeli és teológiai egységét. Őrizte istentiszteleti rendjének közös alapelvét, a sákramentumok – a keresztség és úrvacsora – kiszolgáltatásában egységét soha fel nem adta” – olvashatjuk a Kárpát-medencei reformátusság 2009. május 22-én Debrecenben megerősített közös alkotmányának preambulumban. A 2013. június 28-án módosított alkotmány 1. paragrafusa kiemeli:

„A Magyar Református Egyház (MRE) részegyházai a hitvallás, a tanítás és a hagyományok

azonosságánál fogva zsinati egységben élnek. Minden magyar nyelvű református egyházzal és a Kárpát-medence más anyanyelvű reformátusaival hitbeli, lelki és szeretetközösséget alkotnak, és az egész világ református egyházaival testvéri kapcsolatot tartanak fenn. Az egyetemes keresztyén anyaszentegyház közösségében minden keresztyén egyházzal ökumenikus kapcsolatok kialakítására és fennmaradására törekednek.”

Az idézett alkotmányrészek vezetnek fel a magyar református egység napja 10. évfordulójának (május 18.) programfüzetét, amelyet már útból Debrecenből Hajdúböszörménybe elkezdünk böngészni. Végtelenül hálásak vagyunk a Gondviselésnek, hogy a Délvidékről – ha szerényen is, de mégis – részt vehettünk az egységnapj ünnepi istentiszteleten és a kísérő rendezvényeken. Az országos egyházat hivatalosan Halász Béla, a Szerbiai Református Keresztyén Egyház (SZRKE) püspöke, Székely Károly főgondnok és Juhász Sándor, a Bánáti Egyházmegye gondnoka képviselte. A hajdúböszörményi református gyülekezet meghívására már pénteken (május 17-én) este megérkeztünk a kollégiumba, a szálláshelyünkre. Ismételten szeretnénk megköszönni a Hajdúböszörményi Kálvin Téri Református Egyházközségnek a szívélyes vendéglátást, a késő esti, a visszaváró ismertető sétát a hajdúság fővárosának történelmünket idéző központjában és Somogyi László lelkipásztornak a rendhagyó templombemutatót.

Az egységnapj ünnepség reggelén kellemes időben indultunk Debrecenbe. A Reformátusok Lapját (RL, 20. szám, 2019. május) böngészve el-eltűnődtem sorsunk alakulásáról. Eszembe jutottak a tíz évvel ezelőtti események, akkor a

Debrecen, 2019. május 18.

szabadkai gyülekezetünk szervezte meg a közös részvételt. Valamennyien néhány maréknyi földet vittünk magunkkal az *Egység Fája* gyökerének erősítésére. Szülőfalum, Bácsfeketehegy és a férjem szülőfaluja, Bácskossuthfalva temetőjéből, felmenőink sírjáról gyűjtöttük egybe a szülőföldünket jelképező földet, majd a zsákocskából a Kárpát-medencét idéző makettszerűség tájainkat sejtető helyére, Szabadka és Újvidék közé szórtam. Mások saját szülőfalujukat, -városukat keresve hasonlóan cselekedtek. A *Maréknyi föld* – merthogy így nevezték a tíz évvel ezelőtti ünnepség felejthetetlen pillanatait – megerősítette-e és mennyire az áhított egységet?

Vívódásaimban kissé eligazít Fazekas Lászlónak, a Szlovák Református Keresztyén Egyház püspökének az említett lapban megjelent vezércikke: „Az egység utáni vágy nagyon régóta megindítja az emberi szíveket. Főleg akkor, ha ez az egység valamikor adott, természetes és magától értetődő volt. Az emberi erővel és indulattal létrehozott egység viszont törékeny, harmatgyöngge, mivel annak az alapja általában valamilyen emberi elképzelés, erőlködés, kigondolt és jól átgondolt ideológia, amellyel ideig-óráig irányítani lehet embereket, közösségeket. [...]”

...egységre törekedtek őseink, amikor 1881-ben, Debrecenben létrehozták a teljes szervezeti egységű Magyar Református Egyházat. Ennek az egységnek az első világháború és annak tragikus következményei vetettek véget, amely következtében – az 1938-as (és későbbi) visszacsatolástól eltekintve – református egyházunk szétdarabolva ugyan, de hitbeli egységét soha meg nem tagadva élte életét és végezte szolgálatát az anyaországban, az elcsatolt területeken, valamint az európai és tengerentúli diaszpórában.

Tudtunk egymásról, templomaink harangjai egyformán hívogattak Isten dicsőítésére, hálaadásra, egyformán hangzottak a zsolttárok Kárpát-alja, Erdély, a Felvidék, Vajdaság vagy Magyarországon népe ajkán... Csak éppen éreztük, hogy ez nem elég. Ennél több kell. Még közelebb akarunk lenni egymáshoz. Ott akarunk lenni a másik örömeiben és bánatában, erőlködésében és harcaiban, ünneplésében és hétköznapijaiban. [...]

Legyen a mi egységünk és ennek ünneplése a XXI. század széthúzó és mindent bomlasztani akaró indulatának az ellenpéldája! Fogalmazód-

jon meg mások ajkán is az óhaj: »Hadd tartsunk veletek, mert hallottuk, hogy veletek van az Isten!« (Zak 8,23).”

„Hitvallást tettünk: mi egymás testvérei vagyunk”

„Nem volt az ide vezető út fájdalommentes – olvasom Fekete Károlynak, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspökének interjújában (Bagdán Zsuzsanna készített Fekete Károllyal és Bogárdi Szabó Istvánnal párhuzamos interjú, RL) –, de érdekes, hogy nem valamiféle eufória váltotta ki ezt, hanem az a keserű tapasztalat, amely a szégyenteljes 2004. december 5-i népszavazás után született bennünk. A népszavazás előtt ötszáz határon túli szolgatársunk jött át hozzánk Igét hirdetni és biztatni bennünket, hogy álljunk melléjük. Nagyon nehéz volt a kudarcos végeredmény után a szemükbe nézni. Igenis hitvallást kellett tennünk arról, hogy mi egymásnak testvérei vagyunk. Úgy van, ahogyan az ige mondja: amit ti rosszul gondoltatok, azt az Úr jóra fordította. Óriási kegyelem, hogy a bukás nem taszított minket valamiféle lefelé sodró spirálba, és nem az történt, hogy végképp elbátortalanodva bezárkóztunk önmagunkba, hanem megerősödöttünk abban, hogy ki kell nyilvánítanunk az egységünket. A tíz év alatt bebizonyosodott, hogy döntésünk nagyon idő- és szükségszerű volt, 2009. május 22-én kimondtuk, hogy Krisztus a jövő, együtt követjük őt – és ezt kell cselekednünk azóta is, folyamatosan. [...]

Rövid idő ez a tíz év; de azóta nagyon sokat változott a világ. A magyar reformátusok újraegyesülése nem valamiféle dacos erődemonstráció volt, keresztyénségünk megmutatása ennek az elvetemült világnak, hanem belülről éreztük azt, amit János evangéliumában is olvasunk, és amit érdekes módon mindig az ökumenikus imahetekben idézünk, pedig belső igényünk kelte, hogy legyen: *egyek legyetek*. Nem szoktuk komolyan venni, hogy szomszédos közösségek is tudnak egymás ellen acsarkodni, akár csak egyházmegyék vagy egyházkerületek. Ezt felismerve kell felgerjeszteniünk magunkban annak az igényét, hogy a Krisztustest tagjaiként természetesnek vesszük az egymásra odafigyelést. Sok évtizedet pazaroltunk el. [...] Azt nem lehet

elfelejteni, hogy volt idő, amikor be kellett zárkózunk, de tanulnunk kell abból, hogy megkaptuk, amire vágyakoztunk. Óriási kincs ez, amelyre vigyáznunk kell.”

A köszönet és hála eleinket is megilleti. Ezt már Bogárdi Szabó István, az MRE Zsinatának lelkes elnöke, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke mondta (párhuzamos interjú, RL): „Hálával tartozunk azoknak a régi egyház-kormányzóknak, akik Trianon után, az 1920-as évek elején Balatonkenesén informális találkozót tartottak, és megegyeztek, hogy csak annyit változtatnak a református egyház rájuk maradt törvényein, amennyit a fennálló hatalom tőlük kikövetel. Ezért nem volt igazán nehéz nyolcvan esztendő után összehangolni a törvényeinket. A rendszerváltás után is voltak erőteljes kísérletek – Magyar Református Tanácskozó Zsinat, Magyar Református Világszövetség – arra, hogy újra integrálják a reformátusságot. Ezek ugyan nem voltak járható utak, de éppen az előttünk haladó fél nemzedék küzdelme, szomorú vagy keserű tapasztalata mutatta meg nekünk azt, merrefelé kell menni. Ők kipróbáltak néhány dolgot, amelyek nem működtek – nekünk már azokat nem kellett kipróbálni. [...]

Van egy sajátos történelmi tapasztalatunk itt, a Kárpát-medencében: ha akarjuk, ha nem, a kommunista rendszer egyházüldözésének tapasztalata mélyen belénk égett. Tudjuk, hogy drága ajándék az egyház szabad működése, az evangélium hirdetésének a szabadsága, hogy már nem kell Bibliákat átcsempésznünk a határon, hanem annyit viszünk át, amennyit csak akarunk. Mindez arra is kötelez minket, hogy leüljünk testvérként egy asztalhoz. A keresztyének üldözéséről mi, magyarországiak már régóta beszélünk ökumenikus fórumokon, emlékszem például a Reformátusok Világszövetsége találkozóra, ahol a többiek csak legyintettek erre, mert úgy gondolták, lokális problémákról van szó, mindenféle rendszerszerűség nélkül. Ma már, ha akarják, ha nem, oda kell figyelni erre. Ám az, hogy a világi médiumok is írnak róla, nem biztos, hogy jót jelent nekünk.” Legfeljebb csak szenzációként jelenik meg többnyire a rossz hír. „Ettől nem lesz számukra szimpatikusabb a keresztyénség, nem mutatnak iránta több megértést. Mi, akik egykor üldöztetést, hátrátételt, meghát-

raltatást szenvedtünk, mindenhol hangoztatjuk a keresztyénüldözés rettenetes tényét, és hívjuk is a többieket, hogy jöjjenek segíteni. Amikor a közelmúltban Szíriában voltunk, megrendülve tapasztaltuk, hogy nem azért örülnek nekünk, mert mi olyan borzasztó sok támogatást vittünk oda, hanem azért, mert egyáltalán odamentünk. Lehet nagyon sok pénzt küldeni és nagyon hangzatos nyilatkozatokat tenni, de ők arra vágnak, hogy elmenjünk hozzájuk, odaüljünk az asztalukhoz, velük vacsorázzunk, átöleljük őket, imádkozzunk velük együtt, ott szeressük őket, ahol ők vannak. Gyerekként mi is tapasztaltuk, milyen sokat jelentett, amikor egy-egy német, holland vagy svájci testvérünk belépett a kommunista világba, és átölelt, szeretett minket – mi most ezt visszük tovább, és biztatjuk a többieket, hogy ha már ide nem jönnek, mert nem kell, akkor látogassák meg azokat, akik most szenvednek üldöztetést.”

A keresztyénség/keresztyénség vállalása napjainkban küldetés

A Nagytemplom előtt szinte minden a tíz évvel ezelőtti eseményeket idézte, minthogy az előző napi rendezvények és a későbbi köszöntők, beszédek mindegyike is.

A kétnapos rendezvényen a Kárpát-medence 65 egyházmegyéjéből mintegy tízezer vendég, a Református Egyházak Világközösségének (REV), az amerikai, a kanadai, a luxemburgi magyar református diaszpórák képviselői, egyházi és világi méltóságok, ezernél több fellépő, valamint szépszámú, mosolygó, szolgálatkész önkéntes vett részt. Mi is, csakúgy, mint minden vendég, a 14 helyszínen zajló események közül választhattunk. A legtöbben mégis megnéztük a több mint ötven egyházi szervezet kiállítóházacskáját a Nagytemplom előtti téren. Válogathattunk a kiadványokból, a kézimunkákból, kóstolgathattuk a Kárpát-medence nedűit, köztük a bácskossuthfalviakét is, ízlelgethettünk a tengernyi sajtóból, a füstölt finomságokból.

Tanulságosak voltak a pódiumbeszélgetések is.

Abban valamennyien egyetértettek, hogy megosztott, ellentmondásos világunkban nem lehetünk közömbösek az iránt, hogy a világi média hogyan jeleníti meg az örömhírt, a keresztyén/keresztyén tanítást, az életigenlést. De az

sem mellékes, hogy az egyház elöljárói, képviselői hogyan szólalnak meg. A média nem vevő a nem „elégge érthető” – olykor igen dogmatikus – nyelvre. A jó cím, az érdeklődést felkeltő első mondat minden körülmények között meghatározó. A leégett Ráday kollégium tragikus példája szinte az egész médiafelületet mozgósította, és nagymértékben osztozott a szolidaritásvállalásban, a gyűjtési akciókban. Sokkal bonyolultabb a helyzet, ha hitvédelmi témákról, a kereszténységet/keresztényiséget elítélő támadásokról van szó. E jelenségekkel tudni kell szembeszállni. A hozzászólók szerint a kereszténység vállalása napjainkban küldetés. Világnézeti alapja van: mert miért nem kerülhetett be pl. az EU alkotmányába a kereszténységre vonatkozó fogalom? Az életminőségünket meghatározó jelenségekre kockázatvállalással kell reagálniuk a kereszténységet hittel vállaló újságíróknak. Jelképesen: „Ha vízbe akarunk menni, számítanunk kell arra, hogy vizesek leszünk.” A pódiumbeszélgetés résztvevői azon a véleményen voltak, hogy a megfontolt, bölcs politikushoz hasonlóan egyházi tisztségviselők sem perelnek be újságírókat. Minden cselekedetre a közvélemény reagálása legyen a meghatározó. A változó Európában egyébként is

komoly kihívásokkal kell szembenéznie a Kárpát-medence reformátusságának.

Az egységnap fénypontjára, a délután 3 órakor kezdődő ünnepi istentiszteletre nem maradt talpalatnyi hely a Nagytemplomban (ahol kivétítőn volt követhető a szabadtéri istentisztelet), mégis a legtöbben az alkalmi színpad előtti Kosuth-téren hallgattuk végig a 10 éve újraegyesült MRE igehirdetéseit, köszöntőit.

A pénteken megtartott zsinaton, a gálaesten és a szombati ünnepi istentiszteleten az egyházi méltóságok a résztvevőkkel együtt hálát adtak „a határok által egymástól elválasztott reformátusság összetartozás-tudata, istentiszteleti, tanbeli egysége töretlen fennmaradásáért és erősödéséért”.

„Van okunk hálát adni Istennek, amikor visszatekintünk az elmúlt évtizedben megtett útra, és tovább kell imádkoznunk és dolgoznunk azért, hogy egységünk még több területen megvalósuljon. Hisszük, hogy Krisztus a jövő, ezért együtt követjük őt! Így szeretnénk betölteni küldetésünket, bárhol is éljünk a Kárpát-medencében és a világon” – Fekete Károly, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke a résztvevőket köszöntve így folytatta: „Az MRE egységének kimon-

A Nagytemplomban kivétítőn követték az istentiszteletet

dása nagy jelentőségű, jelképes cselekedet volt 2009. május 22-én Debrecenben. Erőteljes életképek maradtak meg sokunkban: Maréknyi föld, dús lombkoronájú, erős gyökerű, kapaszkodó fa, nyilatkozat egymásért, minden világtáj magyar reformátusait magába ölelő egységesítő menet, felszabadult éneklés, a főteret és a szívünket betöltő úrvacsorai közösség. Ó, mióta vártunk erre! S mióta munkálkodott Isten sok-sok stáción át bennünk és közöttünk, hogy szinte idegszálanként és inanként keltse életre bennünk a reményt: »Ha az Isten velünk, kicsoda ellenünk?« (Róm 8,3) [...]

Így szeretnénk betölteni küldetésünket, bárhol is éljünk a Kárpát-medencében és a világon. Azt reméljük, hogy egyre bővülő szolgálataink nyomán, Isten kegyelméből egyre többen fogalmazzák meg a velünk együtt élők közül, hogy: »Hadd tartsunk veletek, mert azt hallottuk, hogy veletek van az Isten!« (Zak 8,23)».

Fekete Károly püspök felhívta a figyelmünket arra is, hogy a jelenlétünk egyben önvizsgálatra hívás: „Hol tartanak most az életfunkciók, mennyire vagyunk fürgék és reakcióképesek? Képesek vagyunk-e együtt örülni az örülőkkel és sírni a sírókkal? Illesztgetjük-e folyamatosan egymáshoz tagjainkat, vagy még mindig húzódozunk egymástól?”

Bogárdi Szabó István, az MRE Zsinatának lelkes elnöke a pénteki (május 17-i) zsinati ülés egyetértésben elfogadott Nyilatkozatát felolvassa, kiemelte: „Tíz évvel ezelőtt Debrecenben erősítettük meg összetartozásunkat mi, magyar reformátusok. Hálát adunk Istennek, hogy az elmúlt évtizedben megtartott bennünket. Szabadságot kaptunk az evangélium hirdetésére és az egyház építésére. Hálásak vagyunk, hogy százéves kényszerű elszakítottágunk ellenére is megmaradhatott testvéri egységünk.”

Az egységnapra ünnepen Najla Kassab, a Református Egyházak Világközösségének elnöke az egység hídépítő szerepét emelte ki: „A REV szívügye, hogy jó kapcsolat épüljön a világon élő református egyházak között, hogy egymást erősítsük, és együtt haladjunk előre az úton. [...] A ti egyházatok segítettek megerősíteni a református közösséget Libanonban és Szíriában, hogy a háború közepette is hűségesen tanúskodjunk Krisztus evangéliumáról. Továbbra is azon az úton akarunk járni, amely az igazságosságra és

a békére vezet, mert abban reménykedünk, hogy egymást gazdagítva magával Istennel lehet találkozásunk.”

A református egyház utat és irányt jelölt ki tíz évvel ezelőtt, és ezt követte az állam, a magyar kormány, amikor egy évvel később kiterjesztette a magyar állampolgárság megszerzésének lehetőségét a határokon kívül élő magyarok számára, mondta Gulyás Gergely, a miniszterelnökséget vezető miniszter az MRE közös zsinati ülésén. Kiemelte: „A nemzetünknek nemcsak egyházi szervezetekre van szüksége, hanem élő hitre is. Az az egység, ami létrejött a református egyházban, az állampolgárság megadásával – közjogi értelemben – létrejött nemzetünk számára. Az elmúlt tíz évben intézményesíteni kellett a kapcsolatokat, úgy, hogy közben ne elveszen, hanem megerősödjön a lélek ereje, amivel nemcsak az egyházat, hanem a nemzet egyesítésének az ügyét is szolgáltuk. [...] Európának reformációra, megújulásra van szüksége annak érdekében, hogy megmaradhasson, hogy megőrizhessük keresztyénségre épülő szabadságunkat, emberi méltóságunkat és életformánkat.”

A magyar református egység napja a kormány számára is fontos nap, emlékeztetett Varga Mihály pénzügyminiszter, miniszterelnök-helyettes: „Biztos határkő ez, hiszen azt mutatja, hogy a Kárpát-medencei magyarságban való gondolkodás nemcsak a kormány sajátja lehet, hanem minden olyan közösségé, egyházé és szervezeté, amelyik felismeri azt a tényt, hogy a magyarságban csak Kárpát-medencei keretek között lehet gondolkodni. A magyar kormány továbbra is nemzetben, családban, a keresztyén közösségek és alapértékek megerősítésében gondolkodik. Az elmúlt tíz év be tudta bizonyítani azt is, hogy a közösség összefogása meg tudja sokszorozni az erőnket, hiszen a magyar református egyház olyan folyamatokat tudott elindítani, amelyekre korábban vagy nem volt lehetősége, vagy az korlátozott volt. Nekünk, magyaroknak különösen sokat adott a reformáció. Döntő szerepe volt nemzeti egységünk megtartásában, a magyar nyelv és az oktatás fejlődésében, gazdaságunk előrelépésében is. Hiszem, hogy a mában is a protestáns szellem, a keresztyén hit értékei adják azt az erős alapot, amelyre építve folyamatosan eredményesek lehetünk.”

Palánki Ferenc, a debrecen-nyíregyházi római katolikus megyés püspök a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia (MKPK) köszöntését tolmácsolva az egység, a szeretet, az összetartozás jelképeként nevezte Debrecent, a kálvinista Rómát: „Ahogy a katolikusok Rómában, úgy a reformátusok a kálvinista Rómában érzik otthon magukat.”

Megköszönve Debrecennek a szívélyes vendéglátást, a kiváló és hatékony szervezést, Bogárdi Szabó István püspök kiemelte: „Maradandó emlék marad számukra ez a többnapos rendezvény. Barátok, ismerősök találkozhattak újra. Engem is megállított egy kedves pár, akiket 10 éve adtam össze. Most három gyönyörű gyermekkel érkeztek ide. A válasz adott, ez az értelme ennek az egésznek! Ez a három gyermek újra itt lesz, ha felnő, s 100 év múlva pedig az ő gyermekeik. De emlékezzünk azokra is, akik 10-12 évvel ezelőtt bátorsággal megharcolták a nagy vitákat, de már nem lehetnek közöttünk. Azokról a határon túli társainkról is szeretnék megemlékezni, akik a 2004-es népszavazási kudarcunk után nem legyintettek ránk a közönyösség miatt. Amikor odamentünk hozzájuk lógó orral, ők – például Papp Géza kolozsvári püspök – azt mondták: Jövünk, segítünk nektek!”

„A cívisváros története a XVI. században egygyé vált a reformátusság történetével, ezért nemcsak szívből jövő, hanem morális kötelességünk az örökség éltetése, szerepet vállalni a jelenben és a jövőben is a református egység világi eseményeiben” – hangsúlyozta köszöntőjében Papp László, Debrecen Megyei Jogú Város polgármestere. Mint mondta, a világban arról is vitáznak: van-e jelentősége, és ha van, akkor mi a jelentősége a nemzetnek és a vallásnak. „Sok helyen a világban látunk lezárt vagy átalakított templomokat. A református egység napja világosan kijelöli: mi, magyarok hogyan gondolkodunk erről. Szükségünk van a templomainkra. Jelentős fejlesztéseket hajtott végre minden történelmi egyház, részben városi, részben kormányzati támogatásoknak köszönhetően. Itt, Debrecenben, a református negyedben minden épületet teljes mértékben felújítottak az elmúlt 5-6 évben, ez is mutatja az elköteleződésünket nemzetünkért, egyházainkért. [...] Volt idő, amikor a magyar nemzet szinte reménytelen helyzetben, részekre szakadva kereste az esélyt az életben maradásra. Amikor már nincs földi erő, amibe egy nemzet kapaszkodni tud, akkor jön a hit, amely erőt ad a felemelkedésre. A református hit lehetett

Messziről is az ünnepi istentiszteletet hallgatták

a remény a szétszakított nemzetrészek összetartására, és ennek gondolata itt született meg Debrecenben.”

A világban élő 821 millió éhezőre – közülük 151 millió gyermekre – hívta fel a figyelmet Juhász Márton, a Magyar Református Szeretetszolgálat ügyvezető igazgatója, hangsúlyozva: „Sáfárai vagyunk mindannak, amivel kötelesek

vagyunk a szeretet törvénye szerint segíteni a körülöttünk élő, ránk bízott rászorultaknak.” Az egység napi jelképre, a dús lombú fára utalva kívánta: „Legyünk gyümölcsstermő közösség, hogy velünk akarjon tartani a világ. Fel kell ismernünk, hogy a teremtett világban mi a mi felelősségünk, és azt is, mi nem az. A feladatunk, hogy Isten országát építsük a földön – a legnagyobbat, a világ

Sokan a Millenniumi szökőkút, a város újjászületését ábrázoló fénymadár mellett hallgatták a köszöntőket

Úrvacsoraosztás

megváltását Isten Jézus Krisztusban már elvégezte. Azt kívánom, adjuk össze talentumainkat, és Isten indítson bennünket cselekvő szeretetre.”

A tíz évvel ezelőtti ünnepünket idézte a zsinati tagok faültetése a Református Kollégium kertjében. A Kárpát-medence 65 egyházmegyéjének küldöttei szülőföldjükről hozott termőföldet szórta a tölgycesemete gyökerére, hogy közös földben növekedhessen.

Az ünnepi istentisztelet mind a Nagytemplomban, mind az előtte lévő Kossuth-téren nemzeti imánk együtténeklésével és úrvacsoraosztással zárult.

„A lelki egységünket öntöttük szervezeti formába ismét”

Maradékon a református parókiánkon épülő magyar óvoda alapkövének letételekor (június 28.) beszélgettem Halász Bélával, a Szerbiai Református Keresztyén Egyház püspökével az összetartozás, az egység jelentőségéről, valamint nyomasztó gondjainkról is. Az előzmények kapcsán szükségesnek tartotta elmondani:

– Hosszú évek után, 10 évvel ezelőtt, 2009. május 22-én volt az első nagy összejövétel Debrecenben, és most, 10 év után a második. Habár az öt éves évfordulóra is volt egy kisebb jellegű összejövétel Debrecenben, de most tízezernyi református gyűlt össze, nemcsak a Kárpát-medencéből, hanem több kontinensről is.

A református egyházunkban mindig megmaradt a lelki egység. Tehát nem mondhatjuk azt, hogy akár a Trianon előtti vagy akár a Trianon utáni református egyházban nem lett volna lelki egység. Ismerjük a XX. századi történelmi eseményeket: Trianonnal az újonnan meghúzott határok választottak el bennünket egymástól. Ezt követően az utódállamokban különböző egyházi szervezetekbe tömörültünk, és ma 10 egyházkerületben élünk a Kárpát-medencében. Minden országban többnyire egy jött létre, Magyarországon természetesen 4 egyházkerületünk van, Erdélyben pedig kettő, tehát két egyházmegye. Kárpátalján, Felvidéken egy-egy egyházkerületben élünk. A kilencvenes évek történései azonban ismét beleszóltak a történelmi Délvidék, így a reformátusság életébe is. A Jugoszláviai Református Keresztyén Egyház (JRKE) a '90-es évek folyamán kettészakadt, ugyanis nem a mi akara-

Halász Béla

tunk szerint történtek a dolgok. A délszláv háború hozadékaként Horvátország elvált Szerbiától, és ezzel egy újabb határ keletkezett közöttünk. Az ilyen történések természetesen nagy megpróbáltatásokat jelentenek egy közösség számára, így a református egyház számára is.

Tíz évvel ezelőtt a többi között a mi egyházunk is, a Szerbiai Református Keresztyén Egyház (SZRKE) – a JRKE jogutódjaként – ünnepélyesen aláírta a közös nyilatkozatot, miszerint a lelki egység mellett szervezeti egységben is szeretnénk élni. Hiszen egy nemzethez tartozunk, egy az anyanyelvünk, a hitvallásaink is ugyanazok, sőt mi több az egyházi jog sem különbözik nagyon egymástól. Valójában egy egyház vagyunk. Az egyházi vezetőink szükségét látták annak, hogy valamiképpen ezt szervezeti formába öntsük. Azóta is azon dolgozunk, hogy egyházainkat mind közelebb hozzuk egymáshoz, például az egyházjog területén, de az egyházi élet más területén is igyekszünk megvalósítani az egységet. Ebben a mai világban, amelyben élünk, nagyon nagy szükség van arra, hogy a keresztyének, és így a keresztyénségen belül a Magyar Református Egyház mind szorosabbra fűzze kapcsolatait. Tudjuk, hogy a XXI. század nagy kihívások elé állít bennünket. Ismereteink szerint a keresztyénség, gondolom, nemcsak a „harmadik világban”, hanem itt, Európában is elnyomott

helyzetben van, hiszen újabb és újabb ideológiák születnek, amelyek a keresztyén értékeket igyekeznek háttérbe szorítani. Ebből a helyzetből az *egyetlen egy kiút: az egység*. Mi, magyar reformátusok ezt felismertük, és én úgy érzem, hogy nagyon jó úton haladunk, hogy ezt az egységet erősítsük, és hogy ezzel is bizonyosságot tegyünk az egyház uráról: Jézus Krisztusról. *Csakis egy egységes magyar református egyház tud párbeszédet folytatni a katolikus egyházzal, az ortodox egyházzal, és így az együttműködésünk jobb lehet a többi felekezettel is.*

Püspök Úr, Ön ott volt Debrecenben a magyar református egység napjának valamennyi előrendezvényén. A Generális Konventen, az MRE közös zsinati ülésén is. Miben állapodtak meg, döntéseik mit jelentenek az SZRKE számára?

– Székely Károly főgondnok úrral együtt országos egyházunk képviselőiként vettünk részt a Generális Konventen (május 17.) és másnap a közös zsinaton. Egy újabb részt fogadtunk el az egyházjogból, amelyet mindegyik egyháztestnek a zsinati tanácsa és a zsinata jóváhagyott. Az egyházjognak a harmonizációjáról van szó. Valójában a lehetőségeink szerint szeretnénk egy olyan közös egyházjogot megalkotni, amely a

különbé országokban élő magyar reformátusok számára elfogadható lesz. Ez egy hosszadalmas munka, nem lehet egy zsinaton, egy közös zsinaton azt létrehozni. Mindnyájunk előtt világos, hogy az elmúlt 100 év nyomai mindmáig jelen vannak egyházi életünkben. Szerbiában élni nem ugyanazt jelenti, mint Ukrajnában, ahol kárpátaljai testvéreink élnek, vagy a Felvidéken, vagy Erdélyben. Külön országokról van szó, amelyeknek megvannak a világi törvényei, és logikus, hogy az egyházi törvényeknek alkalmazkodniuk kell az illető ország törvényeihez. Tehát mi nem hozhatunk olyan döntést, egyházi szabályrendeletet, amely nincs összhangban az adott állam alkotmányával, az alaptörvényével. Mint mondtam, ez nem megy máról holnapra, mert mi, keresztyének nem élünk légüres térben. A mi példánkat említtem itt a Délvidéken, Vajdaságban. Tudjuk, hogy Szerbiában élünk, és tisztában kell lennünk saját helyzetünkkel. Azt is tudjuk, hogy Szerbia lakosai a legutóbbi népszámláláson kifejezheték vallási hovatartozásukat is. Most nem külön a reformátusokról beszélek, hanem a protestánsokról általában. Köztudott, hogy a keresztyénségnek/kereszténységnek három nagy vonala van. A legnagyobb a római katolikus, utána az ortodox, és mi, protestánsok, akik különböző részekre szakadtunk. Tehát Szerbiának alig több

Püspökök az ünnepi istentiszteleten

mint fél (0,5-0,6) százaléka protestáns, és ezen belül, mi, magyar reformátusok még kevesebben vagyunk. Mi ebben az országban élünk, és természetesen ennek az országnak is van alkotmánya, vannak törvényei, és a mi egyházi alkotmányunk mint szabályrendeletünk is összhangban áll az ország törvényeivel. De mindenestre még sok mindenben lehet általános érvényű, valamennyiünkre vonatkozó egyházjogot megfogalmazni, közös jogi döntéseket hozni, mert valamikor is egy egyház voltunk. Trianonig egy országban éltünk, az Osztrák–Magyar Monarchiában, és közösek voltak az egyházi törvényeink. Habár én sokat beszélek az egyházi törvényeinkről, igaz, hogy nem ez a lényeg. Az egységre, annak megélésére vonatkozólag sokkal fontosabb a testvéri kapcsolat, az élő testvéri kapcsolat, olyan, amelyet átélhettünk Debrecenben is. Hiszen a Kárpát-medence minden gyülekezetéből érkeztek Debrecenbe vendégek, ahol együtt emlékeztünk, együtt imádkoztunk és együtt énekeltünk. Ezzel is kifejeztük, nemcsak a nemzetünk irányába, hanem a világ irányába is, hogy mi egy egyházhoz tartozunk, azon belül egy nemzethez. Hiszen tudjuk azt, hogy a Kárpát-medencében a Magyar Református Egyház nagyon beleépült a magyar kultúrába, a magyar irodalomba, mert a református egyházunk legnagyobb részben itt, a Kárpát-medencében óriási többségben magyar. Nem azt mondom, hogy nincs olyan református itt, a Kárpát-medencében, aki nem a magyar nemzethez tartozik. Vanak a Kárpát-medencében olyan részek és települések, amelyekben a reformátusoknak nem a magyar az anyanyelvük, de ez elenyésző. Tehát, amit mi ebben a majd 500 évben az egyházi élet terén lassan elértünk, az beivódott a magyar kultúrába, a magyar irodalomba. Azt is mondhatnám, hogy a reformátusság, a reformátussághoz és a magyarsághoz való tartozás szinte összeforrt, egybeolvadt. Saját példám is említhetem. Pancsova községben, Hertelendyfalván élek. A mi egyháztagjaink, de általában a magyarok is, akik nem reformátusok, tudják, hogy én református lelkész vagyok. Viszont a szerbeknek leegyszerűsítve én magyar pap vagyok, sőt, mi több, amikor Belgrádban voltam, a kormányzati épületben ültem egy kabinetben, és nagyon jól tudta az a bizonyos közéleti személyiség, hogy én ki

vagyok, mégis, amikor csörgött a mobiltelefonja, elnézést kért tőlem, és azt mondta a telefonba: „Bocsánat, itt van nálam a magyar püspök, majd felhívlak később.” Szerb nyelven mondta, természetesen. Nagyon elcsodálkoztam ezen, mert nagyon jól tudja, hogy református vagyok, és ő járatos is a vallástörténetekben.

Hosszú évszázadokon keresztül alakult ki ez a kötődés a magyarsághoz a református egyházban. Számunkra azért fontos, hogy megmaradjunk magyarnak, mert ez egyben biztosíték is, hogy nagyobb esélyünk van, hogy megmaradjunk reformátusoknak. Én mint szórványlelkész állíthatom, hogy első lépésként a magyar anyanyelvét veszíti el a gyerek, jórészt a családi és egyéb körülmények, környezeti hatások miatt. A második lépésben elvesz az egyház számára is. Erről nincsenek statisztikai adataim, de a több mint 30 éves szolgálatom alatt szerzett élettapasztalatom mondatja velem szomorúan, hogy ez így van.

Sorsfordító lehetőség is lehet az elmúlt tíz esztendő. A Magyar Református Egyház jelképes fájának gyökerei, szerteágazó ágainak lombzatai szinte ezt sugallják. A megannyi maréknyi termőföld, amelyet valamenynyien magunkkal vittünk 2009. május 22-én szülőföldünkről Debrecenbe, azóta élteti az egység szimbólumává lett fát, erősítve a hitünket is általa. Felemelő érzés volt ezt a helyszínen is megtapasztalni. A sokfelől jöttek jó része népviseletben, zászlókkal, egyházmegyéjüket, gyülekezetüket jelző feliratokkal vonult a Nagytemplom elé. Az SZRKE-ből nagyon szerény számban, egy busznyi vettünk részt a jelentős eseményen. A törésvonalainkat jelzi ez a viszonyulás? Ilyen körülmények között mit jelent/jelenthet az MRE egységnapjának ünnepe a délvidéki/vajdasági reformátusok számára? Mi a véleménye, mit tehetnénk azért, hogy ezt az egységet itt mi jobban megéljük?

– Elsősorban olyan egyházi vezetőkre van szükség, itt beleértve a lelkészeket is, református lelkészekről beszélünk, akik elhivatottak, akik nem a saját karrierjüket akarják építeni az egyházban, nem önzően állnak a szolgálathoz, hanem a közösségnek az érdekeit a saját egyé-

ni érdekeik elé tudják helyezni. Nos, ez nagyon sok esetben nincs meg. Arra hivatkozva mondom, hogy én vagyok az egyik legidősebb lelkipásztora Délvidéknek, aki még szolgálatban van. Tapasztalatom szerint nagyon sokszor nem a református népünkben van a baj, nem a református egyháztagok okozzák köztünk a szakadást, a konfliktusokat, hanem bizonyos egyházi személyek. Mondjuk ki: az egyházi vezetők azok, akik képesek kirobbantani a viszályokat, a vitákat, csakis azért, hogy ők abból egyéni hasznot húzzanak. Természetesen, amikor haszonról beszélek, akkor nemcsak anyagiakra gondolok, hanem más haszonra is. Nagyon elszomorító, hogy vannak olyanok közöttünk, reformátusok között, akik a Szentírást, Isten igéjét nem iránytűként, irányelvként hirdetik, tanítják, és nem is aszerint élnek. Ezt nem szabad palástolnunk, takargatnunk.

Új reformációra van szüksége az egyháznak. 2017-ben emlékeztünk meg a reformáció 500. évéről, és elfelejtettük, hogy a reformáció az nemcsak egy történelmi esemény, hanem újra és újra meg kell újulnunk. Sajnos, nálunk a Délvidéken ez kiváltképpen látható, mégpedig azért, mert csak kisközösség vagyunk. Szórványközösség voltunk még Trianon előtt is ezen a területen, nem csak Trianon után lettünk azzá. Itt sokkal jobban érződik az, hogy valamiképpen megrekedtünk valahol a *múlt időben*. Isten Igéje az mindig aktuális, viszont a történelem folyamán a körülmények változnak, noha Isten Igéje ugyanaz marad, és nekünk, lelki pásztoroknak úgy kell tolmácsolni, úgy kell hirdetni Isten Igéjét, hogy az része lehessen mindennapi életünknek. A *keresztyénség nem elméleti vallás*, mi, reformátusok külön ki szeretjük emelni: *a keresztyénség az nem egy elmélet. A keresztyénség életvitel, vagyis gyakorlat. Pontosabban: mindennapi gyakorlatná kellene válnia. Ennek hiányát kivált itt, a Délvidéken, Vajdaságban és Horvátországban élő reformátusok körében tapasztalhatjuk a leginkább. Keresztyén hitünk, vallásunk nem hatja át a mindennapi életünket. Úgy mond „vasárnapi keresztyénekké” válunk mindinkább, sajnos, már nagyrészt.* Sokan úgy gondolják: „Azért a templomban hetente egyszer, egy órán át keresztyénként igyekszem viselkedni, vagy esetleg a nagy ünnepeinkkor, amikor elmegyek a templomba...”

De utána, hogy mit csinálnak, hogyan viszonyulnak a presbitergyűlésekhez, a zsinathoz, vagy hogyan vélekednek az egyházzal, és miként igyekeznek az egyház javát előremozdítani – abból már sokszor hiányzik a keresztyén hozzáállásuk. Mert ránk, keresztyénekre nem jellemző a konfliktus, a veszekedés, a háborúság szítása. De sajnos ettől mi, délvidékiek nem vagyunk mentesek. Horvátországban szinte ugyanilyen gondokkal küszködik a mi anyaszentegyházunk, mint mi itt, Vajdaságban. A problémákat, a bajokat hasonló jellemű személyek okozzák.

Visszatérve a magyar református egység napjára Debrecenben nagyon is érződött a keresztyén egység megélése. Azok, akik ott megjelentek – jelképesen: kicsik és nagyok – valamennyien igenis imádkoznak és dolgoznak az egységért, az összetartozás erősítéséért. Szerte a Kárpát-medencében nagyon sok reformátust megismerhettem, olyanokat, akik híven követik Jézus Krisztus tanítását, és egyben továbbépítik az egység útját a jövő nemzedékek számára. Egy pillanatra sem téveszthetjük szem elől, hogy nem gondolhatunk önző módon csak a jelenünkre, a mi életünkre.

Debrecen számomra nemcsak azért volt nagy élmény, mert sok hittestvéremmel találkoztam, hanem azért is, mert reménységgel töltött el a keresztyén szellemiségben növekedő megannyi kisgyermek és fiatal jelenléte, az, hogy utánunk is jönnek olyan generációk, nemzedékek, amelyek szívügyüknek tekintik majd az egyházat, az örömhír, a keresztyén szeretet éltetését.

Napjaink valóságával szembeesülve, csakúgy, mint a múlt században, a szocializmus idején, az tapasztalható, hogy nem előnyös aktív keresztyénnek lenni. Mondjuk ki őszintén: Európában ha valaki komolyan megvallja, nyilvánosan vállalja a keresztyén hitét, legyen az katolikus, pravoszláv vagy református, teljesen lényegtelen, azon az emberen egyszerűen „átnéznek”, lenézik őt. Pedig mi azt gondoltuk, legalább is azt hittük az „úgynevezett” rendszerváltáskor (már amennyire rendszerváltásról beszélhetünk 2000 októberét illetően), hogy az minőségi változásokat hoz egyházi életünkben is. A rendszer bizonyos értelemben változott, de az emberek maradtak. Remélni szeretném, hogy mielőbb rádöbbenünk a keresztyén anyaszentegyházban, és így mi, re-

formátusok is, hogy nem elegendő csak külsőleg változtatni a dolgokon. Elengedhetetlenül szükséges, hogy az ember, így a keresztyén ember, tehát a református is, belülről, lélekben változzon meg. Ezt nevezzük mi, keresztyének egyházi nyelven megtérésnek. Sokak szerint ez „csak” egy kegyes kifejezés, holott a megtért ember az egy megváltozott ember, a Krisztusban újjászületett ember, akinek nagyobb hite és nagyobb reménysége van. Azért is fontos ezt napjainkban kihangsúlyozni, mert a nemzetünk sorsáról, a keresztyénség jövőjéről van szó. És mert mégiscsak a magyar református egységről beszélünk, és mi, reformátusok a magyar nemzet szerves részei vagyunk. De az sem mellékes, hogy mi egy olyan környezetben élünk, ahol a depresszió, a sötéten látás, a kilátástalanság uralkodik az emberek szívében hosszú évtizedek óta. A félelem az, amely rabul ejtette az időseket, de a fiatalok nagy részét is. De ha megtapasztaljuk és átéljük a krisztusi szeretetet, az kiűzi belőlünk a félelmet. A krisztusi szeretet megvallásával a félelem kiszorul mindennapi életünkéből. Mert mikor fél az ember? Amikor nagyon gyenge a hite, vagy ha nem hisz, akkor fél. A hitetlen ember joggal fél, és joggal aggódik, hogy mi lesz holnap, mi lesz holnapután. „Mi történik velem?” – kérdezi minduntalan önmagától. A hívő ember, aki tudatában van annak, hogy „mind életemben, mind halálomban nem önmagamé vagyok, hanem az én Megváltómé, Jézus Krisztusé”, teljesen másként néz a holnap elébe és a jövőbe. E keresztyén tanításnak kellene meghatároznia mindennapi életünket. Sajnos, mi gyarló emberek vagyunk, esendők, és nagyon sokszor nem ismerjük fel az igazi veszélyt, hanem a képzelt veszélyektől félünk. Felhoznék egy példát. Ma is érintettem az igehirdetésemben, Maradékon (2019. június 27-én), hogy a számok bűvöletében élünk. Számolunk és összehasonlítunk. Hát igen, tíz évvel ezelőtt többen voltunk, mint ma. A statisztika kegyetlen valóság. A '90-es években itt, Vajdaság területén több mint 480 ezren vallották magukat magyarnak. Ma, jobban mondva, a 2011-es népszámlálás szerint, ha jól emlékszem, körülbelül 253 ezren vallottuk magunkat magyarnak. Óriási a veszteség. Csak én mindig felteszem a kérdést is: „Vajon én most keresztyén vagy hitetlen ember vagyok?” Mert a keresztyén ember nem a

számok bűvöletében él, nem kezd el számolni, nem a matematikában, nem a statisztikában, hanem a Szentháromság Istenében hisz. Az ő kezében van minden hatalom égen és földön. És ha a kezében van minden hatalom, égen és földön, akkor nekem nem kell aggódnom. Még a statisztika, a számok miatt sem. Ezen kellene valamiképpen átlépnünk, és a keresztyének közötti egységet ápolnunk, küzdenünk, harcolnunk érte a Szentírás tanításai szerint. Nemcsak nekünk, reformátusoknak a Kárpát-medencében, hanem szerte a világban, hogy egységre törekedhessünk. Ezért mind szorosabbra kell fűznünk a kapcsolatainkat, hogy közösen léphessünk fel. *Ne szólamként hirdessük, hogy egységben van az erő, hanem cselekedeteinkkel.*

A nyugati misszió jelentőségét megtapasztalhatta a délvidéki reformátusság, jobbra az egyházon belül, a XX. század elején, a határok megváltozásával a trianoni diktátum után. Világi vonatkozásban szinte észrevétlenül működtek együtt a gyülekezeteinkkel a kilencvenes évek elejéig. A törésvonalak mintha kifejezettebbé váltak volna az ezt követő időszakban. Úgy tűnik, hogy a keresztyén missziók is tanácstalanok az újabb megpróbáltatásokkal szemben. Mit kellene tenniük, hogy újra eredményesek lehessenek, és hogy az örömhír, a szeretet hirdetésével annyira megerősödhessenek, hogy ne jelenthessen kihívást a migráció, a bevándorlás? Tudom, hogy az egyház ezt a kérdést egyedül képtelen megoldani. Más kérdés, hogy azok, akik döntéspozícióban vannak Európában és általában a világban, akik befolyásolhatják az életünket, hogyan viszonyulnak ehhez a kérdéshez. Felismerik-e a mindent megváltoztató lappangó veszélyt? Vagy valami egészen más lehet a háttérben? Mindennek ellenére, ha meg szeretnénk őrizni a keresztyén kultúránkat, az egységre való törekvésünknek új szerepet kell betöltenie az életünkben.

– Jogosnak érzem itt a kérdést is: „Miért torpant meg a keresztyén misszió, amely a XIX. században átgondoltan indult el, és szép eredményeket ért el?” Emlékszem, egyháztörténetből foglalkoztunk ezzel a kérdéssel annak idején. Ez nagyon régen volt, amikor még teológiára

jártam Budapesten. Máig érvényes, értékes magyarázatot kaptunk rá. Saját meggyőződésem, tapasztalatom is igazolta az akkor tanultak helytállóságát, ezért a magaménak is tartom.

Mi történt valójában a nagyon szépen elkezdődött keresztyén misszióval?

– Úgy tűnt, hogy néhány évtized után a keresztyénség „uralkodó” vallássá lesz a világban még a XIX. században. Minden jel szerint meghatározó vallás látszott körvonalazódni, mivel eredményesen tevékenykedett a keresztyén misszió. Hogy mégsem valósult meg, két egyház: a katolikus és a református példáján próbálom, kissé leegyszerűsítve, elmondani. Megjelennek a harmadik világban a bennszülöttek között a katolikus és református misszionáriusok. A református misszionáriusok Jézus Krisztusról beszélnek, a katolikusok úgyszintén. De ugyanakkor egymás ellen is beszélnek, jobban mondva uszítanak. És a szegény bennszülött pogány nem tudta mire vélni a dolgot. Egyazon Jézus Krisztusról beszél mind a két egyház misszionáriusa, meg a szeretetről, a megbocsátásról, az egymásra való figyelésről... Ha Jézus Urunkról beszél a misszionárius, nem mondhatjuk, hogy a háborúság, a konfliktusok, a viszályok, a veszekedések pártján van. Sehol, egy gyülekezetben sem kérdőjeleződött meg ez a kezdetben. Egy idő után a misszióban mégis megjelent, megrendítette a közösséget, és komoly problémát okozott. Mint láthatjuk, mára ez a kérdés sokkal összetettebb lett. Tessék megnézni, mi történik most a XXI. század elején. Az emberek azon kezdenek csodálkozni, hogy az iszlám ennyire előretört. Azt kérdezve, hogy létezik ez. Nagyon egyszerű rá a válaszem: az iszlám egységes. Az iszlám kihasználta azt az üres teret, amelyet a keresztyénség ott hagyott neki. Tehát ez a mi bűnünk, keresztyéneké/keresztyényeké. Nem szabad szépíteni, nem lehet azt mondani, hogy tévedés volt. Ez hiba volt! Én szeretem a dolgokat nevének nevezni. A keresztyének bűne az iszlám térhódítása a világban. Mert teret adtunk a különböző más vallásoknak, amelyek elfoglalják a mi területeinket. Nehogy azt gondoljuk, hogy ennek nem mi vagyunk az okozói. A többi között ezért van szükség a keresztyén egység megvalósítására.

A Kárpát-medencei és jórészt a világ reformá-

tussága 2009. május 22-én közös alkotmánnyal erősítette meg egységét. És lett ismét egységes magyar református egyházzá. Így tud egységesen betagozódni a világméretű keresztyén közösségbe.

Az ökumenikus együttműködés, az ökumené meghatározó lehet-e a keresztyén/keresztyén egység megvalósításában a felekezetek között? Ha az ökumenikus együttműködés jobb lenne az egyházak között, vagy ha újra át lehetne gondolni, szinte megreformálni, ahogyan Ön is utalt rá, megerősödhet-e a keresztyénség?

– Sohasem egy szuperegyházra gondoltam az ökumenizmussal kapcsolatban. Fiatalkorom óta, amióta egyházi jövőképpel foglalkozom, soha nem gondoltam, hogy az ökumené majd összegyűjti az összes keresztyént, és egy nagy egyházban, egy nagy szervezeti egységben, boldogan élünk. Úgy vélem: ez utópia. Utópia azért, mert mi azonkívül, hogy egy egyházhoz tartozunk, egy nemzethez is tartozunk, egy országban élünk, van valami családi háttérünk. Vannak hagyományaink, reformátusként mondom: *nem szent hagyományokra gondolok*. Nem azt mondom, hogy a hagyomány egyenlő a Szentírással, arról szó sincs, de bizonyos hagyomány van. A szokásaink is kialakultak. Például a mi kis délvidéki református egyházunkban, egyházközösségeinkben, gyülekezeteinkben különböző szokások alakultak ki – akár temetés, akár istentisztelet alkalmával stb. –, amelyekről már azt lehet állítani, hogy hagyománnyá lettek. Vegyünk egy példát: van, ahol az istentiszteletet a 90. zsoltár éneklésével zárjuk, máshol a nemzeti imánkkal, a himnusszal. Tehát ezek különböző helyi szokások, amelyek nem lényegesek sem az üdvösség kérdésében, sem a hit tisztaságának kérdésében. Ezek inkább úgymond *az egyházi szabadsághoz* tartoznak.

Az ökumené, szerintem, azt jelenti, hogy a keresztyén egyházak gyakorlatilag közösen lépnek fel bizonyos általános érvényű keresztyén érdekek megvalósításáért. Egy ország területén, így Szerbiában is, különböző történelmi egyházak működnek. A legnagyobb a szerb ortodox egyház, utána következik a római katolikus egyház, majd a szlovák evangélikus egyház, a negyedik

helyen vagyunk a keresztyének felsorolásában mi, reformátusok. Idesorolnám az iszlám és a zsidó közösséget is, mert bizonyos társadalmi kérdésekben együtt kellene működnünk, és egységesen kellene fellépünk. Akár a kormánzzal szemben is. Csak az a probléma, hogy nemcsak nálunk, Szerbiában nem valósul meg zökkenőmentesen az ilyen jellegű együttműködés, hanem Európában sem. Nem jobb a helyzet világviszonylatban sem. Egyszerűen még a saját érdekünkben sem tudunk egy keresztyén közösséget alkotni. Jóllehet, közösen kellene kimondanunk: hitünk szerint mi a megengedhető és elfogadható. Az ökumené a társadalomban való munkálkodásunkat, tevékenységünket kellene hogy jelentse az egyházjog érvényesítéséért. Ennek érdekében egységesen kellene kiállnunk. Én nem szeretem, amikor képmutatóan azt mondjuk: „Hát én keresztyén ember vagyok, vallásos vagyok, ezért semmi közöm a politikához. Szent ember lévén nem foglalkozom olyan csúnya dolgokkal, mint a politika.” Kérem szépen, a politika sem az ördögtől adatott, és mi, keresztyének konkrét társadalomban élünk, ahol többek között szükségünk van az érdekeink érvényesítésére. Ne legyünk annyira naivak, hogy nincsenek olyan érdekek, amelyeket másként nem, csak a politika terén tudunk érvényesíteni. Amikor megválasztottak püspöknek, interjút adtam egy szerb televízióknak. Az egyház és politika téma is terítékre került. A saját véleményemet

mondtam el erről, a fiatal műsorvezető adás után, mert élő adásban voltunk, azt mondta: „Ilyen őszintén még egyházi személy nem beszélgett velem.” És nem ismételte meg azt, amit én mondtam, vagyis hogy a református egyháznak, az én meglátásom szerint, igenis vannak politikai érdekei Szerbiában, és azt igenis képviselnünk kell. Természetesen minden egyháztagnak megvan a saját politikai akarata, mindenki arra szavaz, azt választ, akit támogatni akar. A mi politikai érdekeink nem egyenlők bizonyos pártnak az érdekeivel, különbséget kell tennünk. Amikor azt mondom, hogy vannak politikai érdekeink a társadalomban, az nem azt jelenti, hogy egy konkrét pártnak a tagjai kell hogy legyünk, vagy annak programját kellene elfogadnunk. Mert olyan párt, amely az egyház érdekeit képviseli tisztán, olyan nincs. Nem ismerek olyan pártot Európában (kevés kivétellel), amely a keresztyén értékeket képviselné.

Az Európai Unió alkotmányában sem egyértelmű a keresztyén örökség meghatározása.

– Igen. Az ökumenikus együttműködést éppen az ilyen jellegű kérdések esetében tartanám nagyon fontosnak. Az egyházi vezetőknek, sőt mi több a vallási vezetőknek ezeket a témákat kellene megbeszélniük, és a közös érdekeket egységesen képviselniük.

Visszatérve ismét a debreceni eseményekre és a református egységre, azért is örülök a többi

Debrecenben, visszaindulásra készülve

között annak, hogy az egységünk mind jobban erősödik, mert így egységesen nagyobb erőt képviselünk a társadalomban. Az egység „kirajzolódása” előtt is reformátusok is voltunk, de a megváltozott körülményekkel szilárdabbaknak látom a lehetőségeinket még a magyar nemzetben belül is. Azt gondolom, hogy nemcsak mi, a Szerbiai Református Keresztyén Egyház tagjai érezzük ezt, hanem a nagy egyháztestek is érzik ennek a súlyát és lehetőségét. Egységes kiállásunkkor jobban figyelnek szavunkra mind az egyházi, mind a világi méltóságok, mintha ezt külön-külön tennénk.

Maradékon egy jeles eseménynek voltunk a szemtanúi és részesei. Bizonyágtételként éltük át a magyar óvoda építésének alapkötetét. Mintha tetten értük volna a megújulás egy kis, de mégis meghatározó láncszemét. Tudjuk, hogy csaknem négy évtized után kezdődött meg újra a magyar nyelv intézményes oktatása a helyi iskolában, a 2015-ben megnyílt összevont tagozaton, az alsósok számára. Az óvodai nevelés már előtte elkezdődött a református parókiánkon, miután a fiatal lekipásztor, Halász Dániel 2012-ben megérkezett a családjával. Reménykeltő ez a támogató összefogás, amely az óvoda építését övezi. Sokat jelenthet nemcsak Maradéknak, hanem a Szerémségben élő magyaroknak és mindazoknak, akik újra szeretnék tanulni anyanyelvüket, vagy meg szeretnének tanulni magyarul, minthogy erre is van példa. Jó lenne, ha a környező falvakból is ide tudnának járni a gyerekek, és ha mielőbb megoldanák az utaztatás kérdését. A gyerekek nagyobb számú jelenlétével erősödhet meg a magyar óvodai központ Szerémségben. Az eddig elérték alapján, az alapkötetével együtt, mint ahogyan azt Ön is kiemelte, erre minden esély adott a magyar kormány határozott, valamint a vajdasági, tartományi és a szerbiai kormány támogatásával.

– Nos, Maradék egy gyakorlati példa. Jelzi, hogy az egyház a közösség szerves része. Nem a közösségtől való elkülönülés a lényeg, tehát nem azt jelenti, hogy egy gyülekezetnek, legyen olyan kicsi is, mint a maradéki református gyülekezet, gettóban kell élnie. Maradék bizonyítja:

keresztyénségünket, reformátusságunkat igenis a környezetünkben kell megélnünk, és erről kell bizonyosságot tennünk. Jellemző Maradékra, a maradéki igaz kis gyülekezetünkre az összetartás, nem tört ki „háborúság” közöttük. Habár tudjuk, hogy kisebb közösségekben is történtek már komoly összetűzések. Maradékon egységes a gyülekezet. Bár voltak próbálkozások ennek megtörésére. Kívülről, úgymond „oldalról” igyekeztek megbontani ezt az egységet, soha sem sikerült nekik. A maradékiakat nemcsak az utóbbi tíz évben, hanem korábban is jellemezte az egység. Keresték egymást, és egymásra találtak. Egymásba kapaszkodtak, és annak ellenére, hogy Maradék Vajdaságban a legkisebb települések közé tartozik, mégis fennmaradt itt a református gyülekezetünk. Fennmaradt, és jellemző rá, hogy a fiatalok nem hagyják el Maradékot. Nem is tudnék olyan fiatalot megemlíteni, aki elhagyta volna ezt a közösséget, és elment volna Németországba, Nyugatra, ami mostanság „divatban van”. Pedig nekik is megvan a lehetőségük a magyar állampolgárságra, vagyis a kettős állampolgárságra. Ezért is látom úgy, hogy ez a közösség valamiképp szilárd talajon áll. Az igaz, hogy nem mondhatjuk, hogy Maradékon a gyülekezetünk az elmúlt 120 év alatt számbelileg nagyon megnövekedett volna, de azt sem mondhatjuk, hogy annyira veszített volna tagságából, mint az „ügynevezett” nagy gyülekezeteink és a többi református gyülekezetünk. Ez egy nagyon érdekes jelenség, itt van közel Újvidék, az ottani összetett helyzet, amire lehet találni magyarázatot. De ne felejtjük el, Vajdaságban, Szerbiában élünk, tehát az életfeltételeink körülbelül ugyanazok. De ha van egy olyan egység, mint amelyet ez a maradéki kis közösség megmutatott, az a jövőnk megmaradásának záloga. Nemcsak az utolsó esztendőkből volt látványos a növekedés, hanem azelőtt is valamiképpen, hiszen fennmaradt ez a közösség. Emlékezetem szerint 1978-ban szűnt meg a magyar oktatás Maradékon. Néhány éve, az összefogásnak köszönhetően, újra indult magyar osztály. Természetesen egy ilyen kis közösségben csak néhány gyerekről van szó. De akkor is, ez eredmény. Hiszen azt jelenti, hogy ezt máshol is meg lehetne tenni. Csak az a kérdés: van-e hozzá elég hitünk? És ha van hozzá elég reménységünk, akkor kellene

hogy legyen elég akaratunk is! Hogy visszafordítsuk ezeket a negatív dolgokat, amelyek gyülekezeteinkben, egyházainkban történnek. Ahhoz elsősorban *egységre* lenne szükség. Úgy érzem, hogy jelenleg semmi sem tudná ezt az egységet megbontani Maradékon, annak ellenére, hogy kevesen vannak, mégis majdnem minden református rendezvényen képviseltetik magukat a Kárpát-medencében. Érdeklí őket az egyházi élet, a falu határain kívül is, tehát nemcsak ebben a kis faluban gondolkodnak, hanem ők valóban érzik, hogy a Kárpát-medencéhez tartoznak.

Püspök Úr, a többi gyülekezet hogyan viszonyul a maradéki gyülekezetünk eredményéhez? Elvártuk volna, hogy ezen a történelminek is minősíthető eseményen jelen legyenek legalább azoknak a gyülekezeteknek a képviselői, amelyekben szintén működik óvoda.

– Különböző okoknál fogva, különböző kifogásokkal jó néhány nagygyülekezet nem képviseltette magát Maradékon. Nem vagyok ítélő bíró, és ne tessék az én szavaimat bíraskodásnak venni, de ez is mutatja, hogy mennyire érdekel bennünket az *egység*. Teljesen eltérő példát hoznék fel, hogy érzékeltessem, mire is gondolok. A hertelendyfalvi katolikus imateremnek a Szentháromság ünnepén (Festum Trinitatis, az egy Isten – az Atya, Fiú, Szentlélek – ünnepét a pünkösöd utáni első vasárnapon tartják) van a búcsúja. Ha csak tehetem, én mint református, odamegyek, és a legtöbbször megtehetem, mert a Szentháromság vasárnapjának délutánján tartják. A református híveink tiszteletüket teszik abban a kis közösségben, mert a katolikusok Hertelendyfalván még nálunk is kevesebben vannak. De azért, mert egy a hit, egy a keresztség és egy nemzethez is tartozunk, mi ezt megteesszük. Maradékon is a hertelendyfalvi gyülekezetünk képviseltette magát, mi lehettünk a legnagyobb számban ideérkezett delegáció. Mi jöttünk el legtöbbször az óvoda alapkövetelésének az ünnepségre, mert érdekel bennünket Maradék. „*A világ arról fog megismerni benneteket, hogy hozzám tartoztok, ha szeretni fogjátok egymást*”, mond-

ta az Úr Jézus Krisztus. És ezt az Igét említve én azért feltenném a kérdést: *Mennyire szeretjük egymást, ha nincs hitünk egymásban?* Tessék elképzelni, ha én azt mondanám a kisunokámnak: Nagyon szeretlek téged kisunokám, de nincs időm rád. Azt gondolom, hogy mi, reformátusok valamiképp eltávolodtunk mind a hitvallásainktól, mind a Szentírástól az életgyakorlatban. Nagyon szépen tudunk mi prédikálni, nagyon szépeket tudunk mi mondani a szószékről, de az a kérdés, hogyan tudunk mi „lent” élni az emberek között, a testvéreink között. Nagyon nagy kérdés, és erre, azt mondhatom, hogy így van, ahogy van, sajnós. Való igaz: Isten kegyelméből, Isten irgalmából élünk. De ha az alapvető bibliai tanításokat nem tartjuk be, akkor mi lesz velünk? Nem is merek rágondolni, ezért kell imádkoznunk, hogy megtérjünk, és tényleg a szeretet útjára lépjünk, mert ez a nagy érdektelenség, ami uralkodik az emberi szívekben, akár az egyháztagokról, akár az egyházvezetőkéről beszélünk, nem vezethet jóra. Annyira ne érdekelne bennünket: mi van az én testvéremmel?! Bizonyára ismerjük a testvérgyilkosság történetét az Ószövetségből. Káint megkérdezte az Úr: „*Hol van a te testvéred, Ábel?*” Ő így felelt: „*Hát őrzője vagyok én a testvéremnek?*” Ezzel nem azt akarom állítani, hogy mi őrzői vagyunk a maradékiaknak, de hát azért mégis testvéri közösségben kell hogy éljünk. Ezt a jézusi tanítást kell továbbvinnünk, és ezt kellene a gyakorlatban megvalósítanunk. Az egyházban nem az a lényeg, hogy mit mondok én, mint mondasz te, mit mond ő, az egyházban az a lényeg, hogy mit mond az Úr. A problémát az okozza, hogy mindig az a legfontosabb, hogy mit mondok én, meg hogy gondolom én. Meg esetleg, hogy gondold te, hogy gondolja ő. Ez egy nagyon is téves út, nem lesz jó, ha sokáig járunk rajta. Nagyon remélem, hogy megváltozik ez a helyzet, mert a XXI. század, amelyben már jól benne vagyunk, arról fog szólni, hogy mi, európaiak – de beszéljünk külön a magyarokról – vagy megerősödünk mint keresztyének, vagy eltűnünk – nyomatékosított beszélgetésünk végén Halász Béla, az SZRKE püspöke.

Marton Árpád

Te és a táj

Ez csak egy girbegurba út
két szerb falu között.
Az első téli szél ma fúj,
de napba öltözött

szerte a tágas láthatár.
Mert rejtőzködve bár,
errefelé a nyár örök,
és mindig visszavár.

E táj lelkedben él, amíg
kint tombol szél s a fagy.
Mindig csak nyárhargon zenél,
s te mindig benne vagy.

Dél a keresztúri temetőben

A napsugár a sírokon
oly otthonosan, mint rokon
családi ház szobáin,

körüljár, lágyan elterül,
s a nyár búcsúfénye megül
korhadozó fejfáin.

Lásd, egy a lét s a pusztulás,
s az életed tán semmi más:
egy perc a világorán,

jöttél, láttál és visszaintsz –
örökléted, íme: volt, nincs
sorsnak napfordulóján.

Kazlakba gyűjtesz percekét,
de jól tudod, hogy nem lehet:
nem birtokod a minden,

bánkódsz, örülsz és lelkesülsz,
míg az őszi avarba tűnsz.
Egy szellő, s nyomod sincsen.

Állókép

Carsten Kümmelnek

Mint filmben: laposan dőlnek a fények.
Magnéziumsárgák, higanykékek.
Távol a folyókanyarban
lángol az ősz ezer alakban.
Állsz az út szélén, s áll az idő.
Örök képkocka egy némafilmből:
peregnek percek, esztendők múlnak,
s te határában Szerbkeresztúrnak
töretlen állongsz. Léted befonja
idő-ökörnyál. Lettél ikonja
fölfoghatatlan magadnak.
Melletted autók haladnak.
Állsz keresztútján néma határnak,
igézetében az örök nyárnak.

Ítélet-idő

Csillapodj, szívem, ez még nem tavasz.
Ködös, kétértelmű életszakasz.
Egyhangú, opálos esőben áznak
kaszálók, vetések, falvak, házak,
s a pipacsút a két falu között
világnagy bánatba öltözködött.
Hosszabbra nyúlnak a távolságok,
csontig hat szél és eső, és álnok
madarak vijjognak csontágak közt –
magadra maradsz a halállal szemközt.
Vándorköpenyed arcodba csapja
jéghez, végleg magára hagyja
kifosztott házként a földet az élet.
Didereg test és vacog a lélek.

Tévedések színjátéka

Harmadik rész

Makacsul tartja magát az a hiedelem, hogy a magyarságnak nincsenek rokonai, vagy ha vannak is, azok nagyon messze találhatók, és kis létszámban, szétszórta élnek, ezért jelentőségük a nagyvilágban igen csekély. Ismert dolog a gazdag és a szegény rokon esete. A szegény rokon szeret hivalkodni gazdag és tekintélyes rokonaival, a gazdag rokon hallani sem akar szegény rokonairól. Ez természetes, hiszen mindenki fölfelé igyekszik jutni az elképzelt ranglétrán, aki pedig fönt van, fél attól, hogy egy lépcsőfokkal is lejjebb csússzon. A magyar sem kivétel ez alól a szemlélet, magatartás alól. Ennek a megértéséhez nincs szükség különösebb szellemi képességre; ez a jelenség ugyanis életünk egyik mozgatórugója, illetve a meghatározó velejárója, sajátossága. Nem csoda, hogy sokan hitetlenkedve, fanyalogva fogadták a hírt a finnugor rokonságról, még tudósok és művészek is. Pedig ez a valóság, legalábbis nyelvi vonatkozásban bizonyosan. Bizonyított tény ugyanis, hogy a magyar nyelv a finnugor nyelvcsaládból vált ki egykor. „A nyelvrokonság ismeretőjelei, bizonyítékai azok az egyezések, amelyek nem a véletlen szeszélyéből származnak, nem is kölcsönzésen alapulnak, hanem egy ősi közösségre, egy közös alapnyelvre utalnak.” (Dr. Zsirai Miklós) A magyar tél mordvinül: tele, finnül: talvi; de a finnugornak nevezett nyelvekben a fontosabbnál fontosabb egyezések egész sorát, tömegét találjuk. „Finnugor eredetű tőszavaink száma kb. ezerre tehető. Ezek nemcsak számuknál fogva, hanem jelentésüknél fogva is becsesek. Szókincsünk legfontosabb rétegét, mintegy annak központi magvát alkotják.” (Hajdú Péter) „Mi több ezer évvel ezelőtt váltunk el finnugor nyelvrokonainktól, ősi nyelvörökségünk korántsem lehet akkora, mint a sokkal később szétszakadt szlávoké.” (Dr. Zsirai Miklós) Illik tudnunk azt is, hogy a finnugor alapnyelvet beszélő társadalom a mai Oroszország északkeleti sarkában élt, a Káma és a Volga folyók egyesülése körül, innét rajzottak szét a történelem folyamán. Ma a magyaroknak, a finneknek és az észteknek van saját államuk, a többieknek nincsen.

A magyar szókészlet elemei közül finnugor eredetűek: én, te, ő, mi, ti, ők, ez, az, ki, mi, fej, haj, szem, fül, száj, fog, nyelv, torok, mell, szív, ér, vér, epe, máj, lép, kéz, ujj, íz, ég, menny, hold, csillag, felhő, köd, víz, tó, ár, hab, eb, ló, nyúl, róka, nyuszt, egér, kígyó, híd, holló, fajt, fogoly, fecske, varjú, daru, hattyú, méh, lepke, féreg, nyú, szú, szarv, toll, szőr, fészek, méz, fa, gyökér, tő, kéreg, ág, levél, fenyő, szil, nyár-, hársfa, fű, rügy, kő, vas, arany, ezüst, ólom, ón, tűz, hamu, ősz, tél, tavasz, van, lesz, él, hal, eszik, iszik, hál, alszik, kél, ad, tesz, vesz, jön, megy, mond, hall, néz, tud, ül, áll, esik, fut, kap, hagy, fázik, fél, fon, szó, varr, mos, süt, főz, szel, szül, vén, ó, új, kemény, lágy, könnyű, hosszú, lassú, jó, édes, keserű, savanyú, egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét, nyolc, kilenc, tíz, húsz, férfi, nő, fiú, leány, meny és még sok más. De nemcsak szavak, hanem néhány rag is utal a nyelvrokonságra (pl. a birtokos személyragok).

A törökökkel való rokonság gondolatát még nagyobb ellenkezés fogadta, mint a finnugor rokonságét. Nem csoda, hogy nyelvészeink és történészeink nem is foglalkoznak ezzel. Legföljebb azzal intézik el, hogy egy kalap alá veszik török eredetű szavainkat a latin, német és szláv jövevényszókkal. Pedig nyilvánvalóan tévednek. Mert míg az előbb említett jövevényszavak főleg főnevek, ige és melléknév alig akad köztük, addig a török eredetű szavaink között igen sok ige és melléknév található, sőt még a rokoni kapcsolatokra utaló szó is. Az is tény, hogy a régi magyar nyelv ugyancsak kedvelte az igeneves szerkezetet, mint ahogy ezek a szerkezetek még most is fontos sajátosságai a török nyelvnek. Aztán elgondolkodtató az is, hogy a finnugor nyelvek a magyaron kívül nem ismerik sem a hangrendet, sem az illeszkedést. Ez viszont a török nyelv egyik fő sajátossága, úgyhogy ebben a tekintetben a magyar nyelvet akár törökösnek is nevezhetjük. De nézzük a török eredetű szavainkat: bika, ökör, tinó, borjú, kos, gyapjú, disznó, ártány, karám, író, sajt, túró, tyúk, tarló, búza, árpa, eke, sarló, alma, körte, gyümölcs, som, dió, bor, szőlő, bor-

só, törvény, tanú, bélyeg, tolmács, bér, kölcsön, ír, betű, szám, ok, táltos, bölcs, atya, apa, anya, bátya, bácsi, néneje, néni, kicsi, öreg, bájol, bátor, iker, olcsó, oroszlán, báj, béka, balta, boszorkány, befejez, bő, betyár, bölcső, bicsak, bicska, bilincs, pogácsa, béklyó, bocsát, buzogány, bot, borít, bőrök, bögöly, búvós, zseb, dzsida, zsiger, zsvány, csibe, sátor, csalit, cseng, csipa, csifang, csárda, saru, csat, csősz, sólyom, sereg, csavar, csiga, csiriz, csizma, csizmadia, csuka, csutora, csutka, csók, csökken, dada, tambura, dara, dob, tar, deli, tenger, tere, teker, tér, tarka, dikics, tengely, dereglye, süllő, dívány, díj, térd, dolmány, tűr, dohány, dandár, tűr, dől, ernyed, őrl, késik, kelengye, illik, kaszabol, kérődzik, arat, szár, szökik, kapar, tár, gyárt, gyűjt, gyúr, játszik, gyötör, gyűlöl, ér, bízik, borít, bosszant, őrl, kölyök, levente, mámoros, szakáll, tömény, gyarló, szárny, szerte, orv, sok, árok, talp stb.

„Minden nép érintkezik történelme folyamán más népekkel. Tanul tőlük, s szavaik közül sokat átvesz. Így a mi őseink is igen sok szót vettek kölcsön más népektől. Már a honfoglalás előtt számos szót vettünk kölcsön a török népektől. E szók zöme a műveltségi szavak körébe tartozik, élénk bizonyosságául annak a mélyreható gazdasági és kulturális hatásnak, melyet a törökség népünkre gyakorolt.” (Balázs János) Talán ennél többről van szó, mert nemcsak szavakat vettünk át, hanem szerkezeti elemeket is, és nyilván az sem véletlen, hogy a mai magyarság ősei még a honfoglalás előtt ezekből a jórészt török nevű törzsekből állt: Magyar, Nyék, Tarján, Jenő, Kürt-Gyarmat, Kér és Keszi; a vezérek nevei pedig: Álmos, Előd, Ond, Kond, Tas, Huba és Töhötöm. Ha őseink akkor csupán magyar nyelvűek voltak, akkor miért nevezték magukat török szóval? Mint ahogy az sem lehet véletlen, hogy miután ez a hét törzs a török kabarokkal kibővülve a Kárpát-medencébe érkezett, és innen indult kalandori körutakra Európa-szerte, magát türköknek (törököknek), ill. onoguroknak nevezte, *on* ugyanis törökül tizedet, *og* vagy *ok* pedig nyilat jelent. Ebből az utóbbi szóból lett aztán a francia *Hongrois* (kiejtve: ongroá), a német *Ungarn*, az olasz *Ungheres* és a latin *Hungaria*, mely még ma is az ország hivatalos neve. Hogy mióta nevezik a magyarokat magyarnak, ezt csak a nyelvészek és talán a történészek tudják. Talán az is lehet, hogy a finnugor alapnyelvű népesség egy része még az őshazában találkozhatott kalandozó török fiatalemberekkel, akik közül sokan beháza-

sodhattak a finnugor nyelvű családokba; és bizonyos idő múlva, amikor az a finnugor ősközösség egy része keletre, más része nyugatra indult, a délebbre élők török vezetéssel vagy az említett házasságból született, de törökül tudó vezetőikkel dél felé vándorolt. Ehhez nagy bátorság kellett, amelyből a törökség sohasem volt híján, délen ugyanis mindenütt harcias török népek voltak, s azok akárhonnan nem engedtek volna arra felé vándorolni. Ehhez az kellett, hogy a vándorló népesség tudjon velük szót érteni, és így végül beilleszkedhetett a Kazár Birodalomba, valahol a Kaukázus északi lejtőin.

Szinte bizonyosra vehető, hogy a jövevényszavak nagy többsége a kereszténység fölvétele és a királyság megalapítása után került, és pedig túlnyomórészt főnévként, a magyar nyelvbe.

Latin jövevényszavak: templom, érsek, kápolna, oltár, plébánia, professzor, papíros, kártya, tábla, akác, petrezselyem, téglá, párdúc stb.

Német jövevényszavak: herceg, frigy, páncél, boglár, kastély, torony, erkély, zsákmány, kaland, kacagány stb.

Szláv jövevényszavak: király, ispán, nádorispán, megye, vajda, kereszt, barázda, mezsgye, ugar, parlag, rozs, zab, gabona, kalász, korpa, szalma, bab, jászol, pajta, iga, kovács, takács, mészáros, vödör, szent, pap, barát, karácsony, szerda, csütörtök, péntek, pince, asztal, zár, kulcs, konyha, szalonna, déd, unoka, baba, mostoha, koma, család, cseléd, szolga, szomszéd stb. A családi életre vonatkozó szavak azt feltételezik, hogy a magyar jobbágyok és a szláv jövevények közt bensőséges viszony is kialakulhatott. Ezt a viszonyt a közös munka és a szomszédság révén – nyelvtani kifejezéssel élve – mellérendelőnek nevezhetjük. Később aztán, főleg a Mohácsot követő vészterhes időkben, ez a viszony alaposan megváltozott, mert alárendelővé vált, mint amilyen a német jövevényekkel kezdettől fogva mindig is volt. Nem csoda tehát, hogy a német és a szláv jövevények inkább rokonszenveznek egymással, mint a törzsmagyarokkal. Tőlük azonban még ma is van mit tanulni és átvenni. Csak most már nem szavakat, hanem magatartást. A délszlávoktól pl. a kitartást, az alkalmazkodóképességet, a komolyságot, a rokoni összefogást, a kapcsolatok fenntartását, az egyensúlyra való törekvést és a kiegyensúlyozást. Ezek mind a felnőtté válás ismertetőjelei.

Talpra állni bilincsből is lehet, de kiegyensúlyozni már nem.

Naplójegyzetek VII.

A kutya és a hatodik érzék

Sok mindent megmagyaráz az emberi tudomány, de nagyon sok mindent nem tud. Egyelőre – mondják az optimisták. Csakhogy minden új tudás egy újabb ismeretlenre nyit ajtót. A mindennapokban is így van ez: ha egy épület addig bezárt ajtaját kinyitjuk, rájövünk, hogy az ajtó nyitva ugyan, de amíg töviről hegyire be nem járjuk, semmit sem tudunk arról, hogy mit rejt magában az épület.

Nemrégiben hallottam, hogy a kutyák értelmi képességeit etológusok tanulmányozzák, azt kutatják, hogy a kutya hogyan gondolkodik. Kísérletekkel modellezik a viselkedését. Mi ezeknek a kísérleteknek a viszonyítási alapjuk? Az emberi gondolkodás és viselkedés. Bizonyos, hogy sok szép eredményt érnek el így is. Csakhogy a kutya érzékelése sok tekintetben felülmúlja az emberét, úgy is mondhatjuk, hogy többet tud, lát és hall, mint mi, emberek. Erre utal az a mindennapos jelenség is, amelyet „a gazda hazaérkezése” címszóval illethetünk.

Fickó kutyánk például már jó néhány perccel azelőtt, hogy a hazatérő családfő autójának berregése hallható, a lámpájának a fénye látható lett volna, izgatott, kapu előtti várakozással jelezte a hazaérkezés közelségét. Megnéztem egyszer az órát, hogy hány perccel a megérkezés előtt kezd el figyelni, várakozni a nevezetes eseményre. 3-4-5 perccel azelőtt már, hogy a gépkocsi megállt volna a ház előtt. Annyi bizonyos, hogy emberi érzékszervekkel, emberi füllel még semmire sem lehetett következtetni. Valószínű, hogy a kutya sem a fülére alapozta meggyőződését.

Erre mutat egy általam nemrégiben olvasott, ehhez hasonló történet is: egy család a vasúti sínek közelében lakott. Az egyik családtag egy távolabbi városban élt, és amikor hazajött, mindig vonattal érkezett. Ha rajta volt a közelben elhaladó vonaton, a család kutyája félreérthetetlenül ugatni kezdett, jelezte az érkezését. Az édesanya melegíteni kezdte az ebédet vagy a vacsorát, hogy mire az állomásról hazaér a fiú, asztalhoz

ülhessen. A kutya tévedhetetlennek bizonyult, sosem vezette félre a családot. Nyilván nem a fülével „dolgozott”, hiszen a vonat ugyanúgy zakatolt, akár rajta volt a fiatalember, akár nem.

Lenne tehát a kutyáknak, ezeknek az általunk olyan régóta és olyan jól ismert háziállatoknak egy olyan érzékszervük, amelyről nekünk fogalmunk sincs? És esetleg olyan messzire elható jeleket adnak ki magukból az élő szervezetek, így például az emberi is, amelyeket a kutyák fel tudnak fogni, de mi magunk nem?

Miért ne? A tudomány persze botorságnak, fantasztikumnak tart minden ismeretlen jelenséget mindaddig, amíg valaki egy készülékkel be nem fogja, mérhetővé nem teszi azt. A rádióhullámok is ősidőktől léteztek, már akkor is, amikor még nem találta fel az ember a rádió adó-vevőt, sem a mobiltelefont, sem a televíziót, sem a számítógépet.

Újabban pedig már olyan szerkezetek is születnek, amelyeket az emberi gondolathullámok, agyhullámok vezérelnek. Egy csíkszeredai diák például nemrég nagy sikert aratott azzal, hogy gondolat irányította művésztagokat készített. A szerkezet, amelyet a művésztagba beépített, képes felfogni tulajdonosa gondolatát, sőt engedelmeskedik is a gondolatban kiadott parancsának.

– Most felemelem a kezem – gondolja a művész tulajdonosa, és a művész megmozdul, és tényleg felemelkedik. Akár az igazi. Ugyanígy működnek már világszerte az emberi gondolattal irányított robotok is. Pedig még szinte eleven az a határozott, tudományos álláspont, hogy a gondolatolvasás lehetetlen, ilyesmiről beszélni is szélhámosság.

Nem az, csak kell hozzá egy bizonyos hatodik (vagy hetedik?) érzék.

De ha ezt a hatodik érzéket már egy diák is be tudja építeni valamely műszerbe, akkor nem vagyunk messze attól, hogy általános gyakorlattá legyen a gondolatolvasás.

Hogy ez a gyakorlat mi mindenre adhat lehetőséget, abba jobb bele sem gondolni.

Az a bizonyos hatodik érzék

Annak megfejtésére, hogy honnan és miért tudhatja a kutyas, hogy a gazdája érkezőben van, noha ezt még a mi érzékszerveink nem jelzik, azt a magyarázatot találhatjuk például, hogy a kutya érzékeli, fel tudja fogni az agyhullámokat, amelyeket a közelő gazda gondolatai okoznak, és ezekből tudja előre, hogy várható a megérkezése.

– Olyan messze hatóak lennének tehát az agyhullámok? – kérdezhetné kételkedve valaki. Hiszen a felfogásukra szerkesztett készülék, az EEG, az elektroencefalográf csak egész közlelrl képes érzékelni őket.

De mi, akik nap mint nap csendben imádkozunk, azaz gondolataink segítségével társalgunk a Jóistennel vagy az őrangyalunkkal, úgy hisszük, hogy imádságunk célba ér, és ennek bizonyítására mindannyian számos esetet fel is tudnánk sorakoztatni. Ezért tulajdonképpen nem ütközünk meg azon a feltételezésen, hogy az emberi gondolat messze ható, nagy távolságokat is képes áthidalni.

De vannak ennél bonyolultabb jelenségek is. Történt például, hogy a családfőnk munkát kapott, és emiatt korábbi szokásától eltérően már a délelőtti órákban el kellett indulnia otthonról. Fickó kutyánk annyira zokon vette, hogy ezek után a gyerekekkel való délutáni hazaérkezéséig egyedül kell őriznie a házat, hogy a gazda távozásakor hangos vonyításba fogott, amely szinte a buszmegállóig, jó 500 méteren át elkísérte férjemet. A munkahelye csupán három buszmegállónyira volt tőlünk, a közeli művelődési ház igazgatója lett. Egyik nap, amikor beért, azzal fogadták a munkatársai, hogy vendége érkezett, ott várja az irodája előtt. Be sem kellett azonban mennie, hogy meglássa, ki lehet az a nem várt vendég, mert a ház aytájában farkcsóválva megjelent Fickó kutya.

Hogy került oda? Honnan tudta, hogy hol van a művelődési ház? Hogy tudott hamarabb odaérni, mint a busszal utazó gazda? Ezekre a kérdésekre nincs válasz. Miután a gazdi felszállt a buszra, a szimat nem vezethette a kutyát, a buszon pedig szokása szerint végig a hátsó ablaknál állt – három megálló kedvéért nem érdemes beljebb menni –, mégsem látta, hogy futott volna a busz után Fickó. De nemhogy utánafutott, meg

is előzte azt, mert hamarabb beért a művelődési házba, mint az igazgató úr. Ott gondosan körbeszaladt, lekáderezte a színházteremben próbáló iskolásokat, végigjárta a színpad zezugait, aztán izgatottan kifutott az udvarra, be az irodák folyosójára, jó szokása szerint felágaskodva megcsapkodta a kilincseket, azaz benyitott minden irodába, végül a folyosó végén, a gazda bezárt aytájánál megnyugodott, lehasalt, és nyelvét lógatva, lihegve megvárta annak megérkezését.

Ha megelőzte a buszt, honnan tudta, hogy hol fog leszállni a gazda? Kiszimatolta az előző napi nyomait – hangzik erre a materialista válasz. Tehát kiemelkedően finom szaglása kell hogy legyen a kutyának, ha a forgalmas főút kipufogógázai közepette 24 órával később is érzékeli abból a néhány előző napi cipőnyomból, hogy itt kell kereszteznie az úttestet, és befordulnia az udvarba, a gazda munkahelyére.

Persze hivatkozhatnék azokra a történetekre is, amelyek a nem kívánt cica távoli vidékre szállításáról szólnak. A zsákba kötve harminc-negyen kilométer távolra elszállított és ott szabadon engedett négy lábú néhány nap múlva csapzottan, éhesen, fáradtan, de hazaérkezik, és boldogan dörgölődik a tőle megszabadulni vágyó háziak lábához.

Hogyan talált haza? Milyen érzékszerve foghatta az adást? Annyi dimben-dombon, községen, városon át mi közvetítette számára az otthon kisugárzását?

Bizony, ha ember módjára nem is tud gondolkodni még a legokosabb állat sem, de enélkül is sok olyasmire képes, amire mi, emberek nem, és amit még sem felfogni, sem megmagyarázni nem tudunk.

Hátha nem késő még

A főút melletti kis zöldségüzlet bérlője vagy tulajdonosa, a mindig mosolygós fiatalember rosszkedvűen áll a pult mögött. Sápadt is, fáradtnak is tűnik, de az áru is kevésbé frissek, mint ami nála megszokott. Több hónapja is van, hogy nem tértem be hozzá vásárolni, mert mindig sielve megyek hazafelé, és mindig annyifélet kell venni, hogy inkább leegyszerűsíttem a dolgot, és betérek valamelyik üzletközpontba. Szívből és meggyőződéssel támogatom a hazai kiskeres-

kedelmet, mégis gyakran elcsábulok. Igyekszem azért előnyben részesíteni a magyar áruházakat, de sokszor még ebben is következetlen vagyok. Így vagyunk, sajnos, az elveinkkel: nehezen tudjuk érvényre juttatni őket.

De biztos vagyok abban, hogy nem emiatt rosszkedvű a zöldségboltos fiatalember, aki más-kor még a zárás előtti legeslegutolsó percben is mosolyogva szokta a már lefóliázott ládákból előkapni a megvásárolni szándékozott portékákat. Többször beszélgettünk már, tudom, hogy reggel hatkor nyit, de – minden második héten – előtte maga vásárol be a nagybani piacon. Hetente váltják ugyan egymást egy zöldséges barátjával, de amikor ő a soros, hajnali két órakor kel, háromkor már válogatja a piacon a boltbavalót, majd előbb leszállítja a másik üzletbe, utána pedig a magáéba, hogy a nyitás pillanatában már minden a korai vásárlók rendelkezésére álljon. Nyilván vannak korai vásárlói is, talán a környékbeli éttermek közül is egyik-másik. Én a későiek, sőt a legkésőbb hazafelé vitorlázók közé tartozom, ezért őszinte elismeréssel szörnyülködöm a fiatalember fárasztó napirendjén.

Látom tehát, hogy ma rosszkedvű, és egy alkalmas pillanatban rákérdezek, hogy voltak-e már nyaralni. Családos ember, felesége és két óvodás lánykája van, nagy esemény szokott lenni az életükben, amikor nyár közepén bezárja két hétre a boltot, és együtt elutaznak valahová.

De most erre a kérdésre sem derül fel az arca, legyint, nem, néhány nap szabadságot ugyan kivett már, de nem nyaralásra, hanem betegeskedett. Ezen a nyáron valószínű nem is tudnak sehová se menni.

– Csak nincs valami baj? – kérdezem megilletődötten.

– De, van.

Operáció előtt áll. Nem tudja még, hogy mikor kerül sor rá, mert még nem kapott időpontot, nem tud semmi konkrétumot, várni kell, így megy ez manapság. Tanácsolom neki, hogy ne várjon, inkább keressen egy másik orvost. Kiderül, hogy jó orvosa van, dehogyis keres másikat, csak lassan haladnak a dolgok, nem lehet még biztosat tudni.

Mielőbbi gyógyulást kívánva búcsúzom, és hazaindulok. Ez a kis bolt mindig biztatást jelentett számomra, lám, mégis csak vannak jó példák arra, hogy manapság, a mindent behálózó nemzetközi kereskedelmi láncok korában is megfelelő színvonalon és gazdaságosan fenn lehet tartani egy-egy ilyen kis „maszek” üzletet. Igaz, szinte emberfeletti erőfeszítéssel, elszánt-sággal, rátermettséggel, de ha van elképzelése valakinek, és elég erős, kitartó, össze tud fogni más kollégáival, akkor megélhetést biztosíthat a családjának, elboldogul valahogy maga is.

Tudom, hogy gyakran megtörténik, és éppen akkor, amikor már a kitartó munka, a konok erőfeszítés meghozta a maga eredményét, hogy egy nem várt fordulat minden korábbi eredményt semmivé tesz: fény derül valami komoly akadályra, kisiklanak a legígéretesebb tervek is. Mégis azzal az eltökéltséggel cipelem a szatyrot az autóhoz, hogy nem mondok le előre a kisboltról és gazdájáról, sőt, ezután tényleg rendszeresen fölkeresem, és figyelemmel kísérem a sorsát. Hát-ha nem késő még: ha többel nem is, de ennyivel igyekszem hozzájárulni a sikeréhez, és drukkolok neki, hogy meggyógyuljon, ne vesszen kárba az, amit már eddig elért, ne vesszen kárba a sok befektetett munka és erőfeszítés.

Végesszorongásaink

Végességünkről ritkán gondolkodunk, még ritkábban beszélünk róla. Mintha a tudatunk nem lenne képes befogadni azt a biológiai tény, hogy az életünk, amely elindul, egy nap meg is érkezik a végállomásra. Állandóan a növekedés, a fejlődés, majd az elkerülhetetlen leépülés és a halál árnyékában éljük életünket. És a „van valamim, amit egy nap elveszíték” szorongásában. Mindannyian félünk a haláltól, még akkor is, ha gyerekként már nagyon korán felfogjuk elkerülhetetlenségét. Van, akinél nem tudatos szinten nyilvánul ez meg, valamilyen más pszichés elválkozás mögé rejtőzve, másoknál viszont nagyon is a tudatba törve a rettegés formáját ölti, megsemmisítve a csíráját is annak a lehetőségnek, hogy mindennapjaikban örömet is érezhessenek.

Van, aki végesszorongását kreatív erőkre váltja át, és úgy éli meg aktivitásait mindennapjaiban, mint a különleges, soha vissza nem térő lehetőségek idejét. Másokban a sokkal hangosabb, féktelenebb, haláltól való rettegés formájában tör felszínre, feliasztva őket álmukból az éjszaka kellős közepén, és csak hosszabb idő múltán tudnak szabadulni tőle. De az alvás mindannyiunkban önmagában is jelzi a halál, a megszűnés mozzanatát, hiszen az alvás a tudatnélküliség állapota, és mint ilyen, megegyezik a nem létezés, a halál állapotával. Ezért van az, hogy mindennap egy „kicsit meghalunk”. A halál jelez számunkra a feledékenységünkben is, amely mindennapi életünk állandó kísérője, és a biológiai kor haladásával egyre hűségesebb társunk.

A halálfélelem megjelenhet nyílt, közvetlen formában, amikor nem valami érzést helyettesít, vagy rejtett módon, vagy éppenséggel a kezdetben semmihez sem kötődő lebegő szorongás formájában. Sokan a rossztól, az elhagyatottságtól, a magánytól való félelemmel tévesztik össze. Mások képtelenek elképzelni a nemlétezés állapotát, és azt kérdezik, hol lesznek haláluk után. Aztán vannak, akik saját világuk megszű-

nésének rémületére figyelnek csak, ismét mások a halál elkerülhetetlenségének problémájával küszködnek.

Tudni kell azt is, hogy bizonyos élethelyzetek természetsszerűleg váltanak ki halálfélelmet. Súlyos testi betegség, a szeretett személy halála, válás, munkahely elvesztése, a velünk szemben elkövetett erőszak legkülönbözőbb megnyilvánulásai, mind-mind okai lehetnek a bennünk nyíltan megjelenő haláltól való rettegésnek.

De amennyire magától értetődő a végesszorongás megjelenése bennünk, annyira nem az a társadalmi környezetünk mentalitása számára. A halálfélelmet beismerni és pláne beszélni róla olyan attitűd, amelyet a mai értékrendszer sajnos még a nem támogatott és elvárt viselkedésmódok között tart nyilván. Ennek a következménye az, hogy halálfélelmeinket többnyire elfojtani tanuljuk meg, nem pedig azt, hogy sikeresen megküzdjünk velük. A tudat alatt magunkban hordozott rettegés az elmúlástól pedig számos fájdalmas következménnyel jár.

Élettörténéseink ráirányítják figyelmünket

Ameddig megszokott ritmusában éljük életünket, kevésbé vagy egyáltalán nem tudatosodik bennünk a pillanat, az aktuálisan megélt szituáció megismételhetetlensége, visszafordíthatatlansága. Az itt-és-most bármikor lehetséges megismételhetőségének bennünk lévő illúziója segít abban, hogy a végesség érzése ne támadja meg tudatunkat, hogy a halálfélelem ne tartson bennünket állandóan fogva. Életünk egy-egy pillanatában azonban mindannyiunkban tudatosodik halandóságunk. Megszámlálhatatlan módon történhet ez meg. Kiválthatják a tükörből visszaneéző ráncaink, az őszülő hajunk, meggörnyedt vállunk; a születésnapok egymás utáni érkezése – különösen a kerek évfordulók: ötven, hatvan, hetven. Barátok, akikkel régen nem találkoztunk, és összefutva velük megrökönyödve vesszük

észre, mennyire megöregedtek; saját régi fényképeink böngészése meg azoké, akik gyerekkorunk részei voltak; a halállal való álmodás, és még sorolhatnánk mindazt, ami arra emlékeztet bennünket, hogy az idő fölöttünk is eljár.

Vannak élettörténetek, amelyek akarva-akaratlanul rádöbbennek arra, hogy az idő előrehaladtával végességünk is egyre jobban kirajzolódik. Az érettségi találkozók, a diplomázási, a házasságkötési évfordulók, a jelentősebb születésnapok, az esetleges rossz álmok vagy éppenséggel a végrendelet készítése, mind-mind arra emlékeztet, hogy életünk eddigi időszaka véglegesen a múlté lett. Felnyitják a szemünket, hogy jobban rálássunk arra, hogyan éltünk eddig, és milyen lehetőségek állnak rendelkezésünkre a továbbiakban.

Az érettségi találkozók, különösen a néhány évtized múltán való találkozások, sok tapasztalatot hoznak. Semmi sem teszi annyira nyilvánvalóvá az élet körforgását, mint az osztálytársakkal való találkozás, akik felnőttek, és valóban megöregedtek. Különösen kijózanítólag hat azoknak a társaknak a szólítása, akik már nincsenek az élők sorában. A sok-sok év utáni találkozás a legjobb tükör, amely megmutatja a különbséget a tegnapi és a mai énünk között. Kinek ne jutna eszébe ilyenkor az, hogy: „Hogy megöregedtek, milyen öregek lettek mindnyájan! Mit keresek én itt köztük, miben hasonlítok én rájuk?” Az érettségi találkozó jelentheti egy olyan regény végét számunkra, amelyet harminc, negyven vagy akár ötven évvel ezelőtt kezdtünk el olvasni. Az iskolatársainkkal van közös múltunk, kialakult bennünk a szoros közelség érzése. Ismertek bennünket fiatal korunkban, mielőtt még kialakult volna személyiségünk. Megbízhatóbbnak tűnnek számunkra másoknál, és ezért ilyen találkozásokkor nem egyszer fellobbannak hajdanán elfojtott, régi szerelmek, mert mindannyian részesei vagyunk annak az előadásnak, amely a múltban, a végtelen lehetőségek érzésének légkörében kezdődött el.

Az érettségi találkozók felnyitják a szemünket arra, hogy már van múltunk, de még van jövőnk is – amelyet olyan tartalommal lehet megtölteni, amelyet eddig nem láttunk meg.

A házassági évfordulók azt a kérdést vetik fel önmagunkban, hogy a felvállalt életvitelünkkel beteljesítettük-e vagy sem azokat a vágyakat, amelyek hajdanán nagy erővel munkálkodtak

bennünk. Mert akkor mi sem volt természetesebb, mint nekiindulni az alkotásnak. Az évtizedek pedig meghozták azt a tapasztalatot, hogy meg tudunk békülni az idő visszafordíthatatlanságával, és arra is figyelmeztetnek, hogy mindennapi életünk szervezésében mindig lehetünk jobbak. És ez el tudja csendesíteni a felkorbácsolt végességszorongásainkat.

A végrendelet szintén jelentős élettörténet, amely elkerülhetetlenül kifejti hatását létezésünk tudatára, mert olyankor az elmúlásunkkal, a halálunkkal és az örökösainkkal foglalkozunk gondolatainkban. Azzal, hogy meggyőződésünk szerint igazságosan osszuk szét az életünkben szerzett javakat. Az élet összegzésének folyamata sok kérdést vet fel bennünk: Kit szeretek, és kit nem? Kinek fogok hiányozni? Ki iránt kell nagylelkűnek lennem? Amikor összegezzük eddigi életünket, elkerülhetetlen, hogy ne szembe-süljünk gyakorlati mozzanatokkal is, mint amilyen a végességünk, amely miatt fontosnak tartjuk befejezni félbehagyott dolgainkat, vagy éppen azt, hogy temetésünkről rendelkezünk.

A mindennapokban folyamatosan abban az illúzióban éljük életünket, amelyet a nyugati civilizáció tart fenn fáradhatatlanul. Ez az illúzió arról szól, hogy az ember élete végtelen fejlődés, állandó előrehaladás, és az idő múlása csak a gyarapodásról szólhat. Amikor rádöbbenünk, hogy mindennek nem felelünk meg teljesen, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy saját illúzióink belátása élhetőbb életet jelent számunkra.

A továbbadás eszméje segít

Életünknek a végesség olyan szerves része, mint amilyen a festménynek a keret. Megszűnésünkkel teljessé válik az a kép, amelyet egész életünkön át apránként rakosgatunk össze egyetlen megismételhetetlen egésszé. És amikor majd nem leszünk, ez az egész adja tovább létezésünk üzenetét egy más dimenzióba. Lehet, azt gondoljuk, hogy a születés előtti és halálunk utáni nemlétezés állapota teljesen ugyanaz, de talán az utóbbi mégis többé tud válni azzal, amit megalkotunk életünk során, és továbbadunk másoknak, a következő generációnak.

Az élet mulandósága okozta fájdalomon legjobban a továbbadásnak, az önmagunk továbbadá-

sának eszméje tud enyhíteni. Akarva-akaratlanul mindannyian hatunk másokra. Először legközelebbi környezetünkben, majd a koncentrikus hullámzáshoz hasonlóan egyre szélesebb körben terjedve, generációk hosszú során át hagyunk magunk után könnyen fellelhető nyomokat. Amikor képesek vagyunk meglátni, hogyan tudunk hátrahagyni valamit, ami a miénk, az meggyőző válasz lehet azok számára is, akik az emberi mulandóságot és végességet kiegyenlítik az értelmetlenséggel.

A továbbadás nem azt jelenti feltétlenül, hogy nevet vagy akár kézzelfogható tárgyi emlékeket, fényképeket hagyunk magunk után. Az a törekvés, hogy személyes identitásunkról fennmaradjon valami a halálunk után, mindig hiábavaló, mert csak a mulandóság örök. A továbbadás itt azt jelenti, hogy valamilyen életpaszttalot hagyunk örökül, egy csipetnyi bölcsességet, valamilyen útmutatót, vigaszt, amelyet átadunk másoknak.

Önmagunk továbbadása szorosan összefügg az embernek azzal a legbensőbb kívánságával, hogy átmentse magát a holnapba. Legszembetűnőbb vágyunk az, hogy biológiailag továbbadjuk magunkat génjeink által gyerekeinkben. Valamilyik szervünk másoknak való adományozása is egy ilyen út. De továbbadás játszódik le akkor is, ha valamilyen társadalmi területen sikert érünk el, és azt a nevünkkel fémjelzik a továbbiakban. Ugyanez történik, amikor intézményeknek, alapítványoknak, ösztöndíjaknak adunk nevet, vagy a tudományos haladáshoz járulunk hozzá, amelyre további eredményeket lehet majd ráépíteni, vagy éppenséggel a saját molekuláink természetbe való visszajuttatásával, amelyek egy új élet kialakulásához járulhatnak hozzá.

Sokan nagyon ritkán gondolkodnak saját halálukról, de ugyanakkor rögeszméjük tud válni a mulandóságtól való rettegés. Minden kellemes percet gyötrelmessé tehet a háttérben meghúzódó tudat, hogy minden, ami most történik, mulandó, és hamarosan véget ér. A kényelmes sétát az erdőben egy számunkra kedves baráttal elronthatja a gondolat, hogy minden eltűnik egyszer – barátunk meghal, az erdőt megsemmisíti a mindent letaroló urbanizáció. Mi végre hát az egész, ha egyszer minden porrá válik? A mulandóság azonban csak a továbbadással alkot egészet. Nem törvényszerű ugyanis, hogy a szép mulandósága lehetetlenné tegye annak élvezetét. A

csak egy éjszakára kinyíló virág ettől még nem lesz kevésbé bájos. Ami meg a természetet illeti, jól tudjuk, hogy minden télen megsemmisül, de a következő évben mindig újra is születik, mintegy üzenve ezzel nekünk, hogy mégiscsak van örökkévalóság, ha nem is lehetünk közvetlenül részesei. De közvetetten igen.

Nemritkán találjuk szemben magunkat azzal a kérdéssel, hogy mit adjunk tovább önmagunkból. Egy változásoktól mentes élet példáját vagy pedig azt az üzenetet, hogy lehetséges változtatni azokon a körülményeken, amelyekre hatni tudunk. Bizonyos, hogy jelentősebb pozitív változás nem következhet be életünkben addig, amíg abban a meggyőződésben élünk, hogy az okok, amelyek miatt nem élünk jól, rajtunk kívül állók. Mindaddig, amíg a felelősséget másokra hárítjuk – nem megértő élettársra, örökké elégedetlen főnökre, akitől sohasem kapunk támaszt; vagy a rossz génekre –, helyzetünk, amelyben élünk, egy helyben topog. Fontos belátni, hogy egyedül csak mi magunk vagyunk felelősek helyzetünk alapvető aspektusai miatt, és csak saját magunknak van hatalmunk változtatni rajtuk. Mert szembesülve a külső korlátokkal továbbra is rendelkezésre áll a lehetőség, hogy nem hagyva figyelmen kívül ezeket az akadályokat, olyan döntéseket hozzunk, amelyek a legkevésbé lesznek hátrányosak számunkra.

Végességszorongásaink akkor tudnak felerősödni, amikor visszapillantva olybá tűnik számunkra, hogy eddigi életünket nem jól éltük. Hogy magunk mögött hagyunk egy nem kiteljesedett életet. Ezt a meggyőződést csak akkor tudjuk korrigálni, ha összegezzük eddigi életünket, amelyben biztosan fellelhetők a sikerek és a hiányosságok is. Látva az eddigieket pedig kirajzolódik az is: hol kell változtatni ahhoz, hogy teljes életet éljünk. Hogy a teljes élet üzenetét adhassuk tovább.

A közösségben levés csökkenti végességszorongásainkat

Az örökké élni vágyás és a halálfélelem olyan páros, amely örökösen bennünk volt, van és lesz. Ösztönösen, mélyen belénk épülve alapjaiban határozza meg életünket. Évszázadok hosszú sora óta az ember folyamatosan dolgozik azon, hogy

minél jobban felvértezze magát a végességtudat fájdmával szemben. A módszerek közül (amelyeket tudatosan vagy ösztönösen alkalmaz) vannak sikeresek, és olyanok is, amelyek alig vagy egyáltalán nem csökkentik a végességszorongásainkat. Azonban a halálfélelmet csökkentő megküzdési stratégiák mindegyike tartalmaz egy alapvető közös mozzanatot: a kötődést, az emberi kapcsolatokban működő kötődést.

Minden ember képes a másokkal való kötődésre. Bárhonnan is tekintjük az emberi társadalmat – hosszú történelmén vagy az egyes tagjai fejlődésén keresztül –, nem kerülhetjük el azt, hogy az egyes embert a másokkal való kötődésében szemléljük. Kötődési igényünk alapvetően afelé terel bennünket, hogy kapcsolatok hálójában éljünk. Nagyon régóta tudjuk, hogy a közeli kapcsolatban levés a boldogság alapfeltétele. A meghalás viszont magányos, a legmagányosabb történés az életben. Nemcsak hogy az emberektől választ el, hanem egy még súlyosabb magányosságnak is kitesz bennünket: magától a világtól választ el.

A magánynak az előbbinél talán még jelentősebb formája az egyén és a társadalom közötti kapcsolatok folyamatos örvényléséből, az emberi viszonyok természetéből ered, ami nemcsak azzal kapcsolatos, hogy egyedül érkezünk a létezésnek ebbe a földi formájába, és egyedül is kell távoznunk ebből a világból, hanem azzal a ténnyel is, hogy mindannyian olyan saját világban élünk, amelyet teljes egészében csak mi magunk ismerünk. Van tehát egy eredendő magányosságunk is, amellyel akkor is számolnunk kell, ha működnek emberi kapcsolataink.

A magány elkerülése, az emberi kapcsolatokhoz való kötődés az, ami segít bennünket a végességtudat szorításával ténylegesen megküzdni. Erre pedig ma, a kommunikációs lehetőségek elképesztő kitágulásával, sokkal nagyobb lehetőségünk van, mint korábban bármikor. A közösségben levés pedig csökkenti végességszorongásainkat is.

2019. július

Lakoma utáni álmoság

Cédulák XXIII.

– apai nagyszüleimet nem ismertem, jóval hamarabb elmentek, mintsem megjöttem. Jó lett volna, persze, nagycsaládban indulni a világnak, de a háborúk, az utánuk következő nehéz idők mindent pusztítottak, a családokat leginkább. A mamáról egy kinagyított régi fénykép maradt, afféle százéves technika, hatalmas kalap alatt ül, amennyire emlékszem, halványan mosolyog, az akkoriban a fényképezéssel járó kötelező merevség az arcán. És itt van a szobámban egy gyönyörűsége színes üvegkancsó is, anyámék úgy mondták, az övé volt. Mondják, a tárgy gazdájára vall, színe, alakja – mutatja vonzalmait. A gömbölyű, aransárga kancsó, ha fény éri, zöldes színben játszik, és olykor nagy, sötétpiros foltja is fölragyog. Most én őrzöm. Fájdalmamra soha nem hallottam arról, hogy került a Mamához. Egyszer repedést láttam az oldalán, de később eltűnt valahogy. Nagyon fontos nekem. Úgy képelem, a kancsóval kicsit a Mama is velem van.

– potom három évtized után kiderült, megtudhattuk mi is, ebben az országban élők, hogy a budai Sziklakórházban a '80-as években a Szent János Kórház orvosai, ápolóinak egy csoportja rendszeresen gyakorlatozott, atombomba-támadást szimulálva – miközben mi idekint a szocializmus építőit alakítottuk. Igaz, az atombomba-riadó nem volt annyira képzeletbeli, mint gondolnánk, mivel a többször is halál közeli állapotba zuhant Andropov ('56-ban budapesti szovjet nagykövet) reszkető ujjai olykor már-már a végítéletet szimuláló vörös gomb fölé tévedtek... Tehát a „fokozódó” nemzetközi helyzet indokolta a sziklakórházi gyakorlatot? Mi, tudatlan földlakók pedig megéltünk szerelmet, halált, születést, magyarként nem ismertük a munkanélküliséget, lakást szereztünk, kiskertet műveltünk, két hétig nyaraltunk a Balatonon, néha kijutottunk Nyugatra! Legnagyobb bankónk az 500-as volt. Néhány orvos és ápoló közben a világpusztító atomtámadásra készült – megelevenedett elmebaj. Azután, hogy '84-ben Andropov – állítólag hosszú szenvedés

után – meghalt, leállították a gyakorlatokat. '93-ban a kivonuló Vörös Hadsereg elszállította az atomtöltetű rakétákat a bakonyi silókból az akkor még megbízható Ukrajnán keresztül. Valami elmúlt. Vagy csak nem tudunk róla...

– fura most látni magyar portálon is a Rooswell-sztorit. Először kevéssel a rendszerváltás után, még újságnál dolgoztam, úgy '94 körül, a szegeci Ifjúsági Házban szerveztek konferenciát az esetről, én is segitettem egy kiváló fiatal kórboncnok meghívásával. Ő és kollégái megnézték a lezuhant úrjárműben meghalt lény boncolásáról készült amerikai kisfilmet, és hitelesnek tartották a boncolás képeit, melyeket én akkor és azóta sem voltam képes alaposabban meg szemlélni. Emlékszem az úrhajóban talált gyűrődésmentes fóliára és sok minden másra a helyszíni, utóbb visszavont beszámolóiból. Ami az 1947-es amerikai történet részleteit illeti, az is nagyon régen volt már, hogy nálunk nyilvánosságra kerültek, és azóta is sok év eltelt. Itt van előttem C. G. Jung Titokzatos jelek az égen című könyve, a rendszerváltással hirtelen életveszélybe került Kosuth adta ki, nagyon szép formában, 1993-ban, sok színes képpel. Előtte szóba sem került volna ilyen tárgyú könyv megjelenése, vélhetően állambiztonsági okokból, a szocializmus útján járó emberek gondolkodásának védelmében. Ma úgy vélem, semmilyen igazi akadály nincs az úrlények létezésének, a mi hagyományos ellenérveink a „fizika törvényeire” hivatkozva csak gyermeki ártatlanságunk bizonyítéka. A Föld nevű bolygóról nézve mi ennyit ismerünk a világból, hiszen ahol vagyunk – s amióta figyeljük –, onnan ennyi látszik. Hogy az univerzum egészében milyen rendkívüli jelenségek léteznek, melyekről Einstein némely sejtése új fényeket villantott föl – ez még nem a világ ismerete. Mára inkább a világ fölfoghatatlanságának érzése erősödött föl az emberekben, ami a mikrovilágban talán jobban látszik, mint odakinn. A nanotechnika jelzéseiből valamelyest következtethetünk, mi minden

lehetséges... De semmi gond, ha lesz még jövője a világnak, majd elsöpri azt, ami elavult, és az új hullámokon megjön a jövő. Nem az úrlényeket „jövendölöm”, hanem a világ mélységes gazdagságának legalább a sejtését... A teremtéssel mi, emberek egy már „régóta” létező világegyetembe „kerültünk” (erről Marx György fizikus a '70-es években írt, természetesen kódoltan), de az emberiség „megkésettségének” értelmezése rendkívül nagy feladat lenne gondolkodásunk számára. Maradjunk abban, valami történt, és abból valamit meg is találtak Roswellben... Mint piknikezők utáni maradékot az erdei hangyák.

– ha így át tudod alakítani az estélyimet is, addig csókolózok veled, ameddig akarod, mondja a színésznő az öltöztetőnőnek. A fiatal nő arcára döbbenet ül ki, minek láttán a színésznőn a sor, csak vicceltem, mondja sután, és elsiet. A színésznő előtte úgy csókolta épphogy felnőtt partnerét a próbán, hogy a sokat látott műszakis hangosan megkérdezte a rendezőt: Tűzoltót hívjunk, vagy az erkölcsrendészeket? A színész ilyen, mondanám megértőn, de azért jó lenne tudni, ki NEM színész a sorsunkat formáló, nagyformátumú kortárs vezetőink közül, odakint a nagyvilágban, csak a jelenkori népvándorlás ügyében is... S ha a világot jelentő fórumok is csak színpadok... De mi lesz, ha egyszer mégis besűrűsödik a bohózat, tragédiába csapva át?! Akkor is folyik tovább a komédia? Igen, Shakespeare-től való a krédó: „Színház az egész világ, / És színész benne minden férfi és nő: / Fellép és lelép: s mindenkit sok szerep vár / Életében.” Csak valahogy az én bőröm is a tétek közé került – szorongok. És a te állásod, gyerekeid jövője is – megértő nagyerdemű...

– ha erősnek kell lenned... Mint kés a levegőben, megállnak a szavak. Ha erősnek kell lenni! Hivatalos értesítéssel hívatott egykor az akkori egyetemi rektor kirúgásom ünnepére. Ott ül még helyettese és a hivatalvezető, fagyott fekete tekintetük az asztalra mered. A rektor biztosít: barátságunkat őrzi, hisz' egykor diáktársak voltunk, a barátság marad – de most kirúg. Fogadd el, fogadd el, dadogja kezemet szorongatva az egykor ígéretes kutatóból lett helyettese, míg főnökét telefonhoz hívják. Majd évek múlva felszabadult mosollyal nevet rám, tán 80. születésnapját ünneplik, riportot készítek vele az életéről. Ismerem

a szabályt, nem kérdezek kellemetlen emlékekről, tán ezért is felhőtlen a mosolya, mely mintha azt üzenné: hidd el, parancsra tettem, semmi bajom nem volt veled, lehet, jobban féltem tőle, mint te. Szélfúttá értelmiségiék vagyunk e tájon, addig valóban csak mosolyogtunk... A rendszerváltás utáni első gyors visszaváltás idején az addigi kormányhivatalt villámgyorsan átszervezték, az új vezető (addig helyettes volt) nem titkolt elégtétellel rúgott ki, de előtte még, mint vörös rongyot végigküld a szobákon, hadd lássák, amint mi, kirúgottak leltározunk, hadd féljenek még jobban ők is! Sajna hamar szépséghibás esemény csúszott örömébe, néhány hónapot vagy még annyit sem töltött vágyai székében – nyugdíjazták. Rajtam ez nem segített, a káröröm hidegen hagyott. Ha nem lett volna olyan őszintén boldog hatalmától, megsajnálom. Így csak megmutatta, milyen kínszen keveset ért a világból, mely néhány percre fölemelte, majd eldobta. Némi szőnyeg alatti évek után, egyszer a stúdió előterében beszélgetek egy vendéggel, mennénk be a felvételre, amikor a telefon rám csörög – valakit baleset ért, aki fontos volt nekem. Odabent pedig szólni kellett, kérdezni, bár a fájdalom majd leverte a székről. Amikor erősnek kell lenned. Többen állunk a sírnál, aranylón süt a nap, kék az ég, de te tudod – este a sötétben egyedül maradsz. Magának alacsony a fájdalomküszöbe, állapítja meg kissé megrovón az asszony, aki mint mondja: egyetlen hanggal nem jelezte fájdait szülei idején. Ha most visszagondolok, igyekeztem én is túrni, amikor az erősebb belém rúgott, megalázott, és még az Éggel se pereltem, amiért nekem ez (és nem is a legrosszabb!) jutott... Légy hozzánk kegyes, Uram.

– már évezredek óta mindannyian késve érkezünk. Mire megjöttél erre a világra, már megvolt a település, a nép, amelynek tagja lettél, ott általában kisebb közösségekbe kerültél, család, csoport, ahol megtanultad anyanyelved, ahogy cseperedtél, belenőttél környezeted hitébe, helyed lett a közösségben, melynek osztoztál sorsában. Ha nemzeded háborúba ment, még száz éve is, szegény lett volna kimaradni, mert helytállni férfidolog! Tömeges sors volt elfogadni, folytatni az elődök szokásait étkezésben, öltözködésben. Születés, szerelem, gyász – adott volt már minden a később jötteknek, kik csak mentek tovább az elődök útján. A második világháború után a

kelet-európai szovjet típusú diktatúrákban másféle parancsok szabályozták az életet, születéstől a kivégzésig. Az a köznapi szabadság, amely ma talpadtól a hajdig nyúlik: választhatsz, mit eszel-iszol, hogyan öltözöl, hová utazol, hol vállalsz munkát, vagy eltartatod magad szülővel, állammal, valakikkel – pontosan úgy szakadt erre a mi kis se nem szoci, se nem kapitalista, kádári világunkra, mint derült égből a mennykő. Azt csinálsz, amit akarsz, lehet, és tudsz – végre nem késtél el! Az Ausztriában élő, már saját akaratából oda került magyar menedzser és katalán feleségének gyereke még az anyanyelvétől is szabad – mondhatni, nincs neki. Él, amint tudsz, szerezz barátokat, valami rokonok ugyan vannak pár száz kilométerre, de különben nincs fogódzó! Orvos lettél Szegeden, de hogy a világ melyik országában fogsz gyógyítani, ha egyáltalán azt teszed, és nem mész el Szingapúrba (kiváló, középkorú magyarok dolgoznak ott menedzserként) jól fizetett gyógyszerforgalmazónak... Majd eldöntöd, majd kiforogja magát... Apád, anyád persze itt lesz beteg, s ha te nem is, de gyógyítják majd valaki mások őket is... Új világ csapott le ránk, mint a vihar. Meneküljünk? Innen, hová?

– ezer évvel ezelőtt, 1017-ben viszonylag könnyű volt megmondani, milyen lesz Európa 1050-ben. Persze kihalhattak dinasztiák, ismeretlen hordák támadhattak a térségre, lesújthattak az országokra természeti katasztrófák, de a jövő látható volt: királyok és a pápa uralkodnak továbbra is, a kontinens lakói alapvetően földművelésből élnek, nekik szegénység jut, és nyomor, járványok, az emberek sokat szenvednek e földi siralomvölgyben, de az államrend marad, a királyok uralkodnak. Ezzel szemben most a józan ítéletű társadalomkutatóknak fogalmuk sincs, milyenné válik majd Európa 2050-re. Nem látható előre, milyen politikai rendszer lesz az uralkodó, milyen szakmák szerint tagozódik a munkaerőpiac (ha lesz még hely a robotoktól), de még azt sem tudni, milyen teste lesz kontinensünk lakóinak... – olvasható Y. Noah Harari Homo Deus c. félelmetes könyvében.

– Isten először megformálta Ádámot, majd látván, hogy unatkozik – oldalbordájából Évát alkotta meg. Tudatlan kérdés: vajon ez volt Ádám első meglepő alakítása Teremtője számára? Manapság aztán egyvégtében feszegetjük határainkat – ebben is. Felszabadult, okos nő, tavasszal még formás;

egy szem lánykájával éltek kettesben. Gyönyörű kapcsolat, talán ideális is, otthon minden csupa szép női holmi, két érzékeny lélek, ide fölösleges is a durva férfitest. Ám mostanában, amint látom, a szép anyuka egyre ducibb, és nincs mosoly! Hasonló élethelyzetben élő szomszédja szintúgy neveli kislányát – magányosan. Nála is ritka vendég a mosoly. Mintha föltűnt volna valami fiatalember, de kevés idő múlva ismét csak a magány. Életük legszebb éveit telnek el egyedül, pártalanul. Persze nagyon nehéz ismerkedni, még a neten sem egyszerű, és utána az érkezőnek beépülni egy már „kész” helyzetbe, mindegyikőjüknek elfogadni a másik kettőt, de a bizalom, a föltétlen bizalom sem jön magától, annak is ára van, és nem szavakban... Tantestületek, különféle hivatalok, intézetek – magányos nők várai. Miközben a házasodó korú férfiak is egyedül vagy bandában, sőt otthon! Mama főz, kiszolgál, nem sürget semmi, hátha egyszer még rátalál a nagy érzés, mert ő ugyan egy lépést nem tesz érte... Mint mondják, Európa is ilyen. És akkor még nem is ért ide a gender! Még férfinak nevelik a fiút, nőnek a lányt. Meddig?

– a népfelség magasztos eszménye! Hallja kend, Táncsics, meg ilyenek. Kik érted haltak, szent Világszabadság! Petőfi és a 19. század szívünkig érő romantikája, amiben hittek milliók, a költők kivált – mára a közvélemény-kutatók száraz munkaasztala. Mit akar hallani az istenadta? Mert ha kívánságukat pontosan „belőjük”, akkor már csak ügyesen el kell adni jelöltünket halórnek, elnöknek, egyre megy. Mint olvasom, a németek most leginkább a klímaváltozásra érzékenyek – nosza! Egy megbízható, hiteles, komoly zöld jelölt aranyat ér. Szájhősök kíméljenek, de a mi jelöltünk nem is ilyen új fiú, kacsintanak össze az agytröszt kipróbált tagjai, kik már csak önérdékből is – biztosra mennek. Hasonlóan nálunk is: hosszú szöveg az egyik babérra törő pártvezértől egy lapban: még nem jött be, még várát magára az átütő siker, de egyre több a bizonytalan, majd csak rákapnak a mienkre, oda kell menni közéjük, és úgy mondani, értsék! Lángoló érzemények, megverselt értékek – csak kiinduló hangulat és vágy, a lényeg a pontos térkép! Tudjuk meg, mit akarnak, és azt mennyire komolyan. Nem kell névre szólóan, ugyan, utcákra bontva is elég... Miként majdnem bejött Amerikában. Pontos szakmai munka és illő munkadíj – ennyit a demokratikus választásról.

Huszárvilág és kereskedelem a Rákóczi-szabadságharc idején

Dicsőséges szabadságharcunk hőse, II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelmünk idején a kuruc bátorság volt a magyar helytállás alapja. Legfőképpen a korabeli magyar huszárság kimagasló voltára indokolt utalnom. Ám minden szabadságharc egyben gazdasági és kereskedelmi harc is: a Rákócziak hegyaljai szőlőbirtokainak évtizedes tudatos fejlesztése és az ott termelt aszú (mint folyékony arany) távolsági kereskedelmének gyors megteremtése jelentette a szabadságküzdelem egyik jelentős pénzügyi hátterét. Ezen alapvetések mentén is érdemes megemlékeznünk II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelmünk hősi korszakáról.

I. Rákóczi lovassági zászlajának üzenete: „Isten az igaz ügyet nem hagyja el”

„Isten az igaz ügyet nem hagyja el”: kimagasló értéket képviselő egyetemes üzenet ez minden magyar nemzedék számára, hiszen ez a hitvallás latin nyelvű feliratként ékesítette II. Rákóczi Ferenc vörös-fehér sávozású lovassági zászlaját. Remek érzés felidézni a szabadságért küzdő könnyűlovas vitézeink emlékét a 2019-re meghirdetett *Rákóczi-emlékév* során. Különösen azért fontos ez, mert a Rákóczi-kor *kuruc huszárseregének* haditeljesítménye máig közismert értéktárat képvisel. Dr. Csorba Csaba a következőket rögzítette: „A kuruc huszár fő ereje a váratlan, meglepetésszerű, villámgyors támadás volt ott, ahol az ellenfél, a Habsburg császári hadsereg a legkevésbé várta, sokszor az ellenséges vonalak mögött hajtottak végre váratlan akciókat, s bravúros lovaglással messze az ellenség hátszájába is behatoltak. Nyílt csatában is sikerrel vették föl a harcot a nehézkes császári vértessal lovassággal, amelynek rohamai elől ügyesen kitértek, majd oldalról rohanták meg őket s megbont-

„Isten az igaz ügyet nem hagyja el”

va soraikat megfutamították őket.” (1) Lovas nemzet mivoltunk évezredekén átívelő műveltségi örökségünk, melynek egyetemes jelentőségét megmutatta Rákóczi *„kuruc huszárvilága”* is. E körben érdemes hangsúlyoznom Rákóczi Ferenc fentebb hivatkozott vörös-fehér sávozású lovassági zászlajának kimagasló történelmi értékét. A magyar hadtörténeti hagyománynak azért is különleges jelképe ez a lovassági zászló, mert a magyar huszár zászlótartó, amikor eskütétellel kézbe veszi felmutatásra és megőrzésre a zászlót, akkor ezzel egy egész jelképrendszert tart a kezében. A kor magyarsága számára Rákóczi lovassági zászlaja a szülőföld, a haza, az ország szabadságának a jelképe volt. A 2019. évre meghirdetett *Rákóczi-emlékév* kapcsán érdemes arra is utalnom, hogy négy esztendővel ezelőtt az Országgyűlés a 4/2015. (III. 20.) határozatával már döntött arról, hogy március 27-ét II. Rákóczi

Ferenc emléknapijává nyilvánítja; valamint „*tisztelettel adózik a »Cum Deo pro patria et libertate« zászló alatt II. Rákóczi Ferencre felesküdtettek emléke előtt, akik a magyar szabadság kivívásáért küzdöttek*”; és „*támogatja és szorgalmazza a Rákóczi-szabadságharccal kapcsolatos megemlékezések szervezését, oktatási anyagok készítését*”. E körben érdemes az Országház előtt lévő Kossuth teret ékesítő Rákóczi lovas szoborra is gondolnunk, hiszen a nemzet főterén álló lovas emlékmű gránittalapzatát a kuruc szabadságharc hazafiúi üzenete, a hivatkozott latin nyelvű felirat ékesíti, mely magyarul így szól: „*Istennel a hazáért és a szabadságért!*” A nemzeti honvédelem, a szabadság kivívása jegyében került megszervezésre a „*kuruc huszár*” haderő. Rákóczi lovassági zászlaja azért is kiemelendő, mert a hadszervezés, a hadtoborzás révén valósult meg a „*zászlajuk alá állás*”, melynek máig létező fogalmi emléke a zászlóalj kifejezés. A csatatereken a zászlótartó huszár igazi hős volt: ő tartotta fel a lovassági zászlót, és így nyilván önmagát tudta a legkevésbé megvédeni; őt látta minden ellenséges katona is, aki meg akarta szerezni tőle a zászlót; és a csatamezőn a zászlótartó volt mindig az a lovas katona, aki minden körülmény között (akár az élete árán is) védte a lovassági zászlót. A zászlótartó huszár sosem volt magára hagyva a csatateren: a zászló védelme érdekében mindig meg volt határozva, hogy mely huszárbajtársaknak kellett őt segítenie a zászlótartó elleni csoportos támadás során. Rákóczi „*kuruc huszárvilága*” és a „*zászlajuk alá állás*” kapcsán azt is meg kell említenem, hogy a korábbi évtizedekben az országból kimenekült kuruc vitézek köréből is sokan visszatértek a szabadságharc hírére, hogy Rákóczi oldalán küzdjenek a haza függetlenségéért. 1704. február elején „*báró Orlay Miklós ezredes vezetésével Erdélybe érkezik a Thököly Imrével török földre bujdosott kurucok mintegy 500 főnyi első csoportja*”. Ugyancsak februártól kezdve Rákóczi céljai között szerepelt, hogy a Kárpátokon túli területeken is „*katonaságot toborozhasson*”. (2) Nemzeti lovas hagyományaink egyetemes értéktára körében alapvetést jelent, hogy „*II. Rákóczi Ferenc kurucjai alakították ki, csiszolták tökéletesre a huszárság harcmódját*”. (3) A „*régi magyar katonai hagyományok, a hadi sikerek*” tárgykörében ki-

magasló értéket képviselt a magyar huszár, hiszen „*Európa-szerte magyar nemzeti fegyvernemnek számított*”. A Rákócziak korában egész Európában közsímet volt a magyar lovasság ereje, melynek a legfőbb alapját „*az országban felnőtt ügyes és sebes lovaik*” jelentették. (4) A „*kuruc huszárhad*” csatateri jelentősége kapcsán fontos kiemelni Rákóczi „*58 lovas és 26 gyalogos ezredét*”, melyből nyilvánvalóan a könnyűlovasság volt a meghatározó erő 1707-ben a magyar szabadságharcban. „*A kuruc kor hadrendi táblázataiból a tisztikar szervezetszerű, illetve tényleges létszámát egyaránt ismerjük. A lovassági, illetve gyalogsági ezredekben átlagosan 52-53 fő tiszt szolgált. Számításba véve az 1707-es év 58 lovas és 26 gyalogos ezredét, a teljes tiszt állomány kb. 4.400 főből állott. A tábornoki kart, az intendaturát, a tüzérséget, s néhány különleges egységet is figyelembe véve az összes tiszt számát 4.600 főre tehetjük.*” (5) Rákóczi „*kuruc huszárseregének*” portyavilága, azaz a kisháborús haditaktika a magyar hadművészet örök értékei közé tartozik. Elég csak arra gondolni, hogy a modern hadviselésben a kis létszámú, ám hatékony elitalakulatokat ugyanezen eszmény jegyében alkalmazzák. A „*kuruc huszárnak*” a portyában felmutatott hadi minősége kapcsán érdemes a *Rákóczi hadnagya* című film alapjául szolgáló valós történelmi emlékekre is hivatkoznom. 1708. február 15-én „*indult útnak Starhemberg Miksa Pozsonyból, s ugyanekkor küldi ki portyázásra Bottyán a Babocsay-ezredből Bornemisza János őrmestert 14 jó, próbált katonával*”. „*A pozsony-nagyszombati országúton ezek a »lurkók« megállítják a díszes hintót. A vasas németek elkeseredetten vagdalkoznak, az ügyes kurucok azonban nagy részüket levágják, a többit pedig parancsnokukkal együtt elfogják. Azt mindjárt sejtik, hogy valami magas méltóságú német került a kezük közé, de mikor megtudják, hogy az új császári főparancsnok a foglyuk, nagy körültekintéssel és vigyázással indulnak vissza. Saját hadai között, hadállásain keresztül kell Starhemberget Bottyánhoz elvinniük. Nehéz feladatra vállalkoztak. Hamarosan híre megy, hogy a főparancsnok fogoly s komoly csapatok vetik magukat a vakmerő kurucok után. Hála a kuruc lovak gyorsaságának, s a katonák leleményességének és bátorságának, szerencsésen eljutottak a Vág folyóig. Az*

átkelésnél majdnem baj történt. A nagy nehezen előkerített csónakba nem férnek be mindannyian. Először az értékes foglyot szállítják át őrzőivel együtt. A kurucok s a fogoly vasas németek egy része pedig a parton vár, míg társaik átérnek a túlsó oldalra és az átkelésnél rájuk kerülhet a sor. Csakhogy ekkor már a császáriak is közelednek. A parton rekedt kurucok szinte hallják a lovak dobogását. Alig, hogy beszállnak az időközben visszatért ladikba, a parton megjelennek a dunavági császári őrség első lovasai. Pár perc múlva valami 500 német kezd tüzelni a kis lélekvesztőn a túlsó partra igyekvő huszárokra. A kuruc leleményesség azonban kiségi őket a bajból. A parton társaikra várakozó katonák ugyanis mellének szegezett kardjukkal kényszerítik a császári főparancsnokot: parancsolja meg embereinek, hogy szüntessék be a tüzelést. Starhemberg nem ellenkezett a kemény kuruc huszárokkal. Így a császáriak – akik meghallották parancsnokuk túlsó partról átkiáltott vezényszavait – kénytelenek tényleg végignézni, amint Bornemissza s huszárai a szemük előtt viszik tovább saját generálisukat.” (6) Igazi lovas diadal volt ez a javából! Rákóczi lovassági tisztje volt Béri Balogh Ádám kuruc brigadéros is, aki hírneves portyázóként szintén számos hadisikert ért el; a többi között kétszer is eljutott Bécs határáig. 1706. november 6–7-én vitézül harcolt a Győrvár és Egervár között vívott csatában, és a győztes lovasroham során három fejsérülést is szenvedett. Ebben az ütközetben fogta el Sibrik Gábor két társával együtt Hannibal Heister tábornokot, a császári csapattest parancsnokát. Rákóczi „kuruc huszárvilága” immár 3 évszázada magyar mivoltunk, történeti gyökereink sorsközösségi tudatát és élményét adja nemzetünk számára, ami örök műveltségi és érzelmi kötelék minden magyar számára az egész világon. Rákóczi kuruc huszárságának egyetemes jelentősége hatotta át a XVIII. században Európa hadszíntereit.

„A kuruc hadsereg volt tisztjeinek olyan meghatározó szerepük volt az európai huszárság megszervezésében, hogy a kuruc megnevezés egyfajta szinonimájává vált a könnyűlovasnak.” (7) Rákóczi „kuruc huszár” hadereje a magyar vitézség olyan értéktárát mutatta föl lovas nemzetünk számára, mely napjainkig ható módon van jelen műveltségi világunkban!

II. Vezérlő fejedelmünk tokaji görög kereskedőinek történelmi jelentősége

A görögök a borkereskedelemben különösen fontos szerepet vívtak ki: ennek jelentős térsége Tokaj és környéke volt. II. Rákóczi Ferenc tudatos döntése eredményeként a tokaji görög kereskedők lettek a távolsági kereskedelem lebonyolítói. A Rákóczi család nagy szőlőterületet birtokolt Hegyalján majd egy évszázadon át: 1616-tól egészen 1711-ig folyamatos és jelentős volt a földbirtoklásuk. Az 1630-ban fejedelemmé választott I. Rákóczi György folyamatosan növelte a szőlőbirtokait, hogy ezáltal már nagybirtokosként a hegyaljai borkereskedelem irányítója legyen. 1644-ben megszerezte a legkiválóbb tokaj-hegyaljai szőlőbirtokot, a tokaji *Hétszőlőt*. Ügyességével és gazdasági érzékével, előre látásával mintegy 70 évre biztosította a Rákóczi család kizárólagos egyeduralmi helyzetét a hegyaljai szőlő- és bortermelésben és ezáltal a borkereskedelemben is. Előrelátó gazdaságpolitikusként az ő kezdeményezésére 1641 tavaszán rögzítették írásban a ma már történelminek nevezett Tokaj-Hegyalja gazdasági és földrajzi egységet mint szabályozott borvidéket: megsabták azt, hogy mely helységek tartoznak e térségbe, előírták a szőlőtelepítések, a szőlőben végzett munkák, a szüretelés, a borkészítés alapvető minőségi szabályait, sőt a kereskedés módozatait is meghatározták. Az aszúszemek elkülönítése, a belőlük való borkészítés a hegyaljai városok alapvető és fontos szempontja volt: az 1655. évi országgyűlésen törvényben rögzítették az aszú forgalmazására vonatkozó szabályozást. A tokaji görög Karátsonyi-ház immár négy évtizede a Tokaji Múzeum otthona. Tokaj helytörténeti világában napjainkban is ott él a XVII. századi görögök emléke: olyan történelmi öröksége ez a városnak, mely a XXI. századi filhellén magyar és hungarofil görög műveltségi és diplomáciai kapcsolatrendszerben különleges jelentőségű. A régi magyarországi görög kereskedők történetéből fontos kiemelni, hogy a kereskedőházaikon és a pecsétjeiken a horgony, a kereszt és a 4%-os jelkép együttesen való feltüntetése a görög szertartású hitőrzés és a tisztességes kereskedelem összetett jelképe. Érdemes itt utalni a görög kereskedőjelkép ősi voltára is. Az

Rákóczi Ferenc lovas szobra, Tokaj

őskeresztény művészet tárgyi emlékein jellemző a Krisztust jelképező halábrázolás: a hal a keresztényeket jelentette. Az őskereszténységtől kezdve alapvető jelkép volt, hogy az emberi élet hajójának horgonya az Istenbe vetett bizalom. A horgony a megváltás lehetőségének a jelképe: az ábrázolásokon sokszor a keresztet is feltüntették. Fontos rögzíteni, hogy a magyarországi görög kereskedőtársulatok, a kompániák gazdasági ereje húzódtott meg minden görög templom- és iskolaépítés háttérében. Ha valahol külön nem is állt iskola a templom mellett, akkor a templom volt egyben az oktatásnak is egyfajta színtere: a liturgikus olvasmányok a hitörzést éppúgy szolgálták, mint a nyelvörzést. A hitélet mellett a görögök törekedtek arra is, hogy utódaik megőrizték az anyanyelvüket, kultúrájukat. A görög templom és az iskola mintegy megtartó központként is szolgált: együttesen fogták össze a görög közösséget. A magyarországi görögök Erdély kereskedelmében már a XVI. századtól kezdve egyre nagyobb szerepet játszottak. Jelentőségüket jól mutatja, hogy a XVII. században még a fejedelmi udvarnak is szállítottak. E jelen-ség még vallástörténeti folyamatokat is elindított:

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (történelmi jövőben gondolkodó államférfiként) megkísérelte a protestantizmus és a görögkeleti egyház közötti közeledést létrehozni. Jó kapcsolat alakult ki ennek keretében a görög Kirillosz Loukarisz konstantinápolyi pátriárkával, aki rokonszenvezett a református hitvallással. (1) 1636-ban I. Rákóczi György erdélyi fejedelem privilégiumban részesítette a görög kereskedőket: Gyulafehérvár és Brassó görög kompániáinak bizonyos irányítói-igazságszolgáltatási jogköre volt, de a társaság által nyújtott jogszolgáltatás nem lehetett ellentétes az ország bevett törvényeivel. 1643-ban I. Rákóczi György erdélyi fejedelem 2000 forint lefizetése esetén még szabad bejövettel is engedélyezett a görög kereskedőknek. (2) II. Rákóczi Ferenc görög kapcsolatrendszerének jegyében utalok arra a fontos egyháztörténeti adalékra, hogy ajándékba kapott egy fából faragott, XVIII. századi triptichont, melynek görög felirata magyarul így hangzik: „*Geraszimosz Herakleia alázatos főpapja »a tizenkét ünnep«-ábrázolást melegen ajánlja fel Magyarország fenséges fejedelmének.*” Ezt az egyházművészeti tárgyat a grenoble-i városi könyvtárban őrzik: e triptichon „*elülső oldalán és szárnyain a bizánci művészet szellemében az orthodox egyház tizenkét főünnepét*” ábrázoltatik. Fontos megállapítás, hogy amennyiben e műremeknek a „*görög egyházművészet emlékei között keressük legközelebbi rokonát, akkor ezeket XVII-XVIII. századi athoszi munkák között találjuk meg*”. A görög pap, Geraszimosz „*1726-ban került a herakleiai metropolitai székébe*”: „*ő építtette Raidesztoszban a pompás metropolitai palotát*”. Rodostóban (görögül Raidesztosz) városában „*1720. április 24-től 1735. április 8-ig élte a száműzetés éveit*” II. Rákóczi Ferenc. Moravcsik Gyula ezt a gondolatot fogalmazta meg II. Rákóczi Ferenc és Geraszimosz herakleiai metropolita kapcsolatáról: „*...ismervén a bujdosó fejedelem mély valóságosságát, fel kell tételeznünk, hogy a nagyműveltségű orthodox főpaphoz közelebbi kapcsolat fűzte.*” (3) Indokolt azt is megemlítenem, hogy 1735. április 16-án kelt levelében Mikes Kelemen azt rögzítette II. Rákóczi Ferenc elhantolásáról, hogy „*a görög templomban eltemették*”. (4) A Rákócziak korától kezdve a tokaji görögök mindig a magyar szabadságharcok támogatói vol-

tak. A legjelentősebb tokaji görög családok közé tartoztak a Karatzionisz/Karácsony/Karátsonyi család tagjai is: egyikük, Karácsony Sándor a legfontosabb görög kereskedelmi szállítója lett II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelmünknek. E tárgykörben fontos, hogy a görögök betelepülése Felvidékre, majd ezt követően Hegyaljára, főként Tokajba három egymást erősítő folyamat mentén zajlott. Első meghatározóbb felvidéki jelenlétüket mutatja az, hogy 1640-ben a kassai céhek (szabók, gombkötők, csizmadiák) számos alkalommal tiltakoztak a görögök ellen. Voltak olyan görög kereskedők is, akik polgárjogért folyamodtak Kassán. 1663-ban Kassa külvárosában már papjuk is volt a görögöknek. (5) Kassa még ebben az évben kitiltotta a görög kereskedőket a városból. (6) Ennek oka az volt, hogy a XVII. század közepétől erős kereskedelmi vetélytársat jelentettek Kassán a görögök: a városi jegyzőkönyvek és a tilalmazások könyvének számos bejegyzése tanúskodik erről. Kassán 1660-tól Görög Demeter, Görög István, Görög Péter, Karácsonyi János és Karácsonyi Tamás görög kereskedő működése ismert. (7) A fenti (eredetileg Kassán megtelepedni kívánó) görög kereskedők a XVII. század utolsó harmadában már leginkább Tokajban éltek. A Görög család tagjai közül Görög István fia, Görög Demeter is adófizető volt már az 1673 és 1692 közötti években Tokajban. (8) A XVII. század közepétől a törökökkel szembeni küzdelem, az utolsó harmadától kezdődően a Habsburgokkal folytatott háborúk, a pestisjárványok a hegyaljai népesség csökkenéséhez, a hegyaljai szőlőművelés hanyatlásához vezettek. Bártfa, Kisszeben, Eperjes, Lőcse és Kassa borkereskedelmi bevételi forrásai sorra elapadtak, és ez súlyos gazdasági hanyatlást eredményezett. Az első ismert görög Tokajban (akinek neve előfordul e város tanácsulési jegyzőkönyvében) 1651-ben Görög Albert volt. (9)

Tokaj tekintetében megállapítható, hogy a legtöbb itteni görög család eredetileg a görög Szervia és Kozani városokból származott. Itt egy családtörténeti adalékot fontos megemlíteni. Szervia városából származott a tokaji görög Papademosz család: utódaik a XIX. században a chariszi Szerviczky nevet viselték. Első magyarországi görög ősük már 1658-ban nemesi címmel bírt. E görög családról még anyakönyvi bizo-

nyíték is rendelkezésre áll. Egy 1658 januárjában Tokajban keltezett görögkeleti egyházi anyakönyvi bejegyzés szerint Pater György volt itt a tokaji görög pap: ez az okirat egy Emanuel nevű görög gyermek keresztelőlevele, akinek görög szülei nemes Papademosz Charisz és Helena voltak. (10) Megítélésem szerint a fenti hegyaljai betelepülési folyamatot erősítette, hogy 1660 augusztusában a törökök elfoglalták Nagyváradot. Az itteni görög kereskedőknek ekkor új kereskedelmi területeket, központokat kellett kialakítaniuk. A görögök egy része ekkoriban kerülhetett Hegyalja térségébe. Két fontos kereskedelmi útvonal volt ugyanis Lengyelország felé: a Nagyvárad–Tokaj-útvonal után az egyik a Tarcal, Mád, Tálylya, Szántó, Vizsoly (Hernád-völgy), Hidasnémeti, Kassa; míg a másik a Tokaj, Bodrogkeresztúr, Olaszliszka, Sárospatak, Sátoraljaújhely településeken át vezetett. A harmadik jelentősebb betelepülés a Debrecen–Szatmár–Németi–Tokaj-útvonal volt. A kereskedelmi verseny egyik fontos területe volt Debrecen, ahol a helybeli kereskedők védelme érdekében görögök le sem telepedhettek. 1618-ból való az első olyan adat, amely a görögök kereskedelmi tevékenységét, árusítási idejét szabályozta a debreceni vásáron. Ezért választották azután a görögök már a XVIII. század folyamán Bihardiószegetet az egyik székhelyüknek. (11) Ez utóbbi görög betelepülési mozzanat valójában a debreceni görög kereskedelmi компания sorsával függött össze. A debreceni görög kereskedők 1690. május 19-én (LR. XX. 372.) királyi kiváltságlevelet nyertek: Horváth Márton debreceni görög főbíró és Hunyadi Sándor görög kereskedő kérelmére került e privilégium kiadásra. Ez utóbbi személy megítélésem szerint a vajdahunyadi lakos nagykereskedő Karácsony/Karátsonyi Sándorral azonos, aki II. Rákóczi Ferenc legfontosabb görög kereskedelmi szállítója volt a szabadságharc idején (e család egy része már ekkoriban legalább három évtizede jelen volt Tokajban). Debrecen 1693-ban szabad királyi városi rangra emelkedett: a görög kereskedőtársulatnak távozni kellett e városból. Leginkább Szatmár és Németi lettek az új központjaik e görög kereskedőknek. 1705-ben (Szatmár várának elfoglalása után) II. Rákóczi Ferenc fejedelmünk döntése értelmében a Németiben lakó görögöket Tokajba telepítették, hiszen itt voltak a Rákó-

czy családnak is birtokai. (12) Rákóczi fejedelem Felső-Magyarország legfőbb borkereskedelmi központját Tokajban kívánta létrehozni. Ez, mint a továbbiakban látni fogjuk, meg is valósult. Az elődei által Erdélyben már megtapasztalt gazdasági-kereskedelmi fellendítést várta II. Rákóczi Ferenc a görög kereskedők tokaji működésétől. 1708-ban pedig Debrecen városának még addig ott élő görög kereskedői is Tokajban találtak új otthonra. Az egész utóbbi betelepítési döntés egy megfontolt gazdasági stratégia része: amikor 1694-ben (a későbbi II.) Rákóczi Ferenc átvette hegyaljai birtokait, szőlőgazdaságait, akkor a romlásnak indult hegyaljai szőlők rendbetétele érdekében már 1700-ban „Szabályzatot” adott ki a hegyaljai szőlők műveléséről. Ebben pontosan körülírta a gazdálkodás módjait, meghatározta a munkabéreket, rögzítette a vincellérek és a szőlőművek kötelességeit, a borkezelés módját, a borkereskedés kereteit. 1701. április 18-án Rákóczi Ferencet elfogták, a bécsújhelyi börtönbe zárták: a mohó bécsi gazdasági érdekek rögtön jelentkeztek, amire jó példa, hogy a Szepesi Kamara egyik prefektusa, Thavonat Lajos ekkor készítette el Rákóczi birtokainak, főként hegyaljai szőlőinek összeírását. (13) Az 1703-ban megindult szabadságharc ideje alatt sem hanyagolta el Rákóczi a család hegyaljai szőlőit, hiszen különösen a szabadságharc első szakaszában birtokainak, szőlőinek jövedelméből fedezte a szabadságharc költségeit. Nem túlzás kimondani, hogy a szabadságharc pénzügyi alapját a tokaji aszúbor jelentette (pénzhelyettesítő funkciójú csereeszközként). Az aszúbor kiválóan alkalmas volt a távolsági szállításokra is; míg a többi borfajta e szállítások során veszített volna minőségéből. Tokaj elfoglalása után Rákóczi fejedelmi megbízottat rendelt ki e városba, ő felügyelte a szőlőművelést, borkereskedelmet. Felhasználta a vezérlő fejedelem a tokaji bort az európai szintű kapcsolatok kiépítésére és ápolására is. Királyi, császári, cári udvarokba delegált követi mindig vittek magukkal néhány hordó tokaji aszút is. Rákóczi felismerte a tokaji aszú diplomáciai értékét: a tokaji aszú mint „*diplomácia bor*” fontos hangulati szerepet játszott a bizalomépítésben. (14) A görög kereskedők tevékenysége a Rákóczi-szabadságharc idején egyrészt Felső-Magyarországon és leginkább természetesen az

Alföld déli térségében volt jelentős. Surányi Miklós igen érzékletesen így írt a görög kereskedelmi létformáról: „*Különösen nagyszerű emberek voltak a görögök. Nem valami szolid kereskedők, de fáradhatatlan és nagyratörő nép, kicsinyben kezdtek el az adás-vevést, lóháton és nyikorgós szekéren járták be az úttalan utakat, süttették magukat a perzselő Nappal, dideregtek a csikorgó szélben, spekuláltak, törték az eszüket, megtanulták az új haza nyelvét, családot alapítottak, és meggyökeredeztek.*” (15) A görögökre a társas kereskedés volt a fő jellemző, ami a kompánia létrehozásában is kifejeződött: a helybeli kereskedők ellen a királyi kamara támogatását igyekeztek megszerezni, ennek érdekében meghatározott összeg befizetését kellett évente teljesíteniük. A görög kereskedők közül csak kevesen tartózkodtak tartósan Magyarországon; a többség árubeszerző körúton volt, mégpedig karavánnal. E karavánok fontosabb görögországi kiindulópontjai Szervia, Kozáni és Moszkopolisz. (16) Az összetartás igen nagy jelentőségű volt gazdasági sikereik elérése terén: ez fejeződött ki a kompániák létében. (17) Ma talán ezt a kereskedelmi társulati jellegét a kamara szóval is illelhetnénk, hiszen a társulati tagok részéről érdekvédelmi, információátadási és kölcsönösségi együttműködést feltételezett. Az Itáliában alkalmazott váltót is a görögök terjesztették el Magyarországon. (18) A hivatalos okmányain minden görög kereskedő a saját pecsétjét használta, melyen egy pajzsformában a neve kezdőbetűi mint kereskedelmi védjegy szerepelt. Ez volt tulajdonképpen a XIX. században oly elterjedt monogramhasználat kezdete. (19) A görög kereskedők által létrehozott vagyon jelentette az első igazán kereskedelmi tőkét Magyarországon: ez a tőke aztán később az ipari befektetésekben is testet öltött. (20) Hegyalja szempontjából viszont az az igazán jelentős, hogy a tokaji aszú a görög kereskedők révén távoli országokba is eljutott a XVII–XVIII. században: az aszú világhírre tett szert. A fenti adalékok nyomán egyértelmű, hogy a magyarországi görög kereskedők által képviselt üzleti szerep kereskedelmünk történetében igen sokrétű.

A hegyaljai görög közösség történetének vizsgálata kapcsán igen fontos körülmény az, hogy a XVII. század második felétől már működtek

görög papok Tokajban – az Athosz-hegy kolostorából érkeztek –, akik leveleztek is görög földön élő szerzetestársaikkal. (21) A tokaji görög közösség a görög ortodoxia kötelékét mindig is fenntartotta. (22) A hegyaljai görögöknek igen fontos szándéka volt a templomépítés már a kezdetektől. A Tokajban lévő, ma már berendezésétől megfosztott Szent Miklós görög templom telkét a Kamarától 1777-ben szerezték meg a tokaji görögök: itt építette föl a tokaji görög egyházközség a ma is látványos szépségű tokaji görög templomot. (23) Tokajban a templommal egyidejűleg egyéb nagyarányú építkezéseket is folytattak a tokaji görögök. Ezek az igényes barokk házak, a görög templom épületével együtt, ma is Tokaj jelentős műemlékei. A Rákóczi út 56. szám alatti épület kapuívén ma is megtekinthető a görög kereskedőjelvény (és mellette a 4%-os emléktábla): a görög kereskedőtársulat jelvénye a horgony a kettős kereszttel és 4-es számmal. Ez utóbbi szám a 4%-os tisztas kereskedői hasznot jelenti. Áll még a Keffala-ház is a Rákóczi út 48–50. szám alatt (a kultúrház mellett, a városháza közelében). A Bethlen Gábor u. 5. szám alatti Morelli-ház egyik látványossága szép kapuzata: kapuja felett kereskedőjelvény található. Ismert épület a Zákó-ház is (ez ma a főtér Degenfeld-palotája): a Zákó köznél, az átjárótól délre lévő üzlethelyiség volt a XIX. századi görög Zákó Soma üzlete. És persze a Tokaji Múzeum épülete (Bethlen Gábor utca 7.): Karátsonyi Konstantin Pál 1790-ben építtette fel ezt a szép és gazdagon díszített házat. (24) Itt volt a görög kompánia tanácsterme is. Kiemelendő, hogy az ekkoriban copf stílusban épített Karátsonyi-ház immár négy évtizede a Tokaji Múzeumnak ad helyet. A Rákócziak korából Hegyalja görögsége tekintetében igen fontos az alábbi adat. 1667-től kiváltságlevél biztosította a Felső-Tisza vidéki görögök számára a kereskedés szabadságát: e kiváltságlevél engedélyezte, hogy boltokat nyithassanak, a Magyarországra hozott áruikat bárhol és bármikor árusíthassák, ha a helyi céheket nem károsítják; a Törökországból visszatérőknek pedig be kellett számolniuk bírójuk előtt törökországi tapasztalataikról. Szabad királyi városokban nem telepedhettek meg, de ezen kiváltság biztosította a feltételeket ahhoz, hogy a királyi kincstári birtokokon (Szatmár, Néme-

ti, Nagykálló) házat vehessenek, török árukkal kereskedhessenek, és saját bírót választhassanak. A görög kompánia köteles volt azonban évi 200 aranyforintot fizetni a Szepesi Kamarának. (25) Hegyalja görög kereskedői hozták létre érdekvédelmi szervezetükként Tokajban a görög kereskedőtársulatot. 1667-ben (I. Lipót a görög kereskedőkre vonatkozó adománylevelének a kiadásakor) a görög kompánia már létezett. (26) Ezt újította meg a korábban említett 1690-es privilégium a debreceni görög kereskedőknek. A tokaji görög kompánia egyik fő tevékenysége a bor, az aszú külföldre történő szállítása volt. Fellépésükig a borkivitel egyéni kereskedés keretében zajlott. Fontos szerepe volt ebben annak, hogy szabadkereskedelmi jogokkal rendelkeztek, az évi egyszeri adó (taksa) és vám lefizetése után más kötelezettség nem terhelte őket. (27) A Rákóczi-szabadságharc végén, 1711-ben a tokaji görög kompánia tagjai voltak (többek között): Pap István, György János, Kacsza Márton, Kondorosi János, Pap Kozma, Hacsi György, Grincsi István, Lué György, Pacsó Gáspár, Erdélyi János (társa Bagana Márton), Patim alias Deák Pál, Csobán György, Gólya Tamás, Paráncs Mihály, Paskal Pál. (28) A legjelentősebb tokaji görög családok közé tartoztak még a következők: Papademosz/Szerviczky, Karátsonyi, Constantin, Keffala, Agora, Dogály, Moraly, Duvary, Pacsó, Parda, Krisztof, Kiró, Lázár, Koszta, Lefter, Görög. (29) De mi is volt a kompánia? A görögök gazdasági érdekvédelmi társulási formái voltak a kompániák. Az országnak bármely területén élő kereskedő tagja lehetett ezeknek a kereskedőtársulásoknak, a lakóhelytől függetlenül. A kereskedőtársulat tagjai felelősséget vállaltak egymásért, maguk közül választhatták a bírót. A bíró feladatai közé tartozott: a kompániának a hatóság előtti védelme és a tagok egymás közötti ügyeinek intézése. A görög kompánia a város lakosságától elkülönült közösséget alkotott, saját főbírájuk volt. A főbíró eljárta a fontosabb ügyekben, például a hatósági eljárások során. A közösség által kijelölt főbírónak Tokajban a Kamara előtt kellett letennie hűségesküjét. A kompánia tagjának eskütételi kötelezettsége volt a főbíró előtt, ha például Törökországba indult. Ez az eskü kiterjedt a fegyverkereskedelem és Magyarország ellen való cselekedet tilalmára, valamint arra, hogy ha Ma-

gyarországgal szemben ellenséges cselekedetet észlel útja során, akkor erről be kellett számolnia. A kereskedőtársulat jelvénye a horgony, a szárán kettős kereszttel és a szár végén a 4-es számmal volt; hasonlóan a görög kereskedők pecsétjeihez. A tokaji görög kompánia tagjai pénzjáradékot fizettek, biztonságban kereskedhettek, a tagok egyezséget, alkut, írásbeli vagy szóbeli megállapodást a kompánia bírāja előtt kötöttek. (30) A tokaji kompánia fontos dokumentuma volt a viselkedési kódex, ezt ma talán etikai kódexnek neveznénk. E kódex 60 pontban rögzítette az elvárt és követendő magatartást. A felvételhez az önálló kereskedőnek rendelkeznie kellett legalább 200 tallér vagyonnal, a felvételi díj 12 tallér volt. A szabályok tiltották, hogy bárki a társaság ítélete ellen külső bírósághoz forduljon. A tagoknak jelenteniük kellett, ha olyasmiről értesültek, ami a társaságnak vagy egyes tagoknak kárt okozhatott. Tilos volt Törökországban vagy bárhol másutt bármely tagot bíróság elé idéztetni. Szabályozták a tisztességes piaci magatartást, vagyis az üzleti-kereskedelmi tevékenység és együttélés kereteit is a társaság tagjainak a körében: mintegy 35-féle magatartást rögzítettek. A pénzfizetési büntetési tételek 1–200 tallér között mozogtak. Végző soron a társaságból való kizárára is lehetőség volt. Az egyébként igen szigorú belső szabályozás célja az volt, hogy bármely vitás kérdés a közösség keretein belül rendeződjék el. Érvényes szerződéstől való visszalépés súlyos jogkövetkezményt, 12 botütést és 12 tallér büntetést; lopott holmi elrejtése és orgazdaság

80 tallér pénzbüntetést; a lopás pedig azonnali kizárást vont maga után. (31) Van bizonyíték a XVII. századi tokaji görög anyakönyvezésre is. A görög Papademosz/Szerviczky család 1658-ban Hajdúböszörmény, 1676-ban Hajdúdorog, 1700-ban Tokaj, 1727-ben és 1747-ben újra Hajdúdorog városokban tartózkodott. Ezen települések közül azonban egyedül Tokajban volt már görög nyelvű anyakönyvezés a XVII. században. A tokaji görög Papademosz/Szerviczky családra vonatkozó anyakönyvi kivonatok azokból az 1873. február 1-jén Tokajban készült anyakönyvi kivonatokból származnak, amelyeket az akkori miskolci görög lelkész, Margó Emilián készített. Az anyakönyvek tanúsága szerint 1747-ig az anyakönyvezésekkor a „*Papademus Karisi (Karisch), alias Szerviczky*” név szerepel, ezután pedig a tokaji görög Papademosz/Szerviczky család a chariszi, kariszi nevet nemesi előnévként használta.

A Rákócziak Tokaj-Hegyalját érintő gazdaságépítő tevékenységének és az ebben komoly szerepet vállaló görög kereskedői minőségnek az emléke Tokaj helytörténetében mindig is méltó helyet foglalt el: e körben a görög templom jelentősége a filhellén magyar és a hungarofil görög kapcsolatrendszerben napjainkban is meghatározó fontosságú. Zárógondolatként indokolt kiemelnem, hogy a Rákóczi család és különösen II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelmünk századokon át ható, méltó és dicsőséges cselekedeteinek emléke sosem halványuló üzenet bármely kor magyarságának, így napjaink világának is!

Családi összejövétel

Források: I. Rákóczi lovassági zászlajának üzenete: „Isten az igaz ügyet nem hagyja el”. (1) Dr. Csorba Csaba: Huszárok. In: Észak-Magyarország. XLIV. évfolyam. 259. szám. 1988. október 29. (szombat) 6. o.; (2) Magyarország történeti kronológiája. II. kötet. 1526–1848. Főszerkesztő Benda Kálmán. Bp., 1982. 531. o.; (3) Dr. Csorba Csaba: Huszárok. In: Észak-Magyarország. XLIV. évfolyam. 259. szám. 1988. október 29. (szombat) 6. o.; (4) Czigány István: A huszárság – a „magyar fegyvernem”. In: Életünk. Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat. Huszár szám. 1994. 10–11. szám. 878. o.; (5) N. Kiss István: Konfliktusok a kuruc hadseregben (1703–1711). In: Rendi társadalom – Polgári társadalom 3. Társadalmi konfliktusok. Salgótarján, 1989. június 15–18. Salgótarján, 1991. 85. o.; (6) Várkonyi Ágnes: Vak Bottyán. Bp., 1951. 68. o.; (7) Czigány István: A huszárság – a „magyar fegyvernem”. In: Életünk. Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat. Huszár szám. 1994. 10–11. szám. 882. o.; **II. Vezérlő feljelmünk tokaji görög kereskedőinek történelmi jelentősége:** (1) Makay Miklós: Ökumenikus kiskaté. Bp., 1941. 10. o.; (2) Sonnevend Péter: A tokaji görög kereskedelmi társaság belső rendje és 1801-ben elrendelt felosztása. In: Kisebbségkutatás. 1. 1991/1992. 4. 400. o.; Kerekes György: A kassai kereskedők életéből harmadfél század. 1687–1913. Bp., 1913. 87. o.; (3) Moravcsik Gyula: A grenoblei triptychon görög felirata. Adalékok II. Rákóczi Ferenc rodostói görög kapcsolataihoz. Különlenyomat a Rákóczi Emlékkönyvből. Bp., 377., 379., 381., 382. o.; (4) Pálkovács István: II. Rákóczi Ferenc hamvainak útja a Bánságban 1906-ban. In: Honismeret. 2003. 6. szám. 92. o.; (5) Kerekes György: A kassai kereskedők életéből harmadfél század. 1687–1913. Bp., 1913. 87. o.; (6) Petri Edit: A kecskeméti görög kereskedők története a XVIII. században. In: Cumania III. Historia Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei. Szerkesztő Horváth Attila. Kecskemét, 1975. 48. o.; (7) Kerekes György: Görögök Kassán a XVII. században. In: Századok. 1911. 368. o.; (8) Sasvári László: A Tokaj térségében élt görögök (és rákok) nyelvi emlékei. ELTE Nyelvtudományi Dolgozatok 20. (doktori disszertáció). Bp., 1976. 27. o.; (9) Sasvári László: Görög kereskedők Tokajban. In: Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiségek néprajzából. 4. Sorozatszerkesztő Eperjessy Ernő. Bp., 2002. 150. o.; (10) Dr. Diószegi György: Kirándulás a tokaji görögök nyomában. In: Agora Görög Kisebbségi Kulturális Magazin. 2008. január–február, 10–11. o.; (11) Zoltay Lajos: Debrecen város százados küzdelme a görög

kereskedőkkel. Debrecen, 1935. 8. o.; (12) Sasvári László: Görög kereskedők Tokajban. In: Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiségek néprajzából. 4. Sorozatszerkesztő Eperjessy Ernő. Bp., 2002. 151. o.; (13) Márki Sándor: II. Rákóczi Ferenc. 182–186. o.; (14) Feyér Piroska: A szőlő- és bortermelés Magyarországon (1848-ig). Bp., 1981. 180. o.; (15) Surányi Miklós: Egyedül vagyunk. Bp., 1982. II. kötet, 61. o.; (16) Petri Edit: A görögök közvetítő kereskedelme a XVII–XIX. századi Magyarországon. In: Századok. 1996. 72. o.; (17) Kerekes György: A kassai kereskedők életéből harmadfél század. 1687–1913. Bp., 1913. 86. o.; (18) Dr. Szendrei János: Egy megbukott görög boltos a XVII-ik században. In: Századok. 1888. 533. o.; (19) Dr. Szendrei János: Egy megbukott görög boltos a XVII-ik században. In: Századok. 1888. 536. o.; (20) Petri Edit: A görögök közvetítő kereskedelme a XVII–XIX. századi Magyarországon. In: Századok. 1996. 101. o.; (21) Füves Ödön: Újabb adalékok a tokaji görögség történetéhez. In: Antik Tanulmányok II/1955. 260. o.; (22) Hodinka Antal: A tokaji görög kereskedő társulat kiváltságának az ügye. 1725–1772. Bp., 1912. 9. o.; (23) Kárpáti László: Ortodox, görög-katolikus és zsidó művészeti emlékek. In: Műemlékek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Miskolc, 1988. 67. o.; (24) Bencsik János: Paraszti és mezővárosi kultúra a XVIII–XX. században. Miskolc–Tokaj. 1993. 289. o.; Magyarország múzeumi. Összeállította Balassa M. Iván és Zentai Tünde. Bp., 1996. 113. o.; (25) Sasvári László: Görög kereskedők Tokajban. In: Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiségek néprajzából. 4. Sorozatszerkesztő Eperjessy Ernő. Bp., 2002. 149. o.; (26) Füves Ödön: Újabb adalékok a tokaji görögség történetéhez. In: Antik Tanulmányok. II/1955. 260. o.; (27) Ulrich Attila: A tokaji uradalom gazdálkodása a XVII. század második felétől a napóleoni háborúk koráig. Tokaj, 2003. 125. o.; (28) Bánkúti Imre: Egy görög kereskedő tevékenysége Kecskeméten és a Délalföldön (Adalékok a Rákóczi-szabadságharc gazdaságtörténetéhez). In: Cumania III. Historia Kecskemét. Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei. Szerkesztő Horváth Attila. Kecskemét, 1975. 91–92. o.; (29) Sasvári László tanár: Az orthodoxia Tokajban. In: Egyházi Krónika. XV. évfolyam. 1966/3–4.; (30) Hőgye István: A görögök szerepe Tokaj város életében a XVIII. században. In: Borsodi Művelődés. XII/3. szám. 1987. 56. o.; (31) Sonnevend Péter: A tokaji görög kereskedelmi társaság belső rendje és 1801-ben elrendelt felosztása. In: Kisebbségkutatás. 1. 1991/1992. 4. 402. o.

A Bánság visszafoglalása, avagy III. Károly első háborúja a törökök ellen (1716–1718)

1. rész: Előzmények és az 1716. év fontosabb hadieseményei

I. Történelmi előzmények

A karlócai békeszerződés (1699. január 26.) értelmében Magyarország jelentős hányada szabadult fel a török uralom alól. Kivételt csak a Bánság területe képezett. Az Oszmán Birodalom gyengülése azonban előrevetítette, hogy ez a térség sem maradhat már sokáig a törökök kezében. A karlócai békeszerződés aláírását követően – 1699 és 1716 között – látszólag békés időszak köszöntött be a Habsburg és az Oszmán Birodalom között.

A Habsburg Birodalom seregei előbb a spanyol örökösödési háború (1701–1714) hadszínterein, majd az azzal párhuzamosan zajló Rákóczi-szabadságharc (1703–1711) összecsapásaiban voltak lekötve. Az előbbi háborúban a Habsburgok elvesztették ugyan a spanyol koronát, de tovább

gyarapították európai birtokaikat.¹ A Rákóczi-szabadságharcban viszonylag helytállt a császári sereg, habár a kurucokat igazából, illetve teljesen nem győzték le.² Ugyanakkor a birodalom élén az uralkodó személye is változott. A korántsem magyarbarát I. Lipót halála után (1705. május 5.) fia, a rövid életű I. József lett a német-római császár, illetve a cseh és a magyar király. I. Józsefet (1705–1711) öccse, az eredetileg a spanyol trónra szánt – a magyarokkal, apjához képest, engedékenyebb – III. (VI.) Károly (1711–1740) követte.³

Az Oszmán Birodalom sem „tétlenkedett”. A Török Birodalom élén szintén személyi változás történt. II. Musztafa török szultánt (1695–1703) a szerencsétlen kimenetelű orosz–török háború (1686–1700) lezárását követően az uralmával elégedetlen janicsárok hamarosan megfosztották a hatalmától. Helyére öccse, III. Ahmed került, és hosszú ideig (1703–1730) állt a birodalom élén.⁴

A törökök nem törődtek bele Magyarország elvesztésébe, és készültek a visszavágásra.

¹ „A spanyol örökösödési háborút befejező 1714. évi rastadti béke értelmében III. Károly megkapta Belgiumot, Milánót, Nápolyt és Szardíniát. Szardíniát 1718-ban elcserélte Szicíliaért. 1738-ban a bécsi béke értelmében Károly Nápolyt és Szicília helyett a kis Pármát és Piacenzát kapta meg. Tehát a Habsburg-hatalom területileg gyarapodott, de földrajzilag annyira szét volt szórva, és annyi egymással ellentétes gazdasági és nemzetiségű országra terjedt ki, hogy annak fenntartása több áldozatba került, mint amennyi haszonnal járt.” ASZTALOS MIKLÓS – PETHŐ SÁNDOR: *A Magyar Nemzet Története. Második kiadás.* Dante Könyvkiadó, Budapest, 1934, 312. p.

² A közel tizenkétezer fős kuruc sereg 1711. május 1-jén a majtényi síkon a földbe szúrta a csapatok zászlóit. Nem a fegyvereket hagyták ott, csak a zászlókat. A békekötés egyik feltétele ugyanis az volt, hogy a kurucoknak nem kellett letenniük a fegyvert. Ebből kifolyólag az esemény nem fegyverletétel volt. A szabadságharc kuruc részről katonai (pl.: katonai-stratégiai hibák, létszámcsökkenés, utánpótláshiány, harcértékcsökkenés), továbbá pénzügyi-gazdasági okok (pl.: rézpénz elértéktelenedés), illetve a szabadságharc végén tomboló pestis és éhínség miatt nem volt folytatható. BERTÉNYI IVÁN – GYAPAI GÁBOR: *Magyarország rövid története.* Maecenas Történelemkönyvek, Maecenas Könyvkiadó, 1992, 281–284. pp., NAGY GYÖRGY: *Magyarország apróbetűs története. A honfoglalástól napjainkig.* Kossuth Kiadó, Budapest, 2017, 133–135. pp.

³ I. Lipót fiának, illetve I. József öccsének uralkodói „számozása” kissé körülményes; magyar király III. Károly, cseh király II. Károly, illetve német-római császár VI. Károly néven. HAMANN, BRIGITTE (szerk.): *Habsburg lexikon.* Új Génius Kiadó, Budapest, 1990, 211. p.

⁴ A megbuktatott II. Musztafa helyébe a lázadók öccsét, Ahmedet választották meg török szultánnak, III. Ahmed néven. III. Ahmed nem volt sokkal tehetségesebb uralkodó testvérénél. Hatalmát ugyanúgy döntötték meg, mint 1703-ban II. Musztafáét. A sikertelen kimenetelű perzsi hadjárat következtében a janicsárok ismét fellázadtak. Az 1730. évi lázadás után III. Ahmed helyére unokaöccsét, I. Mahmudot (1730–1754) állították. I. Mahmud ugyanúgy kivégeztette az őt hatalomra segítőket, mint elődje, illetve ugyanolyan tehetségtelen szultán volt, mint elődje. III. Ahmed 1736-ban halt meg börtönében. BOKOR JÓZSEF – GERŐ LAJOS: *A Pallas nagy lexikona. XII. kötet (Magyar–Nemes).* Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1896, 867. p., BOKOR JÓZSEF – GERŐ LAJOS: *A Pallas nagy lexikona. XVI. kötet (Théba–Zsuzsok).* Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1897, 323–324. pp., TÜRK ATTILA: *Az Oszmán Birodalom története.* Anno Kiadó, Budapest, 2007, 144–146. pp.

Előbb azonban III. Ahmed más hadszíntereken próbálta meg birodalma haderejét. Előbb az ún. „*pruti hadjáratban*” (1710–1711) ismét háborúba keveredett Oroszországgal. A török hadüzenet 1710. november 20-án érkezett meg az oroszokhoz. A „*casus belli*” azonban XII. Károly svéd király (1697–1718) személyéhez kapcsolódott. Az ún. „*nagy északi háború*” (1700–1721) során szemben álló svédek és oroszok Poltavánál 1709. június 27-én ismét összecsaptak egymással. Az orosz győzelem következtében a svéd király seregének maradékával török területre menekült. I. (Nagy) Péter orosz cár (1682–1725) tiltakozott a „*törökbefogadás*” ellen. Ennek oka, hogy XII. Károly – hosszas unszolás után – sikeresen rávette III. Ahmed török szultánt egy újabb, Oroszország elleni hadjáratra. A hadjárat török győzelemmel végződött, egyebek mellett Stănileştinél (1711. július 18.) verték meg az orosz haderőt. Az orosz sereg majdnem teljesen megsemmisült, mi több „minden oroszok cárja” is majdnem fogságba került. Azonban – köszönhetően az ügyes orosz diplomáciának, illetve a korrupt török vezetőségnek – a cár „kivágta magát” a kelepceből, illetve a törökök eltekintettek az orosz sereg teljes megsemmisítésétől. Az ún. „*pruti egyezmény*” (1711. július 21.) viszont a török fél politikai győzelmét hozta. Az oroszok visszaadták Azov erődjét, valamint kötelezték magukat több – 1696 és 1709 között – újonnan kiépített orosz erőd lerombolására a térségben. Az oroszok kötelezték magukat arra is, hogy nem avatkoznak be a Lengyel–Litván Unió ügyeibe. Az oroszok teljes megsemmisítésében reménykedő XII. Károly svéd király csalódott, a megsemmisülést elkerülő oroszok erőt gyűjthettek. Ezzel megkezdődött az orosz nagyhatalom kiépülése.⁵

Az Oszmán Birodalom 1713-ban a lengyelekkel is fegyveres konfliktusba keveredett. III. Károly magyar király meghatalmazottja útján – kevés sikerrel – tiltakozott a török szultánnál. Végül, 1714-ben, békés módon oldódott meg a török–lengyel konfliktus.⁶

A törökök továbbra sem nyughattak. III. Ahmed, illetve a törökök ezúttal a Velencei Köztársaságnak üzentek hadat. Az ún. „*hetedik oszmán–velencei háború*” (1714. július 9. – 1718. július 21.) az 1699-ben Velence által visszaszerzett Morea (Peloponnészosz) kapcsán robbant ki, ugyanakkor Velence is szeretne volna a törököktől visszaszerezni – a korábban elvesztett – Korfu, illetve Kréta szigetét.⁷

A nagyhatalmi pozícióját már korábban elvesztett Velencei Köztársaságot több európai állam – például a Pápai Állam, a Máltai Lovagrend, Portugália etc. – is támogatta, és az osztrákok nagy „ellenlábasa”, XIV. Lajos halála után (1715. szeptember 1.) XI. Kelemen pápa (1700–1721) támogatásával az osztrákok is részt vehettek a fegyveres konfliktusban. A kétségbeesett velencei megkeresés következtében III. Károly 1716. április 13-án fegyveres támogatást nyújtó szövetséget kötött Velencével. Ezáltal a Habsburg és a Török Birodalom ismét háborúba sodródott egymással.⁸

II. Az osztrák–török háború (1716–1718)

II. 1. Az előkészületek

A spanyol örökösödési háborúban, illetve a Rákóczi-szabadságharcban kimerült a Habsburg Birodalom. Az egyre jelentősebb pénzügyi

⁵ A *péterváradai ütközet 300 éves évfordulója. Korok – online folyóirat történelembarátoknak*: <https://korok.webnode.hu/products/a-petervaradi-utkozet-300-eves-evforduloja/> (Letöltés ideje: 2019. május 31.), MARCZALI HENRIK: *Nagy képes világtörténet. IX. kötet. Az abszolutizmus kora*. Franklin Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda – Révay Testvérek Irodalmi Intézet Résztársaság, Budapest, 1898–1905, 482–484. pp., QUATAERT, DONALD: *The Ottoman Empire. 1700–1922*. Cambridge University Press, Cambridge, 2005, 41. p., TÜRK ATTILA: *Az Oszmán Birodalom története*. Anno Kiadó, Budapest, 2007, 144–145. pp.

⁶ BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790)*. Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1697.html> (Letöltés ideje: 2019. május 31.)

⁷ FINLAY, GEORGE: *The History of Greece under Othoman and Venetian Domination*. William Blackwood and Sons, London, 1856, 264–274. pp., LANE, FREDERIC CHAPIN: *Venice, a Maritime Republic*. Johns Hopkins University Press, Baltimore, Maryland, 1973, 410–411. pp.

⁸ SZAKÁLY FERENC: *Hungaria Eliberata. Budavár visszavétele és Magyarország felszabadítása a török uralom alól. 1683–1718*. Corvina Kiadó, Budapest, 1986, 158., 173. pp., ZACHAR JÓZSEF: *Csaták, hadvezérek, katonák a XVIII. században*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1990, 93. p.

gondokkal küzdő császári udvar – még 1715 tavaszán – a hadsereg létszámának csökkentését fontolgatta. 1716 tavaszától azonban nemhogy csökkenteni, éppen ellenkezőleg, növelni kellett a császári seregek létszámát, főképp Magyarországon, amelynek visszahódítása a törökök fő célkitűzése volt. A bécsi Udvari Haditanács (Hofkriegsrat) elnöke – 1703 és 1736 között⁹ – Savoyai Jenő (1663–1736) herceg, illetve tábornagy volt, aki azonnali katonai offenzívát javasolt a törökök ellen.

A törökök elleni háború megindításakor „a magyarországi haderő [...] 53 380 gyalogost, 32 944 lovas és 88 tábortábori ágyút, továbbá 12 600 főnyi várvédelmi csapatot és 100 ostromlöveget, vagyis összesen 98 900 embert és 180 ágyút számlált”. Ugyanakkor „várőrségül szolgált még: Győrött, Komáromban, Esztergomban, Szigetvárott, Szolnokon és Nagyváradon összesen 100-100 főnyi gyalog és 12, 50-50 főnyi lovas század, melyekhez Győrött még 5, Komáromban 3, Esztergomban 2, Pozsonyban 1 szabad század járult”.¹⁰ Továbbá – Bánlaky József szerint – „Erdélyben: gróf Steinville lovassági tábornok parancsnoksága alatt: 3 gyalog ezred (9 zászlóalj), 2 vértés ezred (14 lovas század) és 2 dragonyos ezred (14 lovas század). Vagyis összesen 6 900 gyalogos és 4 336 lovas, azaz együttvéve 11.236 ember és 12 löveg. Ehhez járult még mintegy 15 000 főnyi határőrség, így az egész rendelkezésre álló haderő állománya mintegy 125 000 embert tett ki”.¹¹

A császári hadsereg kiegészítő részéül szolgált volna még a dunai flotilla, de ennek kiépítése és felszerelése – pénzhiány miatt – teljesen elkésett. Hét erős folyami hajót építettek, amelyek 133 láb (~ 40,5 méter) hosszúak, 28 láb (~ 8,5 méter) szélesek voltak. Legalább

50 ágyút helyeztek el minden hajón. A hajóraj a következő hét hajóból állt: „Szent Mária” (főhajó), „Szent Lipót”, „Szent József”, „Szent Károly”, „Szent Erzsébet”, „Szent István” és „Szent Ferenc”. Az 1716. évi péterváradai csatába azonban későn érkeztek, addigra a csata véget ért. A régi hajók viszont annyira rossz állapotban voltak, hogy a császári főparancsnok, Savoyai Jenő herceg nem merte őket közvetlenül a törökök elleni összecsapásokban alkalmazni.¹²

A bécsi Haditanács négy offenzívatervezetet latolgatott. Az első értelmében a császári seregek Horvátországon és Bosznián át – a velenicei erőkkal együtt – támadták volna meg a török seregeket. A második egy átkaroló hadművelet lett volna, amely Erdély és Havasalföld érintésével ért volna vissza az Al-Dunához. A harmadik a török kézen lévő Temesvár elfoglalását, a negyedik pedig az ugyancsak török kézen lévő Belgrádot célozta meg. Savoyai Jenő herceg döntése ez utóbbira esett, ezért elrendelte a császári seregek gyülekezését Péterváradnál (Петроварадин/Petrovaradin), a „Duna Gibraltarjánál”.

Jelentős előkészületek történtek a lőszer, illetve a lőpor, továbbá az egyéb hadianyagok beszerzése kapcsán is. A hídveréshez (három hídhoz a Dunán, két hídhoz a Tiszán és egyhez a Dráván) szükséges anyagokra, illetve eszközökre is szert tettek. Ez volt az első hadjárat, ahol a császári sereg csapatait térképekkel látták el. Gondoskodtak a főbb élelmiszerek – főképp a liszt, a kenyér, a lótap – beszerzéséről is. A többi élelmiszerekhez az egyes csapatoknak maguknak kellett hozzájutniuk. Igyekeztek megoldani a fő- és mellékkórházak létesítését is. Ez utóbbi ténykedés kissé megkésett.¹³

⁹ OSKAR, REGELE: *Der Österreichische Hofkriegsrat (1556–1848)*. Druck und Verlag der Österreichischen Staatsdruckerei, Wien, 1949, 75–76. pp., SUGÁR ISTVÁN: *Lehanyatlak a török félhold*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1983, 416. p.

¹⁰ Továbbá száz nehéz ostromlöveg és mozsár a budai, az eszéki, a péterváradai, a szegedi és az aradi várakban voltak elhelyezve. BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790)*. Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1697.html> (Letöltés ideje: 2019. május 31.)

¹¹ BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790)*. Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1697.html> (Letöltés ideje: 2019. május 31.)

¹² SZENTKLÁRAY JENŐ: *A dunai hajóhadak története*. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, Budapest, 1885, 250–251. pp.

¹³ BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790)*. Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1697.html> (Letöltés ideje: 2019. május 31.)

Eközben a törökök sem vesztegették az időt. A török sereg élén a török szultán által kinevezett Damad Ali (1665–1716) nagyvezír (1713–1716) állt. Neve abban a korszakban igencsak ismert volt, hiszen nagy szerepet játszott korábban Morea (Peloponnészosz) – Velencétől történő – visszaszerzésében.¹⁴ A török hadjáratban részt vettek még a török birodalmi sereg jelentősebb parancsnokai is, így Sari Ahmed ruméiai beglerbég, illetve Türk Ahmed anatóliai beglerbég, továbbá Husszein, a janicsárok agája. Pétervárad alá vonultak seregeikkel a temesvári és a belgrádi pasák is.¹⁵

A törökök két fronton támadtak, az egyik Magyarországot vette célba. A hatalmas török sereg 1716. április közepén indult el Isztambulból (Konstantinápolyból), a „szokásos” – Drinápoly (Edirne), Plovdiv, Szófia, Niš és Belgrád – útvonalon,¹⁶ mindenhol hosszabb pihenőket tartva érkezett meg a határra, és azt 1716. augusztus 2-án lépte át a Szerémség területén. Rabolva és pusztítva, Karlóca érintésével Péterváradig nyomult előre a török haderő. A törökök szintén több haditervet vettek „gőrcső” alá, végül – a nagyvezír – Pétervárad megtámadása mellett „tette le a garast”. *„A török sereg harcoló állománya valószínűleg jóval fölülmúlta a 100 000 embert, sőt talán a 150 000-et is elérte, de annak csak mintegy fele állott harcedzett, megbízható csapatokból.”*¹⁷

A törökök érkezése nem érte váratlanul Savoyai Jenő herceg hadait. A főparancsnok – akinek helyettese, a hadjáratban jelentős szerepet játszó gróf erdődi Pálffy János (1664–1751) tá-

bornagy, a későbbi országbíró (1731–1741), illetve nádor (1741–1751) volt – már 1716. július 9-én megérkezett Futakra (Футор/Futog), és ott felállította főhadiszállását.¹⁸

Savoyai Jenő herceg – 1716. július 27. és 29. között – a harcra mozgósított császári egységeket Péterváradra rendelte, majd 1716. augusztus 2-án főhadiszállását áttette a császári kézen lévő Péterváradra. A császári sereg 78 ezer főt számlált, ebből 51 000 fő volt gyalogos, 27 000 pedig lovas. A császári seregek hadműveleteit nyolcvan ágyú is segítette.¹⁹

II. 2. A péterváradi csata (1716. augusztus 5.)

A császári kézen lévő Pétervárad erődrendszere látszólag biztos háttérként szolgált, a belső és a külső védműrésze azonban rossz állapotban volt. Savoyai Jenő herceg elrendelte a gyors helyreállítást. A külső és belső védmű mellett az erőd része volt a megerősített város, a várkastély, a szarverőd, illetve az oromerőd is. A megerősítési-javítási munkálatok biztosítása érdekében Savoyai a helyettesét, gróf erdődi Pálffy Jánost háromezer lovas – vértés, dragonyos, illetve magyar huszár – kíséretében a török seregek mozgásának kikémlésére küldte Karlóca (Сремски Карловци/Sremski Karlovci) irányába. Pálffy rövidesen Kurd pasa tízezer lovasába ütközött, akikkel – a kapott parancs ellenére – mivel nem tudott kitérni előlük, összecsapásba kellett bocsátkoznia. A császáriak – a legalább négyórás hősiesség ellenállás alatt – 400 főt veszítettek, illet-

¹⁴ SETTON, KENNETH MEYER: *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*. The American Philosophical society, Independence Square, Philadelphia, 1991, 432–433. pp.

¹⁵ *A péterváradi ütközet 300 éves évfordulója. Korok – online folyóirat történelembarátoknak*: <https://korok.webnode.hu/products/a-petervaradi-utkozet-300-eves-evforduloja/> (Letöltés ideje: 2019. május 31.)

¹⁶ *„Ilyen óriási katonatömeget pedig csak kitűnően működő hadtápszolgálat révén lehetett ellátni, amelyet az ősi bizánci, iráni és muszlim birodalmi hagyományok nyomán szerveztek meg. A birodalomban a felvonulási útvonalakon hatalmas raktárakat állítottak fel, ahol a hadiadókból idejekorán begyűjtött, illetve a lakosságtól méltányos áron felvásárolt gabonát tárolták.”* B. SZABÓ JÁNOS: *Az oszmán-török hadigépezet fénykora (1300–1574)*. *Rubicon Történelmi Magazin*. Rubiconline: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/az_oszman_torok_hadigepezet_fenykora_1300_1574/ (Letöltés ideje: 2019. május 31.)

¹⁷ BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790)*. *Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár*: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1697.html> (Letöltés ideje: 2019. május 31.)

¹⁸ FERRARI, GUIDO: *Savoyai Eugén herceg magyarországi háborúban végrehajtott haditetteiről szóló három könyv*. Attraktor, Máriabesnyő, 2011, 42. p.

¹⁹ *A péterváradi csata*. *Szabad Magyar Szó*, 2018. augusztus 5. Elektronikus elérhetőség: <https://szabadmagyarszo.com/2018/08/05/a-petervaradi-csata/> (Letöltés ideje: 2019. május 29.), *A péterváradi ütközet 300 éves évfordulója. Korok – online folyóirat történelembarátoknak*: <https://korok.webnode.hu/products/a-petervaradi-utkozet-300-eves-evforduloja/> (Letöltés ideje: 2019. május 29.)

ve 300 fő került fogságba, vagy sebesült meg. Az egység vezére, gróf Pálffy alól is két lovat lóttek ki. A „hírszerző alakulat” megmaradt része nagy nehezen visszamenekült Péterváradra, ott az erőd tüzésége heves ágyúzással üzte el a felderítő császári sereget üldöző török lovasságot. Mindeközben – augusztus 2–5. – a császári sereg csapatainak dunai átkelése folyamatos volt. Az átkelt alakulatok az erődrendszer számukra kijelölt helyeit szállták meg.²⁰ A török sereg is lassan felsorakozott, és jóformán körülzárta az erődrendszert. A török sereg – Damad Ali nagyvezír – főtáborát Pétervárad erődrendszerétől délre állították fel. A török nagyvezír felszólította a vár parancsnokát, Georg Wilhelm von Löffelholz-Colberg (1661–1719) tábornagyot a megadásra, illetve az erődrendszer átadására. A tábornagy helyett a császári hadak főparancsnoka, Savoyai Jenő herceg adta meg az elutasító választ.²¹ Ugyanakkor megkezdődött a török futóárkok létesítése, amelyek veszélyesen közel – 50–100 lépésnyire – helyezkedtek el a császári hadállásokhoz. A török sáncmunkákat legalább 30 ezer precízen és gyorsan dolgozó janicsár segítségével végezték el. A pétervárad csata előtti napon, 1716. augusztus 4-én már a két fél között folyamatos volt a csatározás, amelybe alkalmasint a tüzéség is beleszólt. Már ekkor 756 császári katona veszett oda, ami a császári főparancsnok számára is jelentős vérvesztésnek számított. Savoyai Jenő herceg még 1716. augusztus 4-én kiadta hosszas, több pontba szedett haditervét a császári gyalogság, a lovasság, a gránátosok, illetve a tüzéség számára. Szigorúan elvárta, hogy minden egység a kapott parancsnak megfelelően, tisztjeinek engedelmességgel, „óraműpontossággal” járjon el a másnapi összecsapás folyamán.

Másnap, 1716. augusztus 5-én, hajnalban a Sándor württembergi herceg alá rendelt csapa-

tok egy része csak nagy nehézséggel tudott átkelni a Dunán, mivel az erős szelet kihasználva a török sereg bátrabb katonái eloldották a folyó felsőbb részein úszó vízimalmokat, és azok „becsapódásaikkal” megrongálták az átkelési helyül szolgáló pontonhidakat. Az erős, viharos szél azonban a török csajkások cselvetését meghiúsította. A viharos szél, illetve a török „szabotázs” miatt a császári sereg támadása 4:30 helyett 7:00-kor kezdődött. *„A támadás a terveknek megfelelően indult. Württembergi Sándor csapatai élén megindult a török jobbszárny ellen, amelyet sikerrel szelnek eresztett. [...] Látva Sándor herceg sikeres előrenyomulását, a középhad és a jobbszárny is elhagyta a pétervárad sáncokat majd pedig megtámadta az ellenséget. A támadás azonban meglepetésszerű kudarcba fulladt. Már a sáncokból való kilépés is felszaggatta az osztrák hadrendet, amelybe ezúttal janicsárok tömegei tódultak be.²² Az eredmény rendezetlen visszavonulássá fajult. A keresztények nyomában janicsárok ezrei rohantak. [...] A török ellentámadás teljes sikert hozott: elesett a külső sánc és már a belső sáncban folytak a harcok, amikor a helyszínre sietett Jenő herceg. A keresztény talpasok hamarosan összeszedték magukat és ellentámadásba lendültek, mely megtörte a janicsárok lendületét. Hamarosan kiszorították őket a keresztény állásokból, melyet követően már saját állásaikat sem tudták megtartani. A török gyalogság vereséget szenvedett.”²³ Az ezt követő fejtelenségben hiába próbált a török nagyvezír rendet parancsolni, kardot ragadva többedmagával hősi halált halt. Elesett ugyanakkor több török hadvezér, így az anatóliai beglerbég, illetve a janicsárok agája is.*

A mindössze öt óra hosszát tartó öldöklés végére akkora káosz ütötte fel a fejét a törökök között, hogy a táboruk felszerelését is otthagyták a csatatéren. Savoyai Jenő herceg engedé-

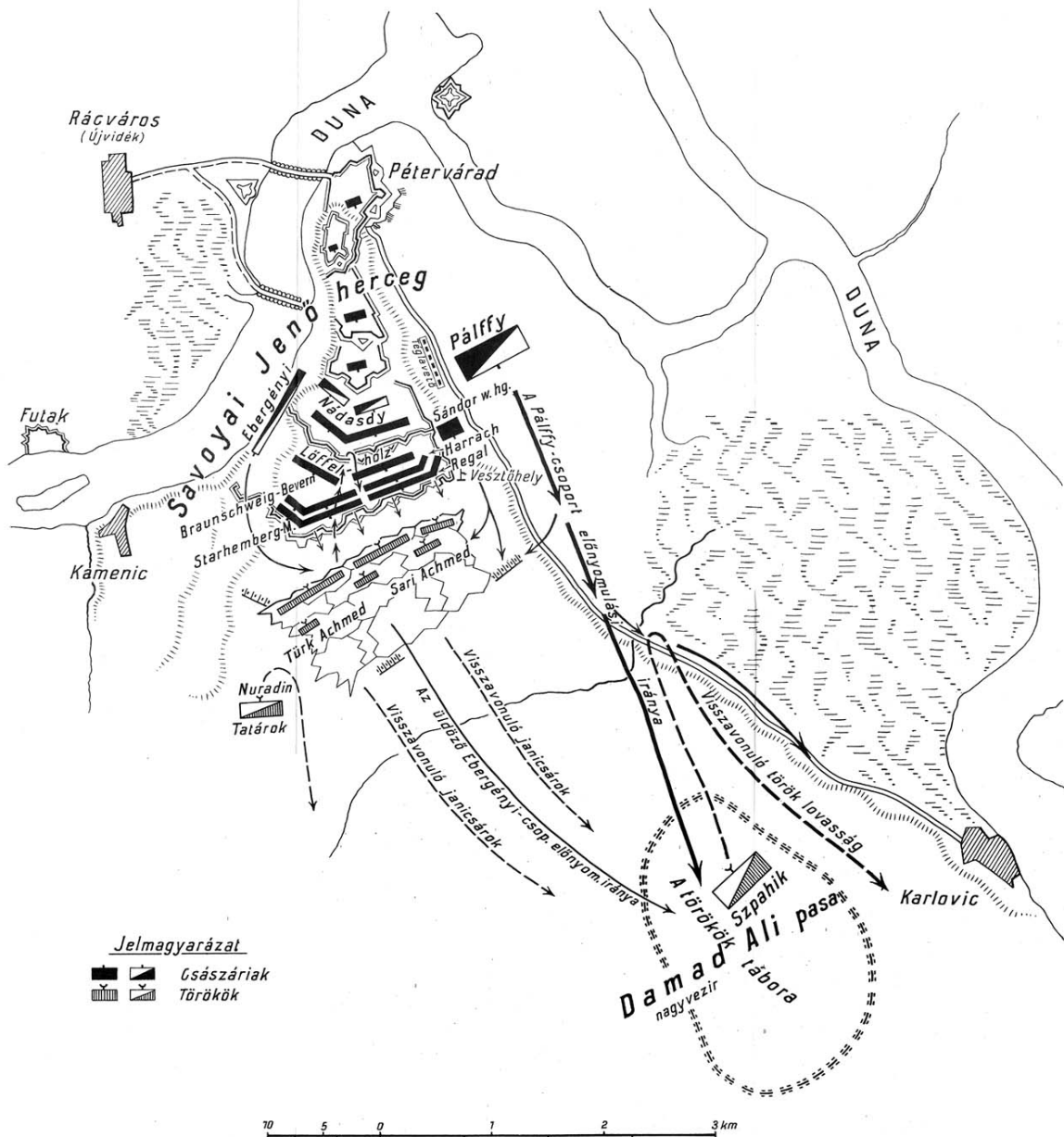
²⁰ BÁNLAJKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790). Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchenyi Könyvtár*: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1699.html> (Letöltés ideje: 2019. május 31.), LÁZÁR BALÁZS: *A Habsburg Birodalom zászlói alatt. Nagy csaták. 13. kötet*. Duna International – Duna Könyvklub, Budapest, 2011, 8–9. pp.

²¹ LÁZÁR BALÁZS: *A Habsburg Birodalom zászlói alatt. Nagy csaták. 13. kötet*. Duna International – Duna Könyvklub, Budapest, 2011, 9. p.

²² PÁSZTI LÁSZLÓ: *A pétervárad csata 1716. augusztus 5-én. Földabrosz. Térképtörténeti blog – Országos Széchenyi Könyvtár*: <https://blog.oszk.hu/foldabrosz/petervaradi-csata-1716-augusztus-5-en> (Letöltés ideje: 2019. május 31.)

²³ *A pétervárad utközet 300 éves évfordulója. Korok – online folyóirat történelembarátoknak*: <https://korok.webnode.hu/products/a-petervaradi-utkozet-300-eves-evforduloja/> (Letöltés ideje: 2019. május 29.)

A péterváradai csata
1716. augusztus 5-én.

A péterváradai csata (1716. augusztus 5.) hadmozdulatai

Forrás: BÁNLAKY JÓZSEF: A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790). Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár: http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/images/banlaky-big_hadtortpic_1903.jpg (Letöltés ideje: 2019. május 31.)

lyezte katonái számára a zsákmányszerzést; a császári katonák természetesen ki is fosztották a török tábort.²⁴ Bánlaky erről a következőket

írta: „A zsákmány nagysága óriási volt, miután a menekülő törökök semmit se vihettek magukkal. A hátrahagyott ágyúk száma 149 lövegre, 3 ta-

²⁴ LÁZÁR BALÁZS: A Habsburg Birodalom zászlói alatt. Nagy csaták. 13. kötet. Duna International – Duna Könyvklub, Budapest, 2011, 14. p.

rackra és 23 mozsárra rúgott. Azonkívül sok kézfegyver, lőszer, 156 zászló, 5 lófark, tömérdek ló, teve, élelmiszer stb. jutott a győzők kezébe.”²⁵ A bánsági – Lugos városában született – neves honvédtiszt, illetve hadtörténész, Bánlaky József (1863–1945) szerint: „...a császáriak vesztesége kitett: a gyalogságnál 1 840 halott, 1 534 sebesült; a lovasságnál 272 halott, 805 sebesült; a tüzérségnél 10 halott, 19 sebesült; vagyis összesen 2122 halott és 2358 sebesült, köztük 206 tiszt. [...] A törökök vesztesége még csak megközelítő pontossággal sem állapítható meg. A régibb művek bizonyára túlozva 30.000-re, az újabbak az ellenkező túlzásba átmenve, 6000-re teszik a török veszteségek számát.”²⁶

A császári szempontból sikeres péterváradai csatát követően – miután a török sereg maradécai Belgrád felé menekültek – a császári seregek néhány napig Péterváradon maradtak. A császári főszereg parancsnoka, Savoyai Jenő herceg nagy döntés előtt állt. Nevezetesen, hogy folytassa tovább a hadjáratot Belgrád (Nándorfehérvár) irányába, vagy várjon a kulcsfontosságú, jelentősen megerősített erőd ostromával, és a „Bánság szíve”, Temesvár (Timișoara) felé forduljon. Savoyai az utóbbi mellett döntött. Ebben feltehetően nagy szerepe volt az ígért császári flottilla késedelmes érkezésének. Szentkláray a következőket közölte: „...mire a hajók az Al-Dunára leérkeztek, a péterváradai csatának már vége volt. A csatában részt vett régi hadi hajók oly gyengéknek bizonyultak, hogy Jenő herceg

nem merte velők Nándorfehérvár vívását megkísérelni, a miért is előbb, míg az útnak indított új hadi hajók Bécsből megérkeztek, Temesvár kiostromlásához fogott. A megérkezendő új hajókról pedig úgy intézkedett a herceg, hogy azok a Tisza torkolatában Zimony és Belgrád felé vigyázó állást foglaljanak el a török hajóhaddal szemben.”²⁷

A péterváradai csatának vallástörténeti vetülete is van. Tekia, a híres szerémségi római katolikus kegyhely, illetve zarándokhely hírét is tovább növelte: „Mivel a csata éppen Havas Boldogasszony napján zajlott le, a Pétervárad melletti Tekija templomot Havas Boldogasszonynak szentelték. A templom helyén korábban mecset állt, amit a jezsuiták alakítottak kápolnává. A legenda szerint Savoyai a csata előtt egy Mária kegyképhez imádkozott...”²⁸ Bálint Sándor jeles néprajzkutató szerint a péterváradai győzelem, illetve a tekiai kegyhelyhez kapcsolódó legenda egy újabb – a törökök felett aratott – „nándorfehérvári” diadalt testesített meg a helyi, vallásos nép szemében.²⁹

II. 3. Temesvár bevétele (1716. október 12.)

A sikeres péterváradai csatát követően – még 1716. augusztus 7-én – a császári seregek főparancsnoka, Savoyai Jenő herceg – a rá jellemző határozottsággal és elszántsággal – haladéktalanul elrendelte a még török kézen lévő Bán-

²⁵ BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790). Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár*: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1699.html> (Letöltés ideje: 2019. május 31.)

²⁶ BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790). Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár*: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1699.html> (Letöltés ideje: 2019. május 31.)

²⁷ SZENTKLÁRAY JENŐ: *A dunai hajóhadak története*. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, Budapest, 1885, 251. p.

²⁸ *A péterváradai csata*. Szabad Magyar Szó, 2018. augusztus 5. Elektronikus elérhetőség: <https://szabadmagyarszo.com/2018/08/05/a-petervaradi-csata/> (Letöltés ideje: 2019. május 31.)

²⁹ „Tekia hírét és a kegyhely vallásos kisugárzását tovább növelte, hogy, mint Bálint Sándor írja: »Savoyai Jenő 1716-ban éppen Havi Boldogasszony napján, azaz augusztus 5-én aratta a döntő fontosságú péterváradai győzelmet. A legenda szerint a harc már elveszítettnek látszott, amikor Jenő herceg a kegykép előtt könyörgött segítségért. És íme csoda történt: nyár derekán, augusztusban hó kezdett hullani, amely a keresztényeket elrejtette a már-már fölülkerekedő törökök elől és így a csata Mária híveinek győzelmével végződött. A diadalban egyébként Jenő mellett igen jelentős része volt a magyar Pálffy Jánosnak is. A nap újra kisütött, dél volt, éppen Úrangyalára harangoztak. A legenda megformálásából az tűnik ki, hogy maga a néptudat is új fehérvári (értsd: nándorfehérvári - Cs. B. megjegyzése) diadalt érzett a győzelemben.«” CSORBA BÉLA: *Tekiai búcsújárók*. In: CSORBA BÉLA: *Még azt mondják, Temerinben...* Cnesa Kiadó, Kanizsa, 1997, 49. p., BÁLINT SÁNDOR: *Bácska kegyhelyei*. Kalangya, XII. évfolyam, 1943. április 15., 4. szám, 162–165. pp.

ság központjának, Temesvárnak (Timișoara) az elfoglalását.³⁰ Két jeles hadvezérét, gróf erdődi Pálffy János tábornagyot és Sándor württembergi herceget seregeikkel már 1716. augusztus 10-én előreküldte. Mindkét sereg alapvető feladata volt a tiszai átkelés, a továbbiakat illetőleg azonban a katonai parancs eltérően alakult. Gróf Pálffy tábornagy seregének haladéktalanul Temesvár alá kellett érkeznie, és körül kellett zárnia a törökök által megerősített várost, a württembergi herceg seregének pedig a tiszai hidat kellett biztosítani a császári főszereg érkezéséig.

Gróf Pálffy tábornagy serege – hat vértés, négy dragonyos és a Pétervárad alatt fellelhető összes huszárezred – 1716. augusztus 11-én Óbecsére (Бечеј/Bečej) ért, de a folyón való átkelés itt nem mutatkozott megfelelőnek, ezért továbbvonult Zentaig (Сента/Senta). Itt, a hídverést követően, 1716. augusztus 15-én, illetve 16-án átkelt a török térségnek számító Bánság területére. Kémlelés céljából másnap gróf Pálffy tábornagy előreküldött Temesvár alá ezer huszárt Splényi László (c. 1656–1730) tábornok vezetésével. A huszársereg ellenállás nélkül érkezett Temesvár alá két nappal később, 1716. augusztus 19-én. Ekkor derült ki, hogy két nappal korábban az amúgy jól felszerelt temesvári török várórség ezer lovas szpáhit kapott erősítésként a török „kulcsvárából”, a hatalmas Belgrádból. Gróf Pálffy serege 1716. augusztus 21-én érkezett Temesvár alá, és bevárta a Savoyai Jenő vezette császári főszereget. A gróf Pálffy vezette sereg ténykedése idején Sándor württembergi herceg seregével – 12 zászlóaljjal és 12 löveggel – biztosította a zentai hidat, hogy a császári főszereg akadálytalanul vonulhasson át rajta.

A katonai parancs gróf Pálffy serege számára előírta Temesvár azonnali körülzárását, azonban erre csak – a főszereg érkezése után – a hónap végén, 1716. augusztus 27. és 31. között került teljes egészében sor. Savoyai Jenő herceg cirkumvallációs vonal létesítését rendelte el. Ezáltal a jól ellátott török őrség nem kaphatott újabb utánpótlást, ugyanakkor az ostromló sere-

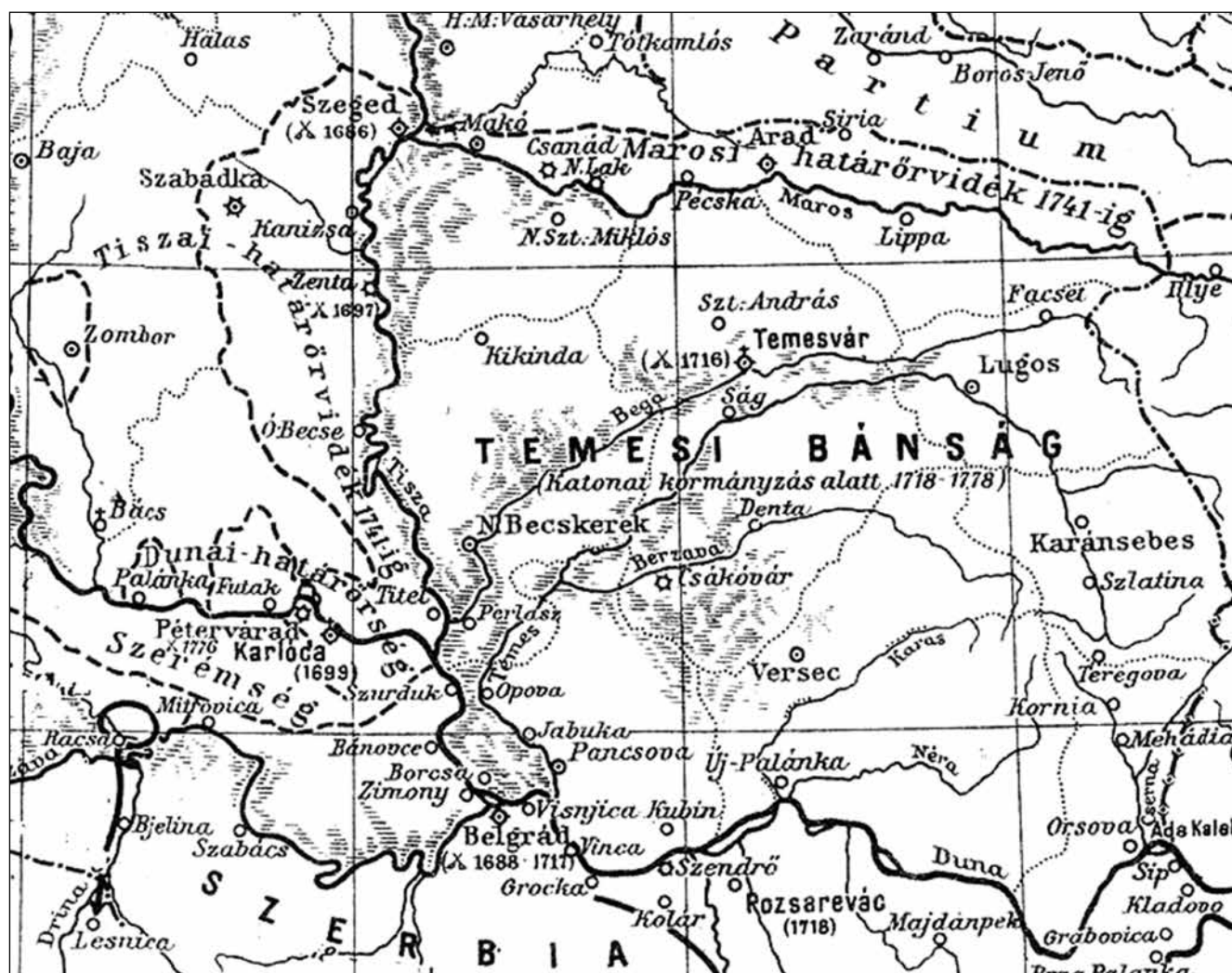
get sem érthette meglepetés egy esetleges török felmentő sereg részéről. Egyébként 10-15 ezer fő és 150 löveg védte az amúgy nem a legmodernebb temesvári erődöt. Az ostromot azonban nem is a – löszerral, egyéb hadszerekkel, illetve élelmiszerekkel – jól ellátott török várórség nehezítette, hanem az erődöt körbevevő mocsaras térség. Bánlaky erről a következőket közölte: „A XV. és XVI. században épült vár erődítményei ugyan nem voltak valami jelentékenyek, de a hely megtámadását a környező mocsarak nagyon megnehezítették. Csak az északi oldalon, Arad felé, volt hullámos és kissé szárazabb a terep, de az 1716. évi felette száraz nyáron a más oldalakon fekvő mocsaras terület szintén kiszáradt és részben járhatóvá is vált. A vár erődítményei négy részből állottak: a Béga folyó jobb partján fekvő városból, mély árok által védve és szilárd falakkal, bástyákkal és tornyokkal jól meg volt erősítve. Vele szemközt a Béga túlsó partján, a várossal híd által összekötve, a várkastély vagy fellegvár állott. E két főerőd előtt egy-egy palánk feküdt; a fellegvártól délre, az úgynevezett sziget, azaz a mocsaraktól védett kisebb palánk terült el, míg a nagy palánk ellenkező oldalon, észak felől, a belső várost környezte s a Béga vízből táplált árokkal és magas sáncokkal volt ellátva. A két palánk egyben az azokon belül elterült külvárosok védelmére is szolgált.”³¹

A cirkumvallációs vonal mentén a császári sereg – vérteseivel, dragonyosaival, huszáraival és más alakulataival – minden irányból próbálta bebiztosítani magát.

Szeptemberben az események felgyorsultak. A hónap közepére megérkezett a gróf Stefan Steinville által vezetett császári sereg Erdélyből. Ugyanakkor az ostromló császári sereg jól haladt a sáncok, illetve kiemelések létrehozásával. A török várórség folyamatos ágyútüze ugyan zavarta a császári készülődést, de meggátolni nem tudta. 1716. szeptember 23-án azonban a Belgrádból érkező 15 ezer – más források szerint harmincezer – fős török felmentő sereg megrohanta a gróf Pálffy tábornagy által vezetett se-

³⁰ SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temes vármegye története*. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Temes vármegye és Temesvár. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914, 343–344. pp.

³¹ BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790)*. Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchenyi Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1699.html> (Letöltés ideje: 2019. május 31.)

Az 1716. évi hadiesemények főbb szerémségi és bánsági szinterei

Forrás: BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme*. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790). Magyarország térképe a karlócai békétől III. Károly haláláig (1699–1718). *Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár*: http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/images/banlaky-big_hadtortpic_1901.jpg (Letöltés ideje: 2019. június 1.) alapján saját szerkesztés.

regrészt. Az ostromzár feltörése sikertelen volt, a török sereg előbb a Temes folyó, majd a Duna folyam mögé vonult vissza. A török várórség magára maradt. Savoyai Jenő herceg némi csúszás következtében 1716. október 1., 7:30-ra rendelte el a roham megindítását. A Musztafa pasa által vezetett török védők október 12., 11:30-ig tartottak ki. Ekkor került ki a vár fokára a megadást jelző fehér zászló. Az erődrendszer közel kéthetes „érdemi” ostroma során a császáriak fokozatosan foglalták el annak részeit. Eközben a második utánpótlási szállítmány is megérkezett Budáról a császáriak táborába. Az öldöklő küzdelemben Bánlaky szerint „mindkét fél rendkívüli

erőfeszítéseket tett céljának elérése érdekében, a veszteségek meglehetősen súlyosak voltak. A rohamban részt vett majdnem összes császári tábornokok megsebesültek és tömérdek törzs- és főtiszt vagy elesett vagy megsebesült. A császáriak összes vesztesége 455 halottra és 1492 sebesültra rúgott. A törökök vesztesége állítólag mintegy 2000 embert tett ki, 500 emberük pedig foglyul esett.” Továbbá Savoyai lovagias gesztusáról is beszámolt: „A sebesültek közt volt Musztafa pasa legidősebb fia is. A kétségbeesett apa Savoyai Jenőhöz fordult, küldene neki egy ügyes sebészt fia megmentésére, ami tényleg meg is történt. A hálás pasa 6 pompás lovat küldött a

hercegnek ajándékol, fiatalabbik fiát pedig a sebesz-orvosnak a várban való tartózkodásának idejére túsul.³² Az ostrom után a magát megadó közel tizenkétezer fős török sereg elvonult a még török kézen lévő Pancsova (Панчево/Pančevo) felé. „Az átadott várban a győzők 136 ágyút, 10 tarackot és 10 mozsarat találtak. Azonkívül átvétetett még 1700 bomba és 10.000 ágyúlövedék, 2800 métermázsa lőpor és 2000 métermázsa ólom; továbbá néhány ezer métermázsa köleskása és kétszersült.” A császáriak bánsági sikerei azonban itt nem értek véget, mivel az új temesvári várparancsnok – a Savoyai Jenő herceg által kinevezett – lotaringiai származású gróf Claude Florimond de Mercy (1666–1734) tábornagy seregével előbb Pancsova, majd Palánk (Банатска Паланка/Banatska Palanka) – akkoriban Újpalánka – elfoglalására indult. „Midőn a pancsovai őrség Mercy közeledtéről értesült, védelemre készült, de mikor Mercy hada a vár alá érkezett, a törökök másnap kitűzték a fehér zászlót és alkudozásba bocsátkoztak az ostromlókkal és a várat ép oly feltételek alatt akarták feladni, mint a temesváriak. Mercy visszautasította ezt, kívánta, hogy adják meg magukat kegyelemre, de később mégis beleegyezett abba, hogy az őrség fegyvertelenül Belgrádba mehessen. Egykorú források szerint a török parancsnok azért adta volna fel Pancsovát, mert Belgrádból ágyulövésekkel értesítették, hogy segílyre ne számíton, hanem lehetőleg kedvező feltételek mellett adja fel a várat. Pancsova meghódolása után Kevevára és Uj-palánka is Mercy kezeibe került.”³³ Pancsova közel 350 fős őrsége 1716. november 9-én, Palánk (Újpalánka) mintegy 200 főnyi török védőserege 1716. november 16-án adta meg magát. Gróf Mercy Palánk (Újpalánka) elfoglalása után Karánsebes (Caransebeș) érintésével Orsova (Orșova) ellen vonult, azonban az

Ibrahim pasa által vezetett török védők részéről nagy ellenállást tapasztalt, így seregével 1716. december 2-án Mehádiára (Mehadia) ment, majd a településen őrséget hátrahagyva Temesvárra vonult vissza.

II. 4. Mellékhadszínterek az 1716. évi harcok során

A bánsági eseményekkel egy időben a császári seregek a román fejedelemségekben – Havasalföldön és Moldvában – is igyekeztek bomlasztani a török befolyást. Mindkét fejedelemségben a törökök által a trónra ültetett fejedelmek sanyargatták a népet.

Havasalföldön II. (Cantacuzino) István – románul Ștefan Cantacuzino – (c. 1675–1716) havasalföldi fejedelem (1714–1716) trónját 1716-ban I. (Mavrocordat) Miklós – románul Nicolae Mavrocordat – (1716, 1719–1730) szerezte meg. Első regnálása – 1716-ban – rövidre sikerült. Helyére a törökök öccsét, I. (Mavrocordat) Jánost ültették (1716–1719), majd annak halála után I. Miklós visszavette a hatalmat, és egészen 1730-ig uralkodott. A zűrzavaros havasalföldi viszonyokba a császári seregek is igyekeztek beleszólni. Elsődleges céljuk az volt, hogy Havasalföldet – és Moldvát – kiszakítsák a török fennhatóság alól. A császári seregek mélyen benyomultak az országba. Végül Havasalföldnek az Olt folyótól nyugatra eső részét, azaz Olténiát sikerült elfoglalniuk. Olténia ettől kezdve egészen 1739-ig – a császáriak számára szégyenteljes belgrádi békéig – a Habsburg Birodalom fennhatósága alá tartozott.³⁴

Moldvában – az előzőekben, Havasalföld kapcsán említett – I. (Mavrocordat) Miklós és II. Demeter – románul Dimitrie Cantemir – küzdöttek egymással a fejedelmi trónért. Előbbi 1709 és

³² BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790). Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár*: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1699.html> (Letöltés ideje: 2019. május 31.)

³³ REISZIG EDE: *Torontál vármegye története 1779-ig*. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 409. p.

³⁴ Havasalföld fejedelmi trónjára a török vezetőség igyekezett a szultáni udvarhoz hű nemeseket ültetni. II. (Cantacuzino) István bukása és rejtélyes körülmények között történő meggyilkolása után a görög származású Mavrocordat-ház került hatalomra Havasalföldön. A tanult, több nyelvet beszélő, de a románt csak később elsajátító I. Miklós (1716, 1719–1730) első fejedelemsége népszerűtlen volt, de a második már konszolidáltnak mondható. Fia, III. Konstantin hatszor (!) volt havasalföldi és – V. Konstantin néven – négy alkalommal (!) volt moldvai fejedelem. A gyors uralkodóváltások jól tükrözik Havasalföld és Moldva belső, zűrzavaros viszonyait. LIVANIOS, DIMITRIS: *Pride, prudence, and the fear of God: the loyalties of Alexander and Nicholas Mavrocordatos (1664–1730)*. In: RICKS, DAVID – TRAPP, MICHAEL: *Dialogos. Hellenic Studies Review. 7. kötet*. Routledge, London–New York, 2000, 1–22. pp.

1710, valamint 1711 és 1716 között, utóbbi pedig az 1693-as esztendőt leszámítva 1710 és 1711 között volt moldvai fejedelem. Végül I. Miklós uralmát a harmadjára (!) is a fejedelmi trónra lépett III. (Racoviță) Mihály – románul Mihai Racoviță – (1716–1726) követte.³⁵

Moldvában a császári seregek már szerényebb sikereket értek el. A cél III. (Racoviță) Mihály trónfosztása volt, azonban a katonai vereség következtében a császári seregek hamarosan a határ mögé húzódtak vissza.³⁶

Havasalföld és Moldva mellett ugyancsak melékhadszíntérnek számított a Száva folyó vidéke, illetve az attól délre elterülő boszniai térség, ahol a császári seregek szintén jelentős katonai sikereket arattak. Az egyes császári egységek 1716 augusztusától egészen késő őszig „nyugtalanították” a kisebb-nagyobb erősségek török

védőit támadásaikkal. Elesett egyebek mellett Törökbród, Derwent, Dobo, Kotorsko, Dobor, Dubica és Lesnica. Egyedül az Una folyó partján fekvő Novi erőssége dacolt a császári sereggel.³⁷

A III. Ahmed vezette Oszmán Birodalom már az 1716. év végén békét ajánlott a Habsburg Birodalom számára, ezt azonban Temesvár, illetve a bánsági térség visszaszolgáltatásához kötötték. A Habsburg Birodalom, élén III. Károllyal, elutasította a békeajánlatot. Ezért mindkét fél ismét jelentős, fegyveres készülődésbe kezdett; az összecsapások a törökök, illetve a császáriak között az 1717-es esztendőben ismét kiújultak. A törökök nagy bánatára a Savoyai Jenő herceg vezérlete alatt álló császári seregek ismét jelentős – ugyanakkor sikeres – offenzívába kezdtek.³⁸

³⁵ XENOPOL, ALEXANDRU – MIHĂILESCU-BÎRLIBA, VIRGIL: *Istoria românilor din Dacia Traiană. Band 4: Istoria modernă de la Matei Basarab și Vasile Lupu pînă la Fanarioți. 1633–1821.* Ed. Șt. și Enciclopedică, Bukarest, 1993, 476. p.

³⁶ BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790).* Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1699.html> (Letöltés ideje: 2019. június 3.)

³⁷ BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790).* Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1699.html> (Letöltés ideje: 2019. június 3.)

³⁸ GULYÁS LÁSZLÓ: *A Délvidék története 2. A török kiűzésétől Trianonig. 1683–1920. Közép-európai Monográfiák. 6. kötet. Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged, 2012, 27. p.*

III. 1. Felhasznált elektronikus irodalom

A pétervárad csata. Szabad Magyar Szó, 2018. augusztus 5. Elektronikus elérhetőség: <https://szabadmagyarszo.com/2018/08/05/a-petervaradi-csata/>

A pétervárad utközet 300 éves évfordulója. Korok – online folyóirat történelembarátoknak: <https://korok.webnode.hu/products/a-petervaradi-utkozet-300-eves-evforduloja/>

B. SZABÓ JÁNOS: *Az oszmán-török hadigépezet fénykora (1300–1574).* Rubicon Történelmi Magazin. Rubiconline: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/az-oszman_torok_hadigepezet_fenykora_1300_1574/

BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 19. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790).* Magyar Elektronikus Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1699.html>

PÁSZTI LÁSZLÓ: *A pétervárad csata 1716. augusztus 5-én. Földabrosz. Térképtörténeti blog – Országos Széchényi Könyvtár:* <https://blog.oszk.hu/foldabrosz/petervaradi-csata-1716-augusztus-5-en>

III. 2. Felhasznált nyomtatott irodalom

ASZTALOS MIKLÓS – PETHŐ SÁNDOR: *A Magyar Nemzet Története. Második kiadás.* Dante Könyvkiadó, Budapest, 1934

BÁLINT SÁNDOR: *Bácska kegyhelyei.* Kalangya, XII. évfolyam, 1943/4.

BERTÉNYI IVÁN – GYAPAI GÁBOR: *Magyarország rövid története.* Maecenas Történelemkönyvek, Maecenas Könyvkiadó, 1992

BOKOR JÓZSEF – GERŐ LAJOS: *A Pallas nagy lexikona. XII. kötet (Magyar–Nemes).* Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1896

BOKOR JÓZSEF – GERŐ LAJOS: *A Pallas nagy lexikona. XVI. kötet (Théba–Zsuzsok).* Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1897

CSORBA BÉLA: *Tekiai búcsújárók.* In: CSORBA BÉLA: *Még azt mondják, Temerinben...* Cnesa Kiadó, Kanizsa, 1997

FERRARI, GUIDO: *Savoyai Eugén herceg magyarországi háborúban végrehajtott haditetteiről szóló három könyv.* Attraktor, Máriabesnyő, 2011

FINLAY, GEORGE: *The History of Greece under Othoman and Venetian Domination.* William Blackwood and Sons, London, 1856

GULYÁS LÁSZLÓ: *A Délvidék története 2. A török kiűzésétől Trianonig. 1683–1920. Közép-európai Monográfiák, 6. kötet.* Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged, 2012

HAMANN, BRIGITTE (szerk.): *Habsburg lexikon.* Új Génius Kiadó, Budapest, 1990

LANE, FREDERIC CHAPIN: *Venice, a Maritime Republic.* Johns Hopkins University Press, Baltimore, Maryland, 1973

LÁZÁR BALÁZS: *A Habsburg Birodalom zászlói alatt. Nagy csaták. 13. kötet.* Duna International – Duna Könyvklub, Budapest, 2011

LIVANIOS, DIMITRIS: *Pride, prudence, and the fear of God: the loyalties of Alexander and Nicholas Mavrocordatos (1664–1730).* In: RICKS, DAVID – TRAPP, MICHAEL: *Dialogos. Hellenic Studies Review. 7. kötet.* Routledge, London–New York, 2000

MARCZALI HENRIK: *Nagy képes világtörténet. IX. kötet. Az absolutismus kora.* Franklin Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda – Révay Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1898–1905

NAGY GYÖRGY: *Magyarország apróbetűs története. A honfoglalástól napjainkig.* Kossuth Kiadó, Budapest, 2017

OSKAR, REGELE: *Der Österreichische Hofkriegsrat (1556–1848).* Druck und Verlag der Österreichischen Staatsdruckerei, Wien, 1949

QUATAERT, DONALD: *The Ottoman Empire. 1700–1922.* Cambridge University Press, Cambridge, 2005

REISZIG EDE: *Torontál vármegye története 1779-ig.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

SETTON, KENNETH MEYER: *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century.* The American Philosophical Society, Independence Square, Philadelphia, 1991

SUGÁR ISTVÁN: *Lehanyatlik a török félhold.* Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1983

SZAKÁLY FERENC: *Hungaria Eliberata. Budavár visszavétele és Magyarország felszabadítása a török uralom alól. 1683–1718.* Corvina Kiadó, Budapest, 1986

SZENTKLÁRAY JENŐ: *A dunai hajóhadak története.* Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, Budapest, 1885

SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temes vármegye története.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Temes vármegye és Temesvár. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914

TÜRK ATTILA: *Az Oszmán Birodalom története.* Anno Kiadó, Budapest, 2007

XENOPOL, ALEXANDRU – MIHĂILESCU-BÎRLIBA, VIRGIL: *Istoria românilor din Dacia Traiană. Band 4: Istoria modernă de la Matei Basarab și Vasile Lupu pînă la Fanarioți. 1633–1821.* Ed. Șt. și Enciclopedică, Bukarest, 1993

ZACHAR JÓZSEF: *Csaták, hadvezérek, katonák a XVIII. században.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1990

Buborékok megülése

Mint örmény szőnyeget

Sorsok, művek Kabdebó Lóránt számvetésében

Dédnagyapja nyisszantotta le Rózsa Sándor fejét, miután a főbetyár gümőkórban elhalálozott a szamosújvári fegyházban.

Örmény eredetű apját – aki a nagy háborúban szerzett érdemeiért vitézi címet viselhetett volna, ha nevét magyarosítja – a trianoni forgósél repítette Erdélyből a tűzvész pusztította Gyöngyösre, hogy mérnökként kiépítse a Mátra víz- és villamos rendszerét, megmentve ezzel a várost az éhínségtől. Zsidó származású, kikeresztelkedett, hívő katolikus édesanyjára kis híján kitűzték a sárga csillagot – végül megmenekült Auschwitz poklától.

A gyermek a forint bevezetésének napjaiban, egy unalmas nyaraláson kapott rá az olvasásra: százkötetes Jókai-könyvtárunk alapozta meg műveltségét. Ifjúként „lemaradt” az ötvenhatos forradalomról, mert éppen marosvásárhelyi nagyanyjánál volt látogatóban.

„Perbe szállt” az antiszemitizmussal vádolt Szabó Lőrincért, akinek életművével Németh László ajánlására kezdett el foglalkozni, s akit irodalomtörténészként nála alaposabban senki sem próbált megérteni. Bár Latinovits Zoltánt nem tudta meggyőzni, hogy szavalja el a férfiönzés lenyomataként értelmezett Semmiért egészent, a költő által is az önzés apoteózisaként hirdetett versben meglátta a megalázottságot, megszorítottságot feloldani akaró elégi-kusságot. Lóci ugyanúgy megbízott benne, mint Vékesné Korzáti Erzsébet fia.

A Hetek költőcsoport „keresztapja”; nevéhez fűződik a miskolci bölcsészkar és a Szabó Lőrinc Kutatóhely alapítása; a Digitális Irodalmi Akadémia Szabó Magda-szakértője. Kritikusként vallja, minél többféleképpen félreérthető egy könyv, annál kiválóbb.

Évszázadok magyar történelme elevenedik meg a lapokon, pedig „csak” Kabdebó Lóránt professor emeritus és felmenői életéből szemezgettünk. Bensőséges hangvétel uralja az irodalomtudós legfrissebb, számvető kötetét – és nem az öncélúság okán. Hanem mert ő ilyen ember.

Egyszerre egyetemes és személyes történelmi kontextusba helyez. Elmélyül a részletekben, hogy létfilozófiai összefüggéseket teremthessen. És mer érezni elmélkedései közepette. A misztikus szenvedés érdekli, a szubjektív valóságot szeretné megfejteni.

„Hogyan is kezdjem a válaszadást...” – vág bele újra és újra e gondolatritmussal Dobos Marianne „interjújában” a feleség ki sem mondott kérdéseire adott lírai monológgal életmeséjébe, ahogy csak szellemi-lelki társnak tárulkozik föl valaki. Szöveget sző, miként a múltban örmény mintájú szőnyegetek csomózott, melyeket ott őriz szobája falán.

Önvallomások, a professzor nyolcvanadik születésnapja alkalmából vele készített interjúk vezetnek be az olvasót a szerző sorsába, hogy ráterjen a számára fontos művek – sokszor párhuzamos – dekódolására: Illyés Gyulát, Kassák Lajost, Simon Attilát hozza közel, ám természetesen továbbra is minden út Szabó Lőrinchez vezet. Szántó Piroskát, Szabó Magdát ő kérdezi, a jelen naplójában Szepesi Attila, Temesi Ferenc, Fekete Vince, Zalán Tibor kapott helyet.

A szokatlannak tűnő cím – Esettanulmányok? Sorsvállalások! – telitalálat, mert tükre a kutató személyiségének: Kabdebó Lóránta nem a magabiztos állítás, inkább a szakmai kíváncsiság jellemző. Igazi újraovalás, újragondoló. És szenvedélyes! Rajong felfedezettjeiért: az utóbbi években Száraz Miklós György regényírói teljesítménye nyűgözte le.

A Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft. által az Előretolt Helyőrség Íróakadémia program keretében megjelentetett könyv borítója, Csillag István munkája a szöveg komolyságához és modernségéhez méltó burok.

(Kabdebó Lóránt: *Esettanulmányok? Sorsvállalások! Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft.*, 2019, Budapest, 457 oldal. Ára: 2990 forint)

Nyelvjárási nagyszótár – transzszilván „szótárregény”

(Szubjektív bevezető)

Sokat elárul könyv és recenzens viszonyáról, ha a tollforgatónak a kötetre vetett első pillantásakor számos gondolat villan föl a fejében, még azelőtt, hogy föllapozta volna. Bennem is sok emlék tolult föl, amikor kézbe vettem Sántha Attila *Bühnagy székely szótár* című testes, szépséges kivitelű, album formátumú művét.¹ Elsőre az ötlött föl bennem, mekkora élmény volt, micsoda rácsodálkozás volt számomra az 1970-es évek végén Kriza János *Vadrózsák* című népköltési gyűjteményének elolvasása.² Először ízleltem meg a székely tájnyelv különös zamatát. Mindjárt utána az jutott eszembe, hogy Sántha Attila, valamikor a '80-as évek első felében, még kézdívásárhelyi középiskolásként megmutatta nekem első verspróbálkozásait. És természetesen fölidéződtött bennem a sok-sok erdélyi utazás emléke, amikor elbeszélgettem ízes szavú székely emberekkel, vagy csak hallgattam őket a Bereck felé dőcögő vicinálison, a máréfalvi kocsmában vagy a Gelence fölötti erdei tisztáson flekkensütés közben. Amikor egy kötet a kézbevétele pillanatában ennyi emléket, gondolatot vált ki a róla ismertetést írni szándékozó agyában, biztos, hogy nem érvényesül a kötelező objektív távolságtartás a recenzens részéről. Ellenkezőleg, valami bensőséges viszonyulás alakul ki a könyvhöz, és mélyül el később a lapozgatás, olvasgatás közben.

(Mégis tárgyilagosan a könyvről)

„A területileg differenciált nyelvváltozatokat nevezzük gyűjtőnéven *nyelvjárásoknak*. Az egyes *nyelvjárásoknak* többé-kevésbé önálló nyelvi rendszerük van...” – olvasható Kálmán Béla meghatározása *Nyelvjárásaink* című alapvető monográfiájában.³ Ugyanitt kapunk áttekintést a nyolc magyar nyelvjárástípus sajátosságairól, közöttük a székely dialektus hangtani, alaktani, szókészletteni, mondatszerkesztési,

jelentéstani vonásairól. Kétségtelen, az egyik legjellegzetesebb, könnyen fölismerhető magyar dialektus a székelyké, ennek a köznyelvi alakokétól eltérő szavait gyűjtötte össze az ezredforduló után Sántha Attila *Székely szótár* című munkájában.⁴ A rövid, találó cím pontosan jelezte, hogy a szocio- és etnolingvisztikával is foglalkozó költő, író a székely nyelvjárást egyetlen területét, a szókincsét mérte föl. A szerzőnek volt miből kiindulnia, amikor belevágott egynyelvű szótára megalkotásába. Az ezredforduló után a *Romániai Magyar Szó* című újságban föl hívás jelent meg, amelyben arra buzdították az olvasókat, hogy küldjék be településük, vidékük legjellegzetes tájszavait. Mintegy négyezer adat érkezett be, ezek egy részéről idővel kiderült, hogy a magyar nyelvterület más tájain is használatosak. Végül mintegy kétezer-ötszáz szó állta ki a szakszerű ellenőrzés próbáját. E társadalmi gyűjtés hozadékán felül a szerző fölhasználta a magyar nyelvjárástan olyan alapvető munkáit, mint például a *Székely nyelvöldrajzi szótár*⁵, az *Erdélyi magyar szótörténeti tár*⁶, a *romániai magyar nyelvjáráások atlasza*⁷ és az *Új magyar tájszótár*⁸. Sántha Attila a fölgyűjtött szóanyagot beazonosította tájegységként is, hiszen a székely tájnyelvet nem csupán Székelyföld három megyéjében beszélik, de a dél-erdélyi Barcaságban is, és Erdély számos vidékén élnek székely eredettudatú népcsoportok, amelyeknek a szóhasználatában ugyancsak fölfedezhetők a jellegzetes székely szókészlet elemei. Így állt össze tehát 2004-re a *Székely szótár* anyaga, amely végül több funkciójú kiadvány lett, hiszen amellet, hogy tájnyelvi szótárként használatos, etimológiai, nyelvtörténeti, hely- és népismereti kalauzként is szolgál, ugyanis címszavai, megjegyzései, kiegészítő információi sokat elárulnak a székelyek gondolkodásmódjáról, mentalitásáról, életmódjáról, szokásairól, folklórjáról. Éppen ezt a hely- és népismereti hivatást erősítette,

nagyította föl – szó szerint – látványosan Sántha Attila, amikor két erdélyi fotóművész, Ádám Gyula és Fodor István Pazar színes felvételeivel illusztrálta nagyszótárát.

A vaskos, igényes kivitelű, album formátumú kötet fölépítése egyszerű, szerkezete jól áttekinthető. Első, szűk negyvenoldali részében a kötet használója, lapozgatója eligazítást kap a mű anyagának gyűjtéséről, illetve a 2004 utáni második gyűjtési hullámról, a székely dialektus földrajzi elterjedtségéről, a szavak történelmi tanulságtevéséről, a kötet fölépítéséről és használatáról. Szerzője tájékoztat a szócikkek fölépítéséről, a fölhasznált forrásokról, a településnevek változatairól. A kötet második, mintegy 440 oldalnyi része, a *Szótári rész* pedig alfabetikus rendben közli gazdag szóanyagát és a kiegészítő információk sokaságát.

Sántha Attila a bevezetőben mindenekelőtt meghatározza könyve műfaját; mondván, mivel a *Bühnagyszékely szótár* nem egyetlen tájegység, hanem egy népesség szókészletét méri föl, így aligha nevezhető tájszótárnak. Ezért is fontos fejezete a bevezető résznek az a térképpel kiegészített leírás, amely sorra veszi, hol laknak a székelyek vagy a székely eredettudatú népcsoportok Erdélyben, illetve szerte a Kárpát-medencében. Bemutatja településeiket a székely székekben, szól a barcasági Hétfalu lakóiról, a Hunyad megyei Szászváros környékén élőkről, a szilágysági Tövishát lakóiról, egészen a felvidéki Zoboraljáig. Talán ennél is érdekesebb az a néhány oldalas fejtegetése, amelynek címe: *Mit mutat a szavak eredete?* Mindjárt az elején leszögezi: a székely szavak eredetéből levonható legfontosabb tanulság, hogy a székelység eredetileg is magyar nyelvű népesség volt, ott volt a magyar nyelv születésénél. Néhány kiválasztott szó etimológiájával szemlélteti, hogy a mai nyelvjárásban tájszóként ismert alak eredetileg gyöke volt a magyar nyelvterületen széltében elterjedt szavaknak, szócsaládoknak. Például a *gac* (jelentése: cserjés, gazos) a gyöke olyan, mindennütt elterjedt szavainknak, mint a *kóc*, *kacs*, *kacska*, *kancsal*, *kankalin*, *gacsos*, *gáncs* stb.

Fontos része a bevezetésnek az, amelyben a szerző ismerteti a szócikkek fölépítését. Itt árulja el, hogy műve voltaképp a tájszótár és az etimológiai szótár ötvözete. Ugyanis a szócsa-

ládok tagjait összevonta, együtt mutatja be, és értelmezéseket, szemléltető idézeteket, olvasmányos magyarázatokat fűz hozzájuk. A szócikk elején áll – már ha van – a szócsalád neve, és pedig csupa nagybetűvel (például KIJAK). Ezután következik a kövér betűs címszó (**kujak** = ököl). Megjelöli a gyűjtés helyét, a szó földrajzi elterjedtségét, jelesül, hogy a szó székely tájszó, vagy szélesebb körben használatos. Megadja a szó képzett alakjait (**kujakol** = öklöz), esetleg alcímszót is hozzátesz (**megkujakol** = ökölrel megüt). Többnyire köznyelvi vagy irodalmi példaszöveget is hoz demonstrálni a szó használatát. („*Akkor néném megharagudt, és miután tátám elment, megkujakolt.*”) Végül etimológiai magyarázattal és a vonatkozó források, a szakirodalom megjelölésével zárul a szócsalád cikke. (A **kujak** esetében vélhetően ukrán eredetű szóról beszélünk, amely román közvetítéssel került a magyarba.) Fontos tudni, hogy a szótárban szereplő szavak, kifejezések három csoportba sorolhatók. A voltaképpeni tájszó kizárólag egy meghatározott területen használatos, mint például csak a Gyergyóban ismert **üvecs**, amely a még nem ellett nőstény juhót jelenti. A másik fajta a székelység körében általánosan elterjedt szó (mint a **pityóka** = burgonya). És léteznek Erdély-szerte ismert szavak, amelyek jó része románból vagy szászból átvett alak, mint, mondjuk, a **dajnál**, azaz énekel.

A kötet természetesen a tudományosság próbáját kiálló anyagot ad közre, de legalább ugyanilyen fontos volt az összeállító számára, hogy – ahol lehet – érdekes ismereteket is közöljön, mégpedig vonzó formában. Magyarázatai mindazonáltal célratorók, ugyanakkor az értelmezést segítő példaszövegek, szemelvények bőségesek. Például a **pipiri** (*vékony favég, 10 cm átmérőjű fenyőfahegy*) szövegidézete egy újságcikkből való, amely egy csíki falu erdei közbirtokosságában lefolyt vitáról számol be. Vagy a **küpu, köpu** (*kivájt fa vagy kivájt kő a forrásvíz összegyűjtéséhez*) szó használatának szemléltetésére Orbán Balázs nevezetes munkája, a *Székelyföld leírásának*⁹ egyik passzusa szolgál.

A hagyományos szótáraknál terjedelmesebb, olykor féloldali, egész hasábnyi szócikkek sok sok dialektológiai és etimológiai ismeretet közvetítenek, a példaszövegek pedig folklorisztikai, iro-

dalomtörténeti, kultúrtörténeti szemléltetést nyújtanak. A testes és olvasmányos szócikkek közé remek színes fotók illeszkednek. Ádám Gyula és Fodor István felvételei sosem az adott szócikket illusztrálják, hanem a Székelyföld, főképp Csík hangulatát jelenítik meg. A ráncos arcú, nagy bajszú székely bácsi portréja, a színes őszi erdő látványa, a tapasztott falú ház picinyke ablakán kitekintő fejkendős néni arca, a virágba borult mező tágassága vagy éppen a magányosan álló kápolnáról készült légi felvétel Erdély, Székelyföld természeti és épített környezetét, illetve emberi világát hozza egészen közel az érdeklődőhöz. A képeken természetesen szerepelnek jól ismert, már-már ikonikus motívumok (székely kapu, kopjafa, behavazott fenyves) éppen úgy, mint elkapott pillanatképek (frissen sült kenyér kiemelése a kemencéből), netán természeti jelenség (csillagfényes égbolt a hóval borított hegyoldallal) vagy ünnepi alkalom (köszöntőt mondó vőfély a lakodalomban). A képek visszaadják a Székelyföld utánózhatalan hangulatát, újra és újra bemutatják azokat a motívumokat, amelyek mindenkinek eszébe jutnak Erdélyről, vagy éppen azokat, amelyeket csak a helyismerettel bíró, a táj lelkével azonosuló fotográfusok láttak meg, és tettek mindenképp számára láthatóvá.

Sántha Attila közel negyedszázados munkával elkészült nyelvjárási-etimológiai szótára a példaszövegeivel és pazar képanyagával székelyföldi helyismereti albummá nőtt előzményéhez, a *Székely szótár*hoz képest, miközben igen jelentékeny nyelvtudományi, filológiai, folklorisztikai, hungarológiai, kultúrtörténeti teljesítmény is. Nemcsak abban a tekintetben, hogy bő százötven évvel Kriza János gyűjtésének megjelenése után teljességre törekedve adja közre a székely és tágabban az erdélyi népnyelv sajátos szókészletét, hanem azzal a kiegészítéssel, hogy látványos, hatásos eszközökkel ráirányítja a figyelmet a mai magyar nyelvjárások egyik eleven és igen sajátos dialektusának gazdagságára, különös szépségére, szemléletességére és képszerűségére. Ugyanis a székely tájnyelv épp eme tulajdonságainak köszönhetően jórészt őrzi a magyar nyelv hajdani képszerűségét, földidéző erejét – szemben a mai, urbanizált köznyelv fogalmiságával. Azonban az is tudnivaló, hogy – mint minden tájnyelv – a székely dialektus is

kopik, sorvad, hiszen a globalizált világ médiahatása, a nemzeti nyelv homogenizálódása, az idegen nyelvi hatások őt sem kímélik. Ezért joggal mondhatjuk, hogy Sántha Attila ezredforduló utáni gyűjtő- és feldolgozó munkája az utolsó percben rögzítette a székely nyelvjárás még eleven használatú sajátos szókészletét. A nyelvnek azt a rétegét, amelyre a messziről jött idegen legelőször fölfigyel: a szókészlet egyediségére, különös hangzású és számára ismeretlen jelentésű elemeire. Egy nyelvjárás legszembeütőbb karakterjegye mindig a szókincs megannyi sajátossága.

Ha a nyelvjárás legszembeütőbb karakterjegyéről, a különös hangzású és nem mindenképp számára világos jelentésű szavakról beszélünk, érdemes megemlékezni a kötet címéről, mit is jelent a *Bühnagy szótár*. A **büh** szó már Kriza János 1863-ban megjelent gyűjtésében is szerepelt; természetesen Sántha Attila is említi, és pedig *undok*, *ocsmány* jelentéssel. Vagyis a pompás kötet címét úgy érthetjük: állati nagy, rohadatul nagy szótár...

(Kevésbé szubjektív zárszó – a XX. századi irodalomról)

Az erdélyi magyar irodalom egyik sajátos, az utóbbi évtizedekben tapasztalt jelensége, hogy az avantgárd lendülettel indult pályakezdő költők, írók évtizedek múltán visszatalálnak gyökereikhez, illetve a klasszikus formákhoz. A kortárs magyar líra egyik legismertebb alkotója, Markó Béla költői pályájának alakulása demonstrálhatja a mondottakat, hiszen a '68-as indíttatású modernség jegyében fogant első pályaszakasz kissé parttalan költészetfölfogása után a költő visszafordult a klasszikus formákhoz, és manapság – immár évtizedek óta – a szonett mestereként tartjuk számon. Hasonló folyamat figyelhető meg Sántha Attila munkásságában is. Ő a '90-es évek elejének fölszabadult romániai szellemi légkörében kezdte pályáját, és korai lírája nagyon sokféle irodalmi, szellemi hagyományt ötvözött, Christian Morgensterntől Nietzsche-n át Rejtő Jenőig, és versnyelvét tudatosan tolta el egy szubkultúra köznapisága, olykor közönségessége felé. Sőt egy új irodalmi irány, az úgynevezett transzközép teoretikusa és az ugyanilyen nevű

írói csoportosulás meghatározó személyisége lett. Mindezek után nála is bekövetkezett a visszafordulás, a székely népnyelv újra fölfedezése, először inkább parodisztikus igénnyel, afféle játékos stílusgyakorlatként, később a tudományos megismerés szándékával, a legalaposabb kutatás, fölmérés, rögzítés eltökéltségével, amelynek elismerésre méltó produktuma volt a *Székely szótár* megjelenése 2004-ben. Vagyis amiképp annyi más erdélyi alkotónál, nála is jól megfigyelhető a visszatérés a gyökerekhez, a klaszikus tradíciókhoz, a megtartó, hagyományos értékekhez. Végző soron e folyamat betetőzése a *Bühnagy székely szótár*, illetve a legfrissebben megjelent, gyermekeknek szóló változat.¹⁰

A másik záró megjegyzés műfaji természetű. Tudnivaló, hogy a XX. század második felének prózairodalmában megjelent egy sajátos műfaj,

amelyet jobb híján szótárregénynek nevezünk. Ez a prózatípus enciklopédiára emlékeztető címszavakban, rövid bekezdésnyi passzusokban beszél el – ha egyáltalán van – a cselekményt, az író emlékeit, benyomásait, reflexióit. A szerb Milorad Pavićtól¹¹ a magyar Temesi Ferenc ismert könyveig¹² hozhatunk föl példákat a különös, nonlineáris szerkesztésű, mozaikos fölépítésű nagyepika sajátosságaira. Nos, Sántha Attila nem a maga regényanyagát tördelte alfabetikus rendű szócikkekbe, hanem úgy alkotta meg nagy szótárát, hogy az – akarva, akaratlanul – a székely nyelv és folklór, múlt és kultúra, az erdélyi táj meghatározta életmód regényévé szervesüljön. Mégpedig úgy, hogy az egyúttal a transzszilvanizmus legmodernebb, transzközép változatát képviselje.

(Jegyzetek)

1. Sántha Attila: Bühnagy székely szótár. Ádám Gyula és Fodor István fotóival. Budapest, Kárpát-medencei Tehetséggyondozó Nonprofit Kft., 2018. 472 p.
2. Kriza János: Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény Faragó József gondozásában. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1975. 495 p.
3. Kálmán Béla: Nyelvjárásaink. Budapest, Tankönyvkiadó, 1977. 8. p.
4. Sántha Attila: Székely szótár. Kézdivásárhely, Havas Kiadó, 2004. 194 p.
5. Székely nyelvöldrajzi szótár. Összeáll. Gálffy Mózes és Márton Gyula. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987. 455 p.
6. Erdélyi magyar szótörténeti tár I–XI. köt. (A–Száj). Gyűjt. és szerk. Szabó T. Attila. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, illetve Akadémiai Kiadó – Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1975–2014
7. A romániai magyar nyelvjárások atlasza I–VII. köt. Gyűjt. és összeáll. Murádin László. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1995–2001
8. Új magyar tájszótár I–V. köt. Főszerk. B. Lőrinczi Éva. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979–2010
9. Orbán Balázs: A Székelyföld leírása I–II. köt. Budapest, Helikon Kiadó, 1982
10. Sántha Attila: Székely szótár kisebb s nagyobbacska gyermekeknek és cinkáknak. Csillag István illusztrációival. Budapest, Előretolt Helyőrség Íróakadémia, 2019. 120 p.
11. Pavić, Milorad: Kazár szótár. Ford. Brasnyó István. Újvidék, Forum, 1987. 214 p.
12. Temesi Ferenc: Por I–II. köt. Budapest, Magvető, 1986–1987; Uő: Pest. Budapest, Seneca, 1996. 345 p.

Beszédes István

Robbanás-belülnézet

(Lázár Tibor Pannon pop / Habsburg pop című sorozata kapcsán)

Akár pozitívnak is mondható a megközelítés, ha a nem olyan messzi '90-es, 2000-es éveket, azok több-rétegű válságát, a válságrengeteget, a talajvesztés hosszú pillanatát alkalmasnak nevezzük a vákuum tanulmányozására. Lázár Tibor és nemzedéktársai ezekben az években nőttek fel, szocializálódtak. És nem egyszerűen csak fel tudtak nőni benne, de felül is tudták írni, színes alkotói világokat hozva létre, tele hiteles közléssel és meglepetéssel. Kiállításai események. Jó tudni, hogy bár törések egész sora van mögöttünk, nemzedékek közötti is, mégis folytonosságról beszélhetünk.

***

Lázár Tibor festészetében a vákuum-stúdiók hozadékát folyamatosan tapasztalom. Számomra erről árulkodik az az elmélyült önvizsgálat is, amely alkotói érdeklődését korábbi ciklusában is már erőteljesen jellemzi. Festményeinek átfutó, kimozduló testeire gondolok, amelyek gyakorta önreflexívek, a sajátjai, sokszor darabban maradtak, torzók, mert a kitarások fehér függönyszárnyai már ezeken a képeken is megfigyelhetőek. Itt látható újabb ciklusának képeire, ezekre az újraértelmezett csendéletekre is átlebeg ez a fehérség, vele az identitáskeresés kényszere. De az alkotói folyamat már nem az egyéni, hanem a kollektív identitást kutatja. A koncepció százéves viszonyítási alapot használ, centenáris időt, benne Bácska félbeszakadt, szublimálódó polgári, kispolgári utópiáival, azok ismétlődő motívumaival a gobelinképeken, falvédőkön, kárpitokon. Amelyek történelmi kulisszája, a városmag évszázados architektúrája még ma is áll nemcsak a bácskai helyszíneken, de areálisan is. A kontextus a Monarchiát idéző, ún. boldog békeidő és az azon átgázoló világháború traumatikus retrospektívája, méghozzá a mára kivetítve, a jelen toposzaira lefordítva. Gondolatok, motívumok, színek és fények játéktere ez. Finom ironiát, önreflexív életbölcseletet, kritikai távolságtartást, részvétet és felülemelkedést sugároz. Meglehet, még nagyobb időmélyből merítve, a vanitas-csendéletek szellemének felidézésével kísérletezik a festő, a halhatatlan hiúság mindenkori természetrajzához készít jegyzeteket. Ennek morális üzenete is van. Hatalom, gazdag-

ság, tudomány, érzéki örömök – csupa hiabavalóság. A fő motívum, a koponya az összekötő szál a középkori hagyománnyal. Mellette persze a még hervadatlán virág, *egyelőre* féregtelen gyümölcs emlékeztet az elmúlásra. A többi újratöltve egyebek között tájidegen, ám ínycsoki élvezetekkel kecsegtető tenger gyümölcseivel, egzotikus és énekesmadarakkal, gránátalmákkal. És meglepő módon intenzív, himnikus színekkel.

Felmerül, lehetséges-e a vanitas-csend és a himnikus harsányság együtthatása, együttélése? Azt gondolom, igen, ha arra gondolok, hogy Kölcsey, a *Himnusz* szerzője egyben egy figyelemre méltó magyar vanitas-vers szerzője is. A *Vanitatum vanitasban*, amely a *Himnusz*nál alig két hónappal későbbre datálódik – akár arra is gondolhatnák, ugyanazon téma más nézőpontból való megközelítése –, a következőt olvashatjuk: „A történet röpjelése / Csak egy sóhajlás lengése; Pára minden pompa s ék: / Egy ezred egy buborék.” Lehet, Lázár Tibor színei egy ilyen, robbanás előtt álló buborékot idéznek. A robbanás belülnézetét. És a lázári fehér, ez a 256 árnyalatú festett fehér mint-ha sebtapaszként kerülne gyakorta fölültre, gyógyítaná a hólyag elvékonyuló falát, takarná be a lyukat, odánná el a színek robbanását, amelynek természetéről ezen az oldalon még oly keveset tudunk.

***

Meglehet, Lázár Tibor képei kapcsán egyszer majd kizárólag a fehér árnyalatairól kellene beszélni. Ha a fehér árnyalódva más színné nem lenne. Ez volna a fehér négyesítés. Igazából a fehér értelmezésének vannak árnyalatai, egész drámája, a drámáknak színtere. A színházi színtér a sötétből, a feketéből bontakozik ki, és annak végtelenében is tűnik el végül. Az a festészet, amelynek ma itt, körülötünk kitölti a teret, a lázári színtér viszont, úgy érzem, a fény fehérből tör elő, s a színes villanáson túl oda is tér vissza. Akár egy napkitörés.

Ma este itt, a fény – az érzékelés szempontjából a napból érkező fényt is fehérnek nevezhetjük – győzelemre áll.

Meggyőződhetni róla. Megszemlélhető. Napszemüvegeket fel!

Lázár Tibor (1980., Óbecse)
www.lazartibor.com

Tanulmányok

- 2004–2008 – Magiszteri tanulmányok, Művészeti Akadémia, Újvidék, Szerbia
- 2006–2007 – Posztgraduális program, L'Ecole Cantonale d'Art du Valais, Sierre, Svájc
- 2000–2004 – Alapképzés, Művészeti Akadémia, Újvidék, Szerbia

Önálló kiállítások

- 2016 – Topolyai Múzeum, Topolya, Szerbia
- 2016 – Városi Múzeum, Zenta, Szerbia
- 2015 – Forrás Galéria, Budapest, Magyarország
- 2015 – ULUV Galéria, Újvidék, Szerbia
- 2014 – Than Emlékház, Óbecse, Szerbia
- 2013 – Magyar Ház, Szabadka, Szerbia
- 2010 – Városi Múzeum, Zenta, Szerbia
- 2010 – Kör Galéria, Óbecse, Szerbia
- 2009 – Albion, Guelph, Kanada
- 2008 – Újvidéki Színház, Újvidék, Szerbia
- 2008 – Tableau Galéria, Újvidék, Szerbia

2007 – Újvidéki Színház, Újvidék, Szerbia
 2006 – ULUV Galéria, Újvidék, Szerbia
 2006 – Újvidéki Színház, Újvidék, Szerbia
 2005 – Népszínház, Szabadka, Szerbia
 2004 – Alkotóház, Zenta, Szerbia
 2004 – Art klinika, Újvidék, Szerbia
 2001 – PAAD Galéria, Törökbecse, Szerbia
 1999 – Sípos Galéria, Becse, Szerbia

Jelentősebb csoportos kiállítások

2017 – (Disz)kontinuitások, Vajdasági Kortárs Művészeti Galéria, Újvidék, Szerbia
 2017 – This is Art: Today, Kortárs Városi Galéria, Szabadka, Szerbia
 2016 – Art Market Budapest, Millenáris, Budapest
 2015 – Magyar festészet napja, Szolnok, Magyarország
 2015 – Art Market Budapest, Millenáris, Budapest, Magyarország
 2014 – Két határon túl – Limes Galéria, Komárom, Szlovákia
 2014 – Art Market Budapest, Millenáris, Budapest, Magyarország
 2014 – Magyar Festészet Napja, Szolnok, Magyarország
 2013 – Magyar Festészet Napja, Szolnok, Magyarország
 2011 – Magyar Festészet Napja, Malom Galéria, Szentendre, Magyarország
 2009 – Menekültek világnapja művészeti kiállítás, Városi Galéria, Toronto, Kanada
 2008 – Újvidéki szalon, Újvidék, Szerbia
 2007 – Devenir animal, Lausanne, Svájc
 2007 – ARC, Szabadka/Törökkanizsa, Szerbia
 2006 – SWITCH – 11 vajdasági kortárs képzőművész kiállítása, Budapest, Magyarország
 2005 – Podrum Galéria – a legjobb végzősök kiállítása, Újvidék, Szerbia
 2004 – EXIT zenei fesztivál, Újvidék, Szerbia
 2004 – Art klinika – a legperspektivikusabb végzősök kiállítása, Újvidék, Szerbia
 2004 – A Vajdasági Képzőművészek Szövetsége új tagjainak kiállítása, Újvidék, Szerbia

Díjak és elismerések

2016 – Nagypáti Kukac Péter Képzőművészeti Díj, Bácsstopolya, Szerbia
 2011 – Forum Képzőművészeti Díj, Újvidék, Szerbia
 2008 – Kristálygömb – a Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium különdíja, Újvidék, Szerbia
 2005 – Kis Herceg – Művészeti Akadémia, Újvidéki Egyetem, Újvidék, Szerbia
 2005 – Az újvidéki Művészeti Akadémia plakettje az egyetem legjobb hallgatójának, Újvidék, Szerbia
 2005 – Különdíj a kiváló tanulmányi eredményekért – Művészeti Akadémia, Újvidéki Egyetem, Újvidék, Szerbia
 2004 – Az újvidéki Művészeti Akadémia éves díja az évfolyam legjobb festőjének, Újvidék, Szerbia

Rezidenciális tartózkodás

2016 – GLO'ART, Lanaken, Belgium

E számunk szerzői

Ács Margit	író, Budapest
Bakos István	irodalomtörténész, Budapest
Bata János	költő, szerkesztő, Horgos
Bencze Izabella	jogász, közíró, Budapest
Beszédes István	költő, szerkesztő, Zenta
Csapó Endre	közíró
Diószegi György Antal	művelődéskutató, Budapest
Dobos Marianne	író, Budapest
Domonkos László	író, közíró, Budapest
Döbrentei Kornél	költő, Pomáz
Gyémánt Richárd	demográfus, jogász, Szeged
Huszár Zoltán	közíró, Horgos
Iancu Laura	költő, néprajzkutató, Velence
Kondor Katalin	közíró, újságíró, Budapest
Lázár Tibor	képzőművész, Zenta
Madár János	költő, író, Budapest
Major Anita	szerkesztő, Csabdi
Marcsók Vilma	író, Nagybecskerek
Marton Árpád	költő, Szeged
Mérey Katalin	író, Szeged
Mezey Katalin	költő, író, Budapest
Mezey László Miklós	irodalomtörténész, kritikus, Budapest
Molnár Pál	újságíró, szerkesztő, Budapest
Radnai István	író, költő, Budapest, Szeged
Sági Zoltán	pszichiáter, Szabadka
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Tráser László	író, újságíró, Szeged

Csendélet homárral

Tanulmány homárral és citrommal

Kristálykalitka

Hús

Nimfa

Látlak

Nyárközép #2

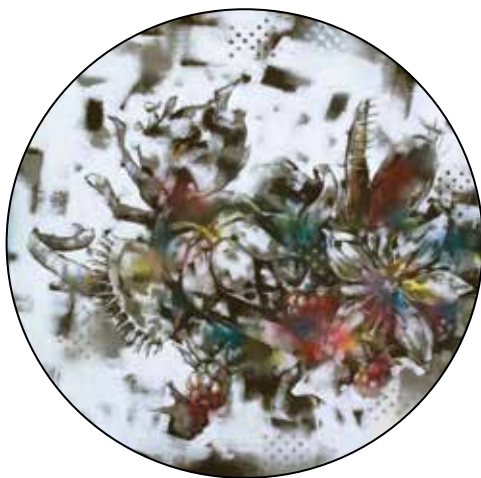
Csoda szép kalcium

Klorofill, kalcium, kalória

Nyári vegetáriánus csendélet

Koleszterin nélkül

Április

Nagymamánál #1

Nagymamánál #2

Harci játék (Benczúr Gyula után) #2

Zsákmány

Kalitka nélkül

Nagypánál (A trófea)

Pink szent

Március

Organikus csendélet

Zajos csendélet

Pink sérülés

Festmény a nappali falára

Házi kedvenc #2

Házi kedvenc #4

Anakronisztikus csendélet

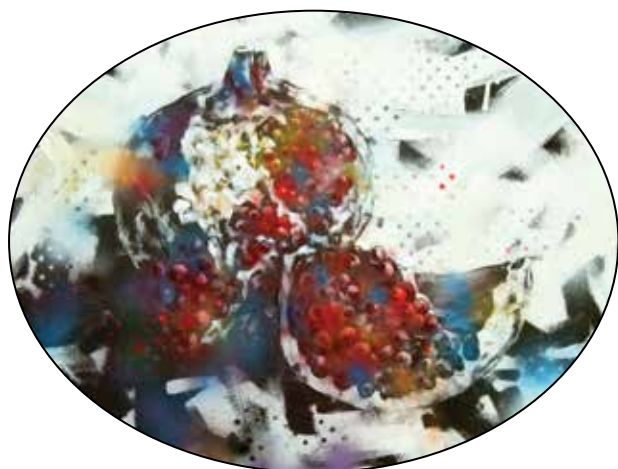
Házi kedvenc #9 – Fehér ló, fehér mezőn

Házi kedvenc #8

Házi kedvenc #1

A nagy falat

Toll

Szónok

Lakoma

Fészek

Madáretetés

Jó nap a vadászatra, jó nap a halálra

Nyárközép #1

Homáros lakoma

Bőség

A bőség zavara

Az idén bőséges termés volt

Klorofillek lakomája

Gránátalma és csiga

Távirányított érzézés